

**UYGUR HALK ŞARKILARINDA TEMATİK
SÖZ VARLIĞI**

Cansu UKŞAL

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Doç. Dr. Ahmet KARAMAN

Haziran 2019

Afyonkarahisar

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

UYGUR HALK ŞARKILARINDA TEMATİK SÖZ
VARLIĞI

Hazırlayan
Cansu UKŞAL

Danışman
Doç. Dr. Ahmet KARAMAN
AFYONKARAHİSAR 2019

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Uygur Halk Şarkılarında Söz Varlığı” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

.../.../2019

Cansu Ukşal

TEZ JÜRİSİ KARARI VE ENSTİTÜ ONAYI

JÜRİ ÜYELERİ

Tez Danışmanı : Doç. Dr. Ahmet KARAMAN
Jüri Üyeleri : Dr. Öğr. Hüseyin Kahraman MUTLU
: Dr. Öğr. Üyesi Erhan SOLMAZ

İmza

Sosyoloji Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencisi Cansu UKŞAL'ın "Uygur Halk Şarkılarında Tematik Söz Varlığı" başlıklı tezi 13.06.2019 günü saat 13.30' da Afyon Kocatepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Sınav Yönetmeliği' nin ilgili maddeleri uyarınca yukarıda isim ve imzaları bulunan jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Elbeyi PELİT
MÜDÜR

ÖZET

UYGUR HALK ŞARKILARINDA TEMATİK SÖZ VARLIĞI

Cansu UKŞAL

AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ ve EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI

Haziran 2019

Danışman: Doç. Dr. Ahmet KARAMAN

Bu çalışmada “Uygur Xelq Naxşiliri” adlı eserde bulunan şarkıların tematik söz varlığını oluşturan öğeler incelenmiştir. Ayrıca bu şarkıların biçim ve muhteva özellikleri değerlendirilmiştir.

Çalışma giriş ve sonuç kısmı hariç dört bölümden oluşmaktadır:

Giriş kısmında çalışmanın amacı, önemi ve yönteminden bahsedilmiştir.

Birinci bölümde Yeni Uygur Türkçesi, Uygur edebiyatı, sözvarlığı, Uygur Türkçesinde ve Türkiye Türkçesinde şarkı ile ilgili bilgi verilmiştir.

İkinci bölümde “Uygur Xelq Naxşiliri” adlı eserde ki şarkıların transkripsiyonuna (yazı çevirimi) ve Türkiye Türkçesi aktarımına yer verilmiştir.

Üçüncü bölümde “Uygur Xelq Naxşiliri” adlı eserde bulunan şarkıların tematik söz varlığı incelenmiştir.

Dördüncü bölümde şarkılar biçimsel özelliklerine göre ayrıştırılarak muhteva açıdan değerlendirilmiştir.

Sonuç bölümünde ortaya çıkan bulgulardan sonuçlar elde edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Yeni Uygur Türkçesi, Söz Varlığı, Yeni Uygur Edebiyatı.

ABSTRACT
THEMATIC VOCABULARY IN UIGHUR FOLK SONGS

CANSU UKŞAL

AFYON KOCATEPE UNIVERSITY
THE INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT of CONTEMPTUARY TURKİSH DİALECTS and
LİTERATURES

June 2019

Advisor: Assoc. Prof. Ahmet KARAMAN

In this study, the elements that constitute the thematic vocabulary of the songs in the work “Uygur Xelq Naxşiliri” are examined. Besides, the form and content characteristics of these songs were also evaluated.

The study consists of three parts except the introduction and conclusion chapter:

In the introduction chapter, the aim, importance and method of the study are mentioned.

In the first chapter, the New Uyghur Turkish, Uyghur literature, vocabulary, and the information about the Uighur Turkish and Turkish songs in Turkey are given.

In the second part, the songs of the work that called “Uygur Xelq Naxşiliri”’s transcription (writing translation) and translating to Turkish are mentioned.

In the third chapter, the vocabulary of songs in the work that called “Uygur Xelq Naxşiliri”’ was examined.

In the fourth chapter, the songs were separated according to their formal characteristics and evaluated in terms of content.

In the conclusion chapter, the results of the findings were obtained.

Key words: New Uighur Turkish, Vocabulary, New Uighur Literature.

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ	i
TEZ JÜRİSİ KARARI VE ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜ ONAYI...Hata! Yer işareti tanımlanmamış.	
ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	v
TRANSKRİPSİYON HARFLERİ	x
KISALTMALAR DİZİNİ	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. UYGUR ADI.....	2
2. ÇAĞDAŞ UYGUR TÜRKÇESİ	3
3. SÖZ VARLIĞI KAVRAMI	5
4. ÇAĞDAŞ UYGUR EDEBİYATI.....	7
6. UYGUR MÜZİK KÜLTÜRÜ	9
7. PENTATONİK MÜZİK.....	11
8. ÇAĞDAŞ UYGUR EDEBİYATINDA HALK ŞARKILARI	12

İKİNCİ BÖLÜM

1. “UYGUR HELQ NAXŞİLİRİ” TRANSKRİPSİYON (ÇEVİRİ YAZI) VE TÜRKİYE TÜRKÇESİNE AKTARMA	14
--	----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

**“UYGUR HELQ NAXŞİLİRİ” ADLI ESERİN TEMATİK SÖZ VARLIĞI
İNCELEMESİ**

1. EVREN-ZAMAN	81
1.1. DÜNYA, HAVA OLAYLARI, GÖKYÜZÜ, ZAMAN	81
1.2. YERYÜZÜ İLE İLGİLİ UNSURLAR	82
2. BİTKİLER.....	83
2.1. ÇİÇEKLER	83
2.2. AĞAÇLAR.....	83
2.3. MEYVE-SEBZE	84
2.4. BİTKİ ÇEŞİTLERİ VE BİTKİLERLE İLGİLİ DİĞER UNSURLAR	84
3. HAYVANLAR.....	85
4. İNSAN	85
4.1. İNSAN VÜCUDU.....	85
4.2. DUYULAR VE DUYULARLA İLGİLİ KAVRAMLAR.....	87
4.3. YAŞAM, ÖLÜM, YAŞAMIN ÇAĞLARI, CANLILARLA İLGİLİ GENEL KAVRAMLAR	87
4.4. EVLİLİK, AİLE, AKRABA	88
5. MADDİ KÜLTÜR.....	89
5.2. EŞYA, ARAÇ-GEREÇ	89
5.3. TİCARET, MAL-MÜLK VE SAHİPLİKLE İLGİLİ SÖZLER.....	90
5.4. ULAŞIM, YOLCULUK.....	90
5.5. SANAT.....	91
5.6. MESLEK, UĞRAŞ, İŞ-HİZMET	92
5.7. MESKEN VE MESKENLE İLGİLİ UNSURLAR.....	92
5.8. TARIM, BAHÇECİLİK	92
5.9. TOPLUMSAL İLİŞKİLER.....	93
5.10. ŞEHİR	94
5.11. DİL, İLETİŞİM VE YAZIYLA İLGİLİ SÖZLER	94
6. MANEVİ KÜLTÜR.....	94

6.1. DİNLER, İNANÇLAR.....	94
6.2. DUYGU, DÜŞÜNCE, İRADE BİLDİREN SÖZLER.....	95
6.3. DEĞERLER, DEĞER YARGILARI VE BUNLARA BAĞLI UNSURLAR	96
7. SAĞLIK	98
8. UYGUR HALK NAHŞILARI ADLI ŞARKI KİTABININ SÖZ BİLGİSİ....	98
8.1. ADLAR	98
8.1.1. Özel Adlar.....	99
8.1.2. Sayılar	99
8.1.3. Renkler.....	100
8.2. EYLEMLER.....	100
8.3. SIFATLAR.....	105
8.4. ZARFLAR.....	108
8.5. ZAMİRLER.....	109
8.5.1. Kişi Zamirleri.....	109
8.5.2. İşaret Zamirleri.....	112
8.5.3. Dönüşlülük Zamirleri	112
8.5.4. Belirsizlik Zamirleri	112
8.5.5. Soru Zamirleri	113
12. EDATLAR	113
12.1. “BİLEN” EDATI.....	113
12.2. “ÜÇÜN” EDATI	114
12.3. “DEK~TEK” EDATI	114
12.4. “OXŞAŞ” EDATI	115
12.5. “ARA” EDATI	115
12.6. “QATARLIQ” EDATI	115
12.7. “QARŞI” EDATI	116
12.8. SONA GELEN EDATLAR	116
12.8.1. –mu.....	116
12.8.2. –la	117
13. BAĞLAÇLAR	117

13.1. “HEM” BAĞLACI.....	117
13.2. “VE” BAĞLACI	117
13.3. “BİLEN” BAĞLACI.....	118
13.4. “EGER” BAĞLACI	119
14. YABANCI KÖKENLİ KELİMELEER	120
14.1. ARAPÇA KÖKENLİ KELİMELEER	120
14.2. FARŞA KÖKENLİ KELİMELEER	122
14.3. ARAPÇA VE UYGURCA KÖKENLİ KELİMELEER	124
14.4. FARŞA VE UYGURCA KÖKENLİ OLAN KELİMELEER.....	125
14.5. RUŞADAN GEÇEN KELİMELEER	125
14.6. ARAPÇA VE FARŞA KÖKENLİ OLAN KELİMELEER	126
14.7. ÇİNCE KÖKENLİ KELİMELEER.....	126
14.8. FRANSIZCA KÖKENLİ KELİMELEER	126

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

“UYGUR HELQ NAXŞİLİRİ” ADLI ESERİN BİÇİM VE MUHTEVA BAKIMINDAN İNCELENMESİ

1. “UYGUR HELQ NAXŞİLİRİ” ADLI ESERİN BİÇİMSEL AÇIDAN İNCELENMESİ	127
1.1. BİR ALTILIKTAN OLUŞAN ŞARKILAR	127
1.2. İKİ DÖRTLÜKTEN OLUŞAN ŞARKILAR	127
1.3. ÜÇ DÖRTLÜKTEN OLUŞAN ŞARKILAR	128
1.4. DÖRT DÖRTLÜKTEN OLUŞAN ŞARKILAR	129
1.5. İKİ DÖRTLÜKTEN OLUŞUP BİR DİZELİK NAKARAT BULUNAN ŞARKILAR	129
1.6. İKİ DÖRTLÜKTEN OLUŞUP İKİ DİZELİK NAKARAT BULUNAN ŞARKILAR	129
1.7. İKİ DÖRTLÜKTEN OLUŞUP DÖRT DİZELİK NAKARAT BULUNAN ŞARKILAR	130
1.8. İKİ DÖRTLÜKTEN OLUŞUP ALTI DİZELİK NAKARAT BULUNAN ŞARKILAR	130

1.9. ÜÇ DÖRTLÜKTEN OLUŞUP BİR DİZELİK NAKARATTAN OLUŞAN ŞARKILAR	130
1.10.ÜÇ DÖRTLÜKTEN OLUŞUP İKİ DİZELİK NAKARAT BULUNAN ŞARKILAR	131
1.11.DÖRT DÖRTLÜKTEN OLUŞUP BİR DİZELİK NAKARAT BULUNAN ŞARKILAR	131
1.12.DÖRT DÖRTLÜKTEN OLUŞUP DÖRT DİZELİK NAKARAT BULUNAN ŞARKILAR	131
1.13. DİZE SAYILARI FARKLI OLAN BENTLER.....	131

2. “UYGUR XELQ NAXŞİLİRİ” ADLI ESERDEKİ ŞARKILARIN

MUHTEVASI.....	133
SONUÇ.....	137
SÖZLÜK.....	142
KAYNAKÇA	160
TIPKI BASIM	164

TRANSKRİPSİYON HARFLERİ

Uygur	Türkçe	Uygur	Türkçe
ئا	A a	ق	Q q
ئە	E e	ك	K k
ب	B b	ڭ	Ñ ñ
پ	P p	گ	G g
ت	T t	ل	L l
ج	C c	م	M m
چ	Ç ç	ن	N n
خ	X x	ھ	H h
د	D d	ئو	O o, Ö ö
ر	R r	ئۇ	U u, Ü ü
ز	Z z	ژ	J j
س	S s	ۋ	V v
ش	Ş ş	ئې	É é
غ	Ğ ğ	ئى	İ i
ف	F f	ي	Y y

KISALTMALAR DİZİNİ

Ar.	: Arapça
Ç	: Çince
Far.	:Farsça
Rus.	: Rusça
TDK	: Türk Dil Kurumu
YUT	:Yeni Uygur Türkçesi

GİRİŞ

Güncel Türkçe Sözlük'te müzik “Birtakım duygu ve düşünceleri belli kurallar çerçevesinde uyumlu sesler anlatma sanatı, musiki; Bu biçimde düzenlenmiş seslerden oluşan eserlerin okunması veya çalınması” olarak tanımlanmaktadır. Müzik insanlık tarihindeki en eski sanat dallarından biridir ve tüm insanlığın ortak dilidir. Yani evrensel bir sanattır. Şarkılar ise bu uyumlu sesler üzerine duyguları daha iyi ifade etmek için söylenmiş sözlerden oluşmaktadır. Bestesiyle, sözleriyle, enstrümanıyları şarkılar, bir milletin kültürü ve yaşam şekli ile ilgili bilgi sahibi olmamızı sağlar. Uygur Türklerinin sanat anlayışını öğrenmek, duygu ve düşüncelerini şarkılara nasıl yansıttıklarını tespit etmek için “Uygur Xelq Naxşiliri” adlı şarkı kitabı araştırma materyali olarak seçilmiştir.

ÇALIŞMANIN AMACI

Uygur Türklerinin yaşamından kesitler sunan şarkıların söz varlığını inceleyerek şarkılarda var olan kelimelerin tematik olarak kullanılış sıklıklarını ve kelimelerin çeşitlerini tespit etmektir. Aynı zamanda şarkıların muhteva özelliklerini de değerlendirerek şarkıların Uygur Türklerinin hayatını ne derece yansıttığını ortaya çıkarmak amaçlanmıştır.

ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ

Çalışma metin merkezlidir. Uygur halk şarkılarının bulunduğu “Uygur Xelq Naxşiliri” adlı eser önce transkripsiyon yapılarak Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Bu şarkılar daha sonra söz varlığı açısından değerlendirilmiştir.

ÇALIŞMANIN ÖNEMİ

Çalışmanın Yeni Uygur edebiyatı ve aynı zamanda Çağdaş Uygur Türkçesi söz varlığı üzerine araştırma yapanlara katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

ÇALIŞMANIN SINIRLILIKLARI

Çalışmada Yeni Uygur edebiyatındaki şarkılar geçmişten günümüze kadar ele alınmış olup, çalışma “Uygur Xelq Naxşiliri” adlı eserde ki şarkılar ile sınırlı tutulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. UYGUR ADI

Uygur adı, Türkçe kaynaklarda ilk defa Orhon yazıtlarında 716 yılındaki olaylar sırasında, Uygur İlteberi'nin ismi vasıtasıyla zikredilmiştir (Tekin, 1988: 50-51). “Uygur” sözcüğünün etimolojisi ve anlamlarıyla ilgili çalışmalar 19. yüzyılın sonlarından itibaren başlamıştır. Üzerinde büyük çabalar sarf edilmiş olmasına rağmen, bilim dünyasında kabul gören ortak bir fikir henüz oluşmamıştır (İnayet, 2008:1). Bu farklı görüşlere bakacak olursak;

Uygur adının öncelikle kökeni ile ilgili var olan görüşler:

“*Uygur* ile *Oğuz* aynı kelimenin değişik biçimleridir. Uygurların Tanrı Dağları civarına yerleşenleri *wu-hu* 乌护, Altay dağları civarına yerleşenleri *Wu-he* 乌纥, yani *Oğuz*; Selenga nehri vadilerine yerleşenleri *Wei-he* 韦纥, sonra *Hui-he* 回纥, yani *Uygur* diye adlandırılmıştır. *Hui-he* (回纥) ler *Oğuz*lardır. Türk yazılı belgelerde “*Dokuz Oğuz*”lar “*Dokuz Uygur*”lar diye de adlandırılmıştır” (Osman, 2003: 63).

“*Uygur* = *Yugur*, *Ogur* = *Ögür*, *Oguz* = *Ögüz*. Bunların anlamı “akıllı, güçlü, kudretli”dir. Bu kelimeler Türkçenin “r” grubunda konuşan kabilelerin dilinde *Ogur*, *Yugur*, *Uygur* sekline gelmiştir; Türkçenin “z” grubunda konuşan kabilelerin dilinde ise *Oguz*, *Guz*, *Uz* şeklindedir. Eski Türkçede tek heceli *o-* (düşünmek), *ög* (akıl, tefekkür) fiili de vardır. İşte bu *o-*, *ög*, *uk-* fiil köküne *guz*, *gur* ekleri getirilerek “bilici, planlayıcı, çevik, kudretli” anlamındaki kelime ortaya çıkmıştır” (İnayet, 2008: 3).

Uygur anlam olarak, “aç kalmayan, itaatli, toğuzoğuz, uyar, katı, medeni, vahşi” gibi manalara geldiği çeşitli dil ve tarih kitaplarında mevcuttur (Rasonyi, 1988: 34)

“Uygur” sözcüğü “kendi azığını kendileri bulup yiyenler” anlamına gelmektedir. Bu görüş Kaşgarlı Mahmud’un “Divanü Lügati’t-Türk” adlı eserinde Uygur maddesini açıklarken verdiği bilgilere dayanmaktadır (İnayet, 2008: 4).

“Uygur” sözcüğü “birleşmek”, “bağlaşmak” ve “müttefik” anlamına gelmektedir (İnayet, 2008: 4)

Yine Uygur adının siyasi bir addan ziyade, kabile ve bölge adı olarak kullanıldığı hakkında görüşler vardır. Kök Türkçe kitabelerden ve Çin kaynaklarından öğrendiğimize göre, Uygurların tarih sahnesine çıktıkları ilk yurdun Selenge Nehrinin doğu kısımları olduğu görülmektedir (Ögel, 1948: 17).

Bu kadar çok farklı görüşün arasında Prof. Dr. Alimcan İnayet “Uygur” adı ile ilgili olarak yaptığı çalışmalar neticesinde; “Uygur” ve “Oğuz” sözcüğünün kökeni *Ögüz/Ügüz* olup ilk ve asıl anlamı “nehir”dir. Aynı adı taşıyan bu kavimler uzun tarihi süreçte farklı coğrafya ve kültürel çevrede yaşamalarından dolayı farklı istikamette gelişim göstermiş ve nihayet birbirlerinden farklı iki kavim olarak ortaya çıkmıştır. “Uygur” sözcüğü tarihin çeşitli dönemlerinde farklı anlamlar kazanmıştır” sonucuna varmıştır (İnayet, 2008: 7).

2. ÇAĞDAŞ UYGUR TÜRKÇESİ

Doğu Türkistan dili, Hakanî Türkçesinin devamı olup, Yeni Uygur olarak adlandırılır. Çağdaş Uygur dili, 16. yüzyılın sonlarından itibaren yeni döneme girmiş, ilerleme dönemi sürecinde 20. yüzyılın başlarında millî edebî şeklini almıştır (Heyet, akt. Mürsel, 2008: 350).

Uygur Türkçesi aslında, Doğu Türkistan’da Eski Uygur Türkçesinin zaman içindeki çeşitli gelişme ve değişmelere bağlı olarak şekillenmiş bulunan bir devamı ve bir kısım kaynaklarda Tarançı Türkçesi diye de adlandırılan yeni bir şeklidir (Öztürk, 2010: IX).

Yeni Uygur Türkçesi ağızları üç grupta incelenir:

Merkezi ağız grubu: Bu grup Yeni Uygur Türkçesinin yazı dilidir. , Urumçi esas olmak üzere, Kaşgar, Konaşehir, Yenişehir, Yarkent, Kargılık, Mekit, Yenihisar, Artuş, Aksu, Kuçar, Korla, Bay, Turfan, Piçan, Kumul ve Gulca gibi bölgelerde konuşulan ağızları kapsar. %80 Uygur Türk’ü bu ağızı kullanmaktadır.

Lopnor ağızı: Kara Koşunlular tarafından kullanılan ağız grubudur. Tarım nehrinin orta ve aşağı kısımlarına yerleşmiş olan Uygur halk topluluğudur. Mahallî özellikteki bir ağızdır.

Hoten ağızı: Uygur Özerk Bölgesinin güneybatısındaki Çeçen ve Çarkilik nahiyelerine bağlı bazı yerlerde yaklaşık 500.000 kişinin konuştuğu yerel bir ağızdır (Öztürk, 1992: 12-13).

Bu üç ağız içerisinde Lopnur ağızı ile Hoten ağızı gramer ve kelime bakımından ortak edebî ağızdan oldukça fazla farklılık göstermektedir. Merkezî ağız, ortak edebî dilden o kadar farklı değildir. Bu sebeple çağdaş Uygurcanın edebî dili bu ağza dayanmıştır. Bu ağzın merkezi, Urumçi, şimdiki Şıncan Uygur Muhtar Bölgesi (Doğu Türkistan)'nın başkentidir. Daha önce İdi-Kut Uygur devletinin başkenti idi. Bu sebeple bu ağız, Uygurcanın merkezî ağız olmuş, Çağatay Uygurcasının edebî dili de bu ağızı esas alarak şekillenmiştir. Lopnur ağızı, kelimenin birinci ve ikinci hecelerindeki a ve e seslerinin daralmaması, kelimenin birinci hecesindeki o-u seslerinin, sonraki hecelerdeki vokallere olan dudaklaştırma etkisinin ve ayrıca asimilasyonun güçlü olması gibi özellikleri ile Çağdaş Uygurcanın edebî dilinden biraz farklıdır. Bu bakımdan Lopnur ağızı, diğer Türk lehçelerine, özellikle Kırgızcaya daha yakındır. Hoten ağızı ise, Hakaniye dilinin bazı özelliklerini koruması, ünlü ve ünsüzlerin değişme hadiselerinin çok olması ve fiil tabanlarının sonuna -gak, -qak, -geke, -gülük, -quluk, -güllük, -küllük, -lığ, -lik gibi eklerin ve isim-fiillerin cümlede yüklem olarak kullanılması gibi özellikler bakımından diğer ağızlardan ayrılmaktadır (Ersoy, 2007: 362).

Uygur Türkleri XX. yüzyılın ilk çeyreğine kadar Arap alfabesini kullanmışlardır. XX. yüzyılın ilk çeyreğinden sonra siyasi nedenlerden dolayı farklı alfabeler kullanmışlardır. Eski Sovyetler birliğinde yaşayan ve Arap alfabesini kullanan Uygur Türkleri 1930-1947 yılları arasında Latin alfabesini kullanmaya başlamışlardır. 1947 yılından sonra ise Kiril alfabesini kullanmaya başlamışlardır. Doğu Türkistan'da yaşayan Uygur Türkleri, Sovyetler Birliğinde yaşayan Uygur Türklerinden farklı olarak 1970 yılına kadar Arap alfabesini kullanmışlardır. 1954-1978 yılları arasında kısmi bir Latin alfabesi kullanmışlarsa da, bu uygulama 1978'de kaldırılmıştır. Bugün Doğu Türkistan'da bazı ilaveler yapılan ve fonetik ayrıntılara inilmiş Arap alfabesi kullanılmaktadır (Öztürk, 2010: 2).

Yeni Uygur Türkçesinde 8 ünlü ve 26 ünsüz mevcuttur. Eski Uygur kelimelerinin çoğu şimdiki dilde mevcuttur. (ayak), bol (ol), bu, kişi (adam), söz, tenrı, tört (dört), baş, oğul, vs. bununla birlikte eski yazılarda ve kitaplarda bulunan kelimelerin bir kısmı bugün terk edilmiştir. Ata, ana, bala (çocuk), köz, göz, arpa vb. kelimelerin çoğu Oğuz grubuyla aynıdır. Buna ek olarak Moğolca, Arapça, Farsça ve Çince kelimeler de Yeni Uygur şivelerine girmiştir. Bunların yanı sıra Rusça kelimeler, Sovyet Türkleri şivesine ve Çince doğu Türkistan diline girmiştir (Heyet, akt. Mürsel, 2008: 350).

3. SÖZ VARLIĞI KAVRAMI

Dil, insanlar arasında anlaşmayı sağlayan tabiî bir vasıta, kendisine mahsus kanunları olan ve ancak bu kanunlar çerçevesinde gelişen canlı bir varlık, temeli bilinmeyen zamanlarda atılmış bir gizli antlaşmalar sistemi, seslerden örülmüş içtimaî bir müessesedir (Ergin, 2004: 3).

Dilin en önemli unsuru sözdür. Söz güncel Türkçe Sözlük'te bir veya birkaç heceden oluşan ve anlamı olan ses birliği, kelime, sözcük şeklinde tanımlanır. Söz kavramının genişliği içinde ikileme, deyim, söz varlığı, dünyadaki anlamların dildeki göstergeleri olarak varlık, olgu, olay, eylemleri karşılayan dil birimlerinin tümünü içine almaktadır.

Dilin önemli unsurlarından olan söz varlığı ile ilgili olarak pek çok bilim adamı çalışma yapmıştır. Yapmış oldukları çalışma kapsamında da konuyla ilgili olarak farklı tanımlar ortaya koymuşlardır bunlardan birkaçı: Söz varlığı terimini, Almanca wortbestand teriminden çeviren ve ilk kez kullanan Doğan Aksan olmuştur (Aksan, 2004: 7). Araştırmayla ilgili kaynaklar tarandığı zaman söz varlığı teriminin “kelime hazinesi, kelime serveti, kelime dağarcığı, sözcük varlığı, sözcük dağarcığı, sözcük serveti” gibi terimlerle karşılaşılmaktadır. Söz varlığı ile ilgili temel kavramlar ve durumlar, konuyla ilgili çalışmalarda çeşitli terimlerle adlandırılmıştır. Bu yüzden kavramların sınırlandırılmasında aynı zamanda terminolojide henüz birlik sağlanamamıştır (Demir, 2016: 144).

Söz varlığı bir dilin servetidir. Yüzyıllar içinde dilin kendini işleye işleye kazandığı bu zenginlik çeşitli özellikteki sözlüklere ve örneklendirilmiş kaynaklara aktarılmadıkça, yaşayan nesiller ve sonradan gelecekler dillerinin inceliklerini

tanıyamazlar, sadece kendi dönemlerinin sınırlı anlatım imkânlarıyla yetinmek zorunda kalırlar (Ergüzel, 2007: 118).

Dilin söz varlığı, insan düşünce ve duygularının derinliğinden çıkmış toplumsal etkileşiminin varlığı olarak değerini korumuş bir öze sahiptir (Karadüz, 2009: 644). Yani söz varlığı sadece bir dilde birtakım seslerin bir araya gelmesiyle kurulmuş simgeler, kodlar olarak değil, aynı zamanda o dili konuşan toplumun kavramlar dünyası, maddi ve manevi kültürünün yansıtıcısı, dünya görüşünün bir kesiti olarak düşünülmelidir (Aksan, 2006: 7). İnsanlar ana dillerini öğrenirken o dile ait değerleri, duyguları duymak, hissetmek ve yaşamak isterler (Karadüz, 2009: 644). Bir dilin sözvarlığı, o dilin tarihine geniş ölçüde ışık tutmakta, yüzyıllar boyunca ortaya çıkan ses, biçim, sözdizimi ve anlam değişikliklerini yansıtmakta, hangi dillerin etkisiyle, ne türden değişimlerin gerçekleştiğini göstermektedir (Aksan, 2006: 11). Örneğin ateşi içine kolay geçirmeyen, kolayca pişirmeyen bir kap için kullandığımız sağır tencere tamlaması bir yandan sağırın yeni bir anlam kazanmasına yol açan, öte yandan insan ve hayvanları niteleyen bir sıfatın nesnelere aktarılabilmesini gösteren bir deyim aktarmasının varlığını ortaya koymaktadır. Aynı durum, Türkçede olduğu gibi başka dillerde de görülen kör kuyu tamlamasında da ortaya çıkar (Aksan, 2006: 13).

Bir dilin söz varlığının çeşitli olması, o dilin anlatım gücünü gösterir. Türkçenin de aynı kavram alanında çeşitli sözcüklere ve değişik anlatım olanaklarına sahip olması Türkçenin güçlü bir dil olduğunu göstermektedir. Çünkü her kavramın detaylı bir şekilde adlandırılabilmesi, söz varlığının çokluğu kavram alanının genişliği ile doğru orantılıdır. Yani bir dilde kavramların bütün detaylarıyla gösterilebilmesi o dilin zenginliğinin bir göstergesidir (Gürses,2009: 80).

Diller, yeni kavramlara ve yabancı kelimelere yerli karşılıklar bularak söz varlıklarını geliştirirler. Dil devriminden sonra söz varlığını geliştirme yolları daha bilimsel temele oturtulmuş, dilin kendi imkânlarından faydalanma yolları sınıflandırılabilir hale gelmiştir. Buna göre Türkçede dört tane söz varlığını geliştirme yolu vardır. Bunlar; *türetme*, *derleme*, *tarama* ve *birleştirmedir*.

Türetme, dilin kendi yapısına bağlı kalarak yerli kök ve gövdelere getirilen son eklerle yeni kelimeler meydana getirme yoludur. Özellikle dil devriminden sonra bu yolla Türkçeye çok sayıda kelime kazandırılmıştır.

Derleme, Anadolu ağızlarında yaşayan çeşitli kelimelerin uygun kavramları karşılayabilmesi amacıyla genel dile taşınması, genel dilde kullanılma imkânını sağlama yoludur.

Tarama, Türk dilinin eski yazılı metinlerinde geçen Türkçe kelimelerin belirlenip o günkü şartlara göre gerekli kavrama karşılık olarak kullanılması imkânını yaratan bir uygulamadır.

Birleştirme ise, tek bir kelimeyle karşılanamayan kavramların birden fazla kelimeyle anlatılması, karşılanması anlamına gelir ki bu yol da söz varlığını geliştirmede çok sık başvurulmuş yollardan biridir (Şahin. 2006: 125-126).

4. ÇAĞDAŞ UYGUR EDEBİYATI

Uygur Türklerinin XIX. yüzyıla kadar meydana getirdiği edebî eserler, müşterek Orta Asya edebî dilinin mahsulleridir. Köktürk, Uygur, Karahanlı ve Altın Orda dönemine ait edebî eserler, Uygur edebiyatının kaynağını teşkil etmektedir (Çengel, 2013:144).

Doğu Türkistan Uygur edebiyatı, 19. yüzyıldan önce daha klasik edebiyat üzerinde yoğunlaşmıştı. O dönem ediplerinin işlediği konular aşk ve kendilerinden önce yaşayan ünlü şair ve ediplerin şiirlerine ve kurallarına nazireler olmuştur. Şarkın ünlü destanlarından Leyla ile Mecnun, Ferhat ile Şirin, Yusuf ile Züleyha, Tahir ile Zühre gibi destanları bazı edipler Uygur Türkçesiyle yörenin özelliğine bağlı kalarak yeniden yazmışlardır (Emet, 1998:2).

XIX. yüzyılın başlarında Doğu Türkistan/Şincan'da meydana gelen siyasî olaylar, Kâşgar'daki millî bağımsızlık hareketlerini de beraberinde getirmiştir. Bu dönemde Uygur Türkleri arasında yeni bir edebiyat gelişir ve halkın bağımsızlık mücadelesini dile getiren pek çok yazar ve şair yetişir. Abdurehim Nizariy, Turdi Geribiy, Noruzahun Ziyayiy, Nazugum, Bilal Nazım, Sadir Pehlivan, Molla Şakir ve Seyitmuhammed Kaşiy bu şahsiyetlerden bazılarıdır (Çengel, 2013:144). Bu yazar ve şairlerin ortaya koydukları türlerin konularını bağımsızlık mücadeleleri oluşturmuştur. Kendi tarihleri tahrip edilerek, değiştirilmeye çalışılmış bir milletin, edebiyatın büyük ve etkili gücüyle yeniden şuurlandırılması amacıyla, tarihî temaları işleyen şiir ve romanlar yazılmıştır (Durmuş ve Doğan, 2002: 501).

19. yüzyılın ortalarında bağımsızlık mücadelesiyle birlikte çağdaş Uygur edebiyatı oluşmaya başlamıştır. Bu dönemde yaşanan siyasi ve sosyal olaylar nedeniyle Orta Asya'daki Türk topraklarına yoğun bir göç gerçekleşerek Kazakistan, Kırgızistan gibi ülkelerde Uygur nüfusu artmış, bununla birlikte çağdaş Uygur Edebiyatı, Şıncan Uygur Özerk Bölgesi'nin dışında Kazakistan, Kırgızistan gibi ülkelerde de Uygur edebiyatı oluşmaya başlamıştır (Harbalioğlu, 2016:XII).

Kırım'da İsmail Gaspıralı'nın başlattığı Usul-i Cedid hareketi “Dilde, Fikirde, İşte Birlik” sloganı Türk dünyasını asgari müştereklerde birleştirmeyi amaçlayan siyasi bir akım haline dönüştürmüştür (Andican, 2003: 24-25). İdeolojilerin konu edildiği ve Rusya işgalindeki Türklerin yayımladığı çeşitli kitaplar, dergiler, gazeteler Uygurların yaşadığı coğrafyaya ulaşmıştır (Komisyon 2006: 3/241). Şıncan bölgesi ve diğer Türk coğrafyasındaki Uygurlar arasında meydana gelen reform, halkı uyandırma ve bilinçlendirme çalışmaları toplum tarafından benimsenmiş, bu fikirlerin ürünü olan gazetecilik ve yayıncılık işleri hızla yayılmıştır (Tatlík, 2004: 51-56)

1920-1930'lu yıllarda çağdaş Uygur edebiyatında tiyatro, hikâye gibi türler görülmeye başlanmıştır (Komisyon, 1989: 481). Uygurlar Çin-Sovyetler Birliği Medeniyet Cemiyet'nin kurulması ve Sovyet Birliği'nin kapsamlı olarak başarılarının tanıtılması sonucunda Rus Edebiyatı, Özbek Edebiyatı, Kazak Edebiyatı ve Tatar Edebiyatı'yla tanışmıştır (Komisyon, 2006: 3/344-345).

Eserlerde özgürlük, vatanseverlik, milli ruhu güçlendirme, milli birlik ve beraberlik gibi konular sıkça işlenmiştir. Bu duygular bazen doğrudan bazen de kurtuluşu ve özgürlüğü temsil eden *zulmet* (karanlık), *qış* (kış), *küz* (sonbahar); *tañ* (seher), *bahar* (bahar), *yultuz* (yıldız), *kün* (güneş) gibi ifadelerle okuyucuya aktarılmıştır (Çengel, 2013:148-149).

Çağdaş Uygur şiirinde konu romanlarda olduğu gibi özgürlük mücadelesidir. Baskı altında olan edipler benzetmeler (sembol) kullanarak duygu ve düşüncelerini ifade etmişlerdir. Bu dönemde bağımsızlığın tek vücut olarak girişilecek millî mücadele hareketi kazanılabileceğini vurgulayan şiirler yazmışlardır. Uygur edebiyatında aşk şiirleri gibi görünen şiirlerin pek çoğunda sevgili “hürriyet”tir. “tan” ve “bahar”, kurtuluşu aydınlık günleri; “tün” ve “kış” mahkûmiyeti temsil etmektedir. Kutluk Şevki, Mehmet Ali Tevfik, Abdulhalik Uygur, Lütfullah

Muttalip, Bilal Azizi, Nimşehit, Abdurrahim Tileş Ötkür gibi isimler Uygur şiirinin önemli şahsiyetleridir (K.Çengel, 1998: 20).

Uygur atasözleri, masalları ve halk türküleri toplanarak bu alanda her biri için ayrı başlıklarda kitaplar basılmıştır. Ziya Semedi, Ahmet Ziyai, Tayipcan Aliyev, Zunun Kadirî, Turgun Almas gibi edebiyatçılar da drama, hikâye, masal türü edebi ürünleriyle çağdaş Uygur edebiyatına önemli katkılarda bulunmuşlardır (Durmuş ve Doğan, 2002:501).

6. UYGUR MÜZİK KÜLTÜRÜ

Uygurlar döneminde müzik Göktürkler dönemine göre çok daha çeşitlenip zenginleşmiş olarak devlet, toplum ve birey yaşamının, din ve devlet törenlerinin, bayram, şölen ve eğlencelerin ve günlük yaşamın vazgeçilmez unsurlarından biri haline gelmiştir (Ak, ? : 37). Uygurlarda müziğin Göktürklerle göre gelişmesinin en önemli sebebi, Hunlar öncesi dönemden Uygurlara kadar gelen sanatsal ivmedir. Dönemler araştırıldığında, Türklerin her kurdukları yeni devlette ve o devletin kendi sürecinde, zaman içerisinde sanat ve müzikte önemli ilerlemeler kaydettikleri görülmektedir. Uygurlar da kendilerinden önceki Göktürklerin kültürel mirasları ile birlikte, müzik miraslarını da devralmışlar ve bunu geliştirerek yaşatmışlardır (Vural, 2016: 213)

Uygur hükümdarları Han ve T'ang dönemlerinde Türkistan'a gelen Çinli gezginler burada müziğin çok gelişmiş olduğunu belirtmişlerdir. Hatta bazı ünlü Çinli musikişinaslar, Doğu Türkistan'a gelerek Uygurlardan müzik üzerine eğitim almışlar, pek çok Türk çalgısını da Çin'e götürmüşlerdir (Gömeç, 2016: 88).

Kopuz Uygurların sıklıkla kullandığı bir müzik aletidir (Çeçen, 2003:174). Çinlilerin Hyu-pu (veya K'ung-hou, K'ang-heau) ismini verdikleri kopuz, bozkır Türk folklorunda çok önemli yeri olan bir çalgı aletidir. Destanlar, kahramanlık hikâyeleri, aşk türküleri kopuz eşliğinde çalınarak söylenir (Kafesoğlu,1995:328). Wang Yen-Te seyahatnamesinde Uygurların iki farklı müzik aletinden bahseder (Ögel, 1988: 211). Tarif etmesine göre bu çalgıların kopuz ve ona benzer yapıda bir başka bir çalgı olduğu söylenebilir. Nitekim 'kobuz' olarak belirtilen müzik aleti Uygur metinlerinde karşımıza çıkmaktadır (Caferoğlu, 1968:179).

Uygurların resmi algıları ‘kvrdetmek’ (gmbrdetmek) fiilinden türemiş olan ‘kvrk’ (ya da kvrk) denilen altınlı davul ve altınlı borudur (Tuğlacı,1986:4). Altınlı davul ve boru ile altınlı bayraklar (sancaklar) kağanlık simgeleridir (Gher, 2009:188).

Tanbur Uygurların severek aldıkları başka bir çalgıdır. Bugün bile Sincan bölgesinde Uygurlar arasında tanburun Uygurların şans tanrısı Hızır tarafından koyun bağırsaklarından yapıldığı efsanesi dilden dile dolanır. Uygur algılarının en uzun olan tanburun boyu bir metreyi geçer. Dut veya gl ağacından yapılan tanburun beş teli vardır. Bir rivayete göre, Uygur müzisyen Damollah Sayıp Belih tanburu çalarken, etrafında yüzlerce tarlakuşu uuşmuş, tanburun güzel sesine hayran olan bu kuşların çoğu tanbura çarparak ölmüştür. Bu rivayet, Uygurlar arasında tanburun çekiciliğini ortaya koyar (Gher, 2009:188).

Uygurlarda ‘Tuğ takımı’ devletin resmi-askeri müzik topluluğudur (Uçan, 2000:30). Tuğ takımlarında yırağ kvrk/kvrk, borguy gibi müzik aletlerinin yer aldığı bilinmektedir (Tuğlacı,1986:3). Uygur bandolarının varlığı pek çok kaynakta belirtilmiştir. Uygur bandolarında davul başta olmak üzere çeşitli boru ve farklı algılar yer almıştır (Kafesoğlu,1995:328).

Uygurlar döneminde doğaçlamanın yanı sıra besteleme (bağdama) yöntemi de önemini artırdı. Sadece usta ıracık ilişkisi olarak değil, yazıp okuyarak müzik yapma yöntemi uygulanıyordu. Bilinen en eski notaya dayalı müzik yapan Türk devleti Uygurlardır. Sınırlı da olsa, Türklerin tarihinde bilinen ilk nota yazısı bu dönemde kullanılmaya başlanmıştır. Bu yazıda her bir ses için Uygur alfabesinden alındığı tahmin edilen çeşitli işaretler kullanıldığı sanılmaktadır. Nitekim Çağatayca’ya geçen ‘ayalgı’ sözcüğünün Uygur Türkçesi kökenli olduğu ve diğer anlamlarından önce en başta ‘nota yazısı’ anlamına geldiği düşünülmektedir. Uygur müzisyenlerinin ‘müzik yazısı’na bakarak çalgı aldıklarını ve müzik yapıtlarını tamamen öğrenip, yanlışsız, düzgün biçimde seslendirdiklerine ilişkin güvenilir gözlem ve değerlendirmeler bulunmaktadır (Uçan, 2000:31-75-92).

Uygur müzisyenlerinin, müzik yazısından (bir çeşit notadan) aldıklarına ilişkin sağlam ve inanılır bir gözlem Tansukname’de yer alır. Uygurların III. yüzyıldan itibaren Sasani İran’da geliştirilmiş olan ‘Mani nota yazısı’nı kullandıkları da tahmin edilmektedir (Gher, 2009:188).

Türk müziğinde gerçek Uygur slubunun IX. yüzyılda görülmeye başlandığı X. yüzyılda geliştiği, XI ve XII. yüzyılda olgunluğa eriştiği düşünülmektedir. Uygurlar, Çin, Hint ve İran müzikleri; hatta Japon ve Kore müzikler ile de etkileşim

içinde olmuşlardır (Göher, 2009:188). Uygurlar döneminde Türk müziği çeşitli iç ve dış dinamikler ve etkileşimler sonucunda çok yönlü ve detaylı bir gelişme içerisine girmiştir. İpek Yolu ve diğer ticaret yolları çevresinde kurulmuş olmaları müzikal anlamda gelişim ve etkileşimlerinde büyük bir rol oynamıştır. Uygur devleti dağılınca bu yetenekli Türklerin müzik mirası, yeni egemenlik kuran Moğollarla batıya ve İslam dünyasına geçip, yayılma sürecine girmiştir (Göher, 2009:188).

7. PENTATONİK MÜZİK

“Uygur Xelq Naxşiliri” adlı eserdeki şarkılar pentatonik notalar kullanılarak yazılmış şarkılardır.

Pentatonik müzik, tedavi amacı ile kullanılan notalar sistemidir. Büyük İslam bilgin ve filozoflarından İbn-i Sina, musikinin tıpta oynadığı rolü şöyle tanımlamaktadır: “...Tedavinin en iyi yollarından, en etkililerinden biri, hastanın aklî ve ruhî güçlerini artırmak, ona hastalıkla daha iyi müadele etmek için mücadele etmek için cesaret vermek, hastanın çevresini sevimli ve hoş a gider hale getirmek, ona en iyi musikîyi dinletmek ve onu sevdiği insanlarla bir araya getirmektir.” (Ak, - :45)

Yunanca; Penta =beş; tonik=ses; Pentatonik dizi: Kelime anlamı ile beş sestten oluşan dizidir ve bir sekizli içindeki belli beş sesin kullanılmasıyla oluşur (Özgür, 2001:86)

Pentatonik müzik; bir gam içinde 5 sesin kullanılması ile oluşan müzik formudur. Bu müzik türünün Macar bir müzik araştırmacısının kitabında yer alan müzik haritasında çıkış noktası olarak Güney Sibiry a gösterilirki bu da Türklerin anavatanı Orta Asya’dır.

Yerle gök arasındaki uyumu yansıtması gereğine inanılan müziğin amacı, halkı eğitmek, onlara iyi duygular aşılamaktı. İnsan yaşamındaki en önemli yer, törenlere ve müziğe ayrılmıştı...

Pentatonik dizi günümüzün kromatik dizisine benzeyen 12 ses dizisine dayandırılarak elde edilmiştir. Çin müziğinde kullanılan bu sesler, bir ses üzerine tam beşlilerle çıkılarak on iki sesin elde edilmesiyle oluşturulmuştur...

Beşli adımların ikinci sesleri bir oktav aşağıdan düşünülerek çıkıcı beşli ve inici dörtlülerin oluşturduğu oniki ses elde edilmiştir.

Bu sesler günün belirli saatleriyle aylara bağlıdır. Bu nedenle kutsal ezgiler yıl boyunca, aydan aya yarımsar ses yükselerek söylenirdi. Bu seslerin ilk beşi alınarak ses yüksekliklerine göre yazılmış ve pentatonik dizi elde edilmiştir. Bu müzik türü çok önemlidir çünkü müzik terapide bir temeldir (Özgür, 2001: 86).

Ortaçağ Avrupa'sında sihir etkisi olduğu gerekçesi ile yasaklanan pentatonik müzik 1979 yılından bu yana İngiltere'de Kraliyet Müzik Enstitüsünde otistik çocukların tedavisinde kullanılmaktadır.

Beş sesli müzik günümüzde cazda ve pek çok folklorik müzikte kullanılmaktadır. Günümüzde Çin ve Japon müzikleri yüzde doksanın üzerinde beş sesli müziği sürdürmektedir. Eski Seltik ve Eskimo müzikleri de beş seslidir. Kuzey Afrika'da bazı müzik türlerinde de beş seslilik görülür. Güney Asya, Bali, Sumatra, bazı Hint müziklerinde de rastlanır. Asya'da daha çok Ural Bölgesinde saf olarak devam eder. Kazan, Başkurt tarafları, Sibirya'nın bazı bölgeleri Kazak ve Kırgızlar'da daha ziyade dağlık bölgelerde bu beş sesli müzik devam etmektedir*.

8. ÇAĞDAŞ UYGUR EDEBİYATINDA HALK ŞARKILARI

Uygur halk şarkıları, Uygur halkının doğumundan ölümüne kadar olan hayat mücadelesinin şiirle ifade edilme şeklidir. Yaşamlarındaki her bir koşulun kendilerine has şarkıları vardır. Sadece şarkı ile de dile getirmemişler, hayat şartları sanatlarının her bir mecrasına yansımıştır.

Uygur halk şarkılarının müziği sözlerine göre yerel bir özelliğe sahiptir. Halk şarkılarının zenginliğini ortaya çıkarmak, düzenlemek, incelemek, kendine has millî üsluba sahip halk şarkılarını geliştirmek için değil, Uygur halk müzik zenginliğini ortaya çıkarmak, düzenlemek, incelemek, bu doğrultuda sosyalist halk müziğini geliştirmek ve onu ilerletmek için çok önemlidir.

Uygur halk şarkılarının tarihi eski, konusu zengindir. Bu şarkıların temasını işçi şarkıları, siyasi şarkılar, hayat şarkıları, muhabbet şarkıları, örf-adet şarkıları olarak birkaç türe ayırmak mümkündür.

İş şarkıları, çalışma sahasında emekten doğrudan doğruya ilham alması ile ortaya çıkmıştır. İnsanların çalışma şartlarını, işlerini nasıl severek yaptıklarını

* <https://tumata.com/muzik-terapi/pentatonik-muzik-ve-etkileri/>

anlatır. Bu şarkıların müziği ise lirik duyguyu canlandırır. Çalışanlar üzerinde önemli bir etkisi vardır. İnsanların çalışma ritmini değiştirip, işe daha çok bağlanmalarını sağlamak, çalışma esnasındaki güçlükleri yenip, emek ürününü artırmak gibi rolleri vardır. Tarlalarda çalışan işçiler için yazılan şarkılar dinlenildiği zaman göz önüne harman yapılan tarla gelir. Şarkılar harman sahnesini, harmanda çalışan halkın ilişkilerini açık bir şekilde ifade ettiği için sınıflar arası ilişkiyi yansıtır. Orak biçme hareketinin ritmine uygun orağın her bir vuruşu ritim oluşturup, o alışılmış nağmelerde şarkıya eşlik eden def'in rolünü oynar, bu hâl emeğin meşakkatli sürecine bayram görüntüsü verir. Can sıkıntısını, isteksizliğini yenmeye yardım eder.

Siyasi şarkılar; halkın sömürgeci sınıflar ve onların hâkimiyetine olan nefretini, hürriyete olan çırpınışını ve tarihî şahıslara olan bakış açısını yansıtır.

Yaşam şarkıları, aşağı tabakadaki işçilerin acınası hayatını, yaşamını yansıtan şarkılardan ibarettir.

Muhabbet şarkıları, çalışan halkın sevgi dolu yaşamı ve sevgiye olan bakışının gerçek yansımasıdır. Uygur halk şarkıları içerisinde muhabbet şarkılarının çok oluşu halk yaşamı ve şarkılarının toplumsal rolü ile ilgilidir. Feodal kurallar altında, emekçi halk özgürlük ve demokrasi talebini muhabbet şarkıları vasıtası ile hayatın külfetlerini ruhi yönden yenmeye yönelmiştir.

Muhabbet şarkıları içerisinde kadın hakkındaki şarkılar da fazlasıyla mevcuttur. Çünkü kadınlar feodal düzen içerisinde sürekli zulüm altında ezilmişlerdir. Şarkılarla kadınların özgürlüklerini tekrar ele geçirme isteklerini dile getirirler.

Örf-adet şarkıları, düğün dernek, ölüm, yas, sanat şölenlerinde okutulan şarkıları kapsar. Uygur halkının tarihî gelişimi içerisinde sanat ve toplumsal hadiselerle olan tanışıklığı, sanata olan ilgisi, dinî inanışları anlatılmıştır.

Uygur halk şarkıları kendine has estetik özelliğe sahiptir. Sembol, benzetme, mübalağa, taklit, estetik unsurlar gözetilmiş ve açıkça fark edilmesi için de simgeleştirilmiştir. Yine bu şarkıların dili sade, anlamı derindir. Yapılan tasvirler şarkıların estetik etkisini güçlendirmiş, millî özellik ve yerli hususiyeti tam olarak canlandırmıştır**.

**“Uygur Xelq Naxşileri” adlı şarkı kitabından özetlenerek alınmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

1. “UYGUR HELQ NAXŞİLİRİ” TRANSKRİPSİYON (ÇEVİRİ YAZI) VE TÜRKİYE TÜRKÇESİNE AKTARMA

Uygur Xelq Naxşiliri Toğrisida

(s.1)Uygur xelq naxşiliri tarixtin buyan “naxşa usul makani” dep atilip kelgen Şincañdiki Uygur xelqiniñ vetinimizniñ mediniyet gèznisige Qoşqar tohpisiniñ mühim terkiviy qismi.

Uygur xelq naxşiliriniñ xelq qoşaqıridin perqi şuki, u bir pütün idiyivi mezmunni ipadileydu, özige xas mükemmel ahañğa ige, şekli canlıq ve xilmu-xil, milli alahidiligi ve yerlik purığı küçlük. U xelq turmuşı ve yürek sadasiniñ şéir ve muzikidiki inkasi, Uygur xelqiniñ tarixi, turmuş aditi, micez-xarakteriniñ roşen eynigi.

Uygur xelqiniñ qoşaq-naxşilirida ademniñ tuğulğınidin tartip, ta ölgiçe bolğan pütün ömür ceryani digüdek öziniñ şéiri ipadisini tapqan. Turmuştiki her bir şarait, her bir peytiniñ özige xas naxşiliri bar, cümlidin, her xil étnogirafik senet şekilliri arqiliq turmuşniñ ayrılmas qismığa aylangan. Naxşilar öziniñ şekilliniş ve ravacliniş devridin tartip kişilik hayatğa barga

(s.2) siri çoñqur siñip, nesildin-nesilge miras bolup davam qilip keldi ve kelmekte.

Uygur xelq naxşiliri hem edibiyat, hem muzika seniti. Naxşilar lériliklik xususiyetke ige bolgini üçün, u muzika seniti bilen xéli köp ortaqliqqa ige. Söz seniti bilen muzika senitiniñ bir gevde bolup cipsilişidintuğulğan senet, naxşa ene şu ortaqliqniñ netcisidür. Şuniñ üçünmu muşu cehettin naxşilarni muzika seniti bilen qoşkézek senet dep ataş mumkin. Uygur xelq muzikiliriniñ misra, kublét, ritim şekillirini özide toluq gevdilendürgen.

Uygur xelq naxşiliriniñ muzikisi söz tékistige qariganda téximu muqimliqqa ige. Şuña, Uygur xelq naxşa baylıgini qéziş, retleş, tetqiq qiliş xelqçilik démokratik mezmunga, özige xas milli uslupqa ige Uygur xelq naxşiliriğa varisliq qiliş ve uni ravaclanduruş üçünla emes, belki Uygur xelq muzika baylıgini qéziş, retleş, tetqiq

qiliş, şu asasta sotsiyalistik xelq muzikisini ravaçlanduruş ve uni tereqqi qilduruştımu muhim ehmiyetke ige.

Uygur xelq naxşiliriniñ tarixi uzun, mezmuni mol. Xelq içide tarqılıp yürgen naxşılar-(s.3)niñ köpi keyinki esirlerge mensup bolğan desturlardin ibaret. Deslepki tekşürüşlerge asasen, Uygur xelq naxşiliriniñ tématik mezmunini emgek naxşiliri, siyasi naxşılar, turmuş naxşiliri, muhebbet naxşiliri, örp-adet naxşiliri dep bir qançe türge bölüş mumkin.

Emgek naxşiliri emgek sahneside, emgektin bivaste ilhamliniş bilen meydanğa çıqqan. Emgek naxşiliri xilmu-xil bediy şekiller bilen her xil emgek şaraitiniñ özige xas bolğan menzirisini, emgek ritimini eksettiridu. Emgek naxşiliri (tékesti) emgek şaraitiniñ menzirisini, kişilerniñ emgekke bolğan munasivitini, emgekniñ sinipini ékispilatatsiye xarakterini, emgek ceryanidiki çin muhebbet qatarlıq mezmunlarni ipadileydu, emgek naxşiliriniñ muzikisi bolsa, lérık tuyğuni canlanduridu. Emgek naxşiliri emgek ritimini almaşturuş, keypiyatni canlanduruş, emgek ceryanidiki qiyinçılıqlarni yeñip, emgek ünümünü aşuruş qatarlıq rollarni oynaydu. Mesilen, “oma naxşisi” ni alaylı, bu naxşini añlığan haman bizniñ köz aldimizda oma oruvatqan étiz gevdilinedu. Uniñ qoşaqliri oma menzirisini, omığa bolğan emgekçi xelqniñ munasivitini, oçuqraq éytqanda, sinipiy munasivetni eks ettüridu. Uniñ mezmuniğa uyğunlaşqan(s.4)muzika ritimi oma oruşherkitiniñ ritimiğa oyğun, oğaqniñ her bir şartıldışı ritim bolguç bolup, u adettiki neğmilerde naxşığa teñkeş qilingan dapniñ rolini oynaydu, bu hal emgekniñ muşeqqetlik ceryaniğa bayram tüsi béridu. İç puşıgini, köñülsizlikni yeñişke roh, medet bégişlaydu.

Siyasi naxşılar xelq ammisiniñ kona cemiyetke, ékispilatatur siniplar ve ularniñ eksiyetçi hakimiyitige bolğan gezep- nepritini,, azatlıq, erkinlikke bolğan telpunuşini, belgilik veqa ve tarixiy şexslerge bolğan köz qarışini eks etturidu. Bu naxşılarniñ ceñgivarlığı üstün, devr rohi küçlük, u, xelq ammisiniñ sinipiy küreştiki oktur qurallı ve rohi özügi. Mesilen:

Ah urarmen, urarmen,

Ahlirim tutqay séni.

Köz yeşim derya bolup,

Béliqlirim yutqay séni.

“Ah urarmen” namliq bu naxşa Uyğur emgekçilirniñ dert-elem bilen tolğan paciellik ötmüşiniñ omumlaşqan kartinisi, xelq ammisiniñ ezgüçi siniplar üstidin çoqum gelibe qilidıǵanlıǵidin ibaret isyankarlıq rohiniñ senettiki namayendisi.

Siyasiy naxşılar içidiki tarixiy naxşılar**(s.5)**Uyğur xelqiniñ yéqinqi esirlerge ait tarixiniñ obrazlıq desturidur.

Turmuş naxşiliri, omumen toven qatlamdiki emgekçilerniñ éçinişliq hayatini, turmuşini inkas qilidıǵan naxşılardin ibaret. Bu xil naxşılar çoñqur ictimai mezmunga ige. Biz “ğérip” naxşisiniñ munu misralirini oqup köreyli:

Bu tağlar igiz tağlar,
Ğérip yolini bağlar.
Ğérip ölse kim yığlar,
Ğéripqa ğérip yığlar.

Ya atam yoqtur méniñ,
Ya anam yoqtur méniñ.
Ayıǵı çıqqan yulaqtek,
Aqıdu yaşım méniñ.

Muhebbet naxşiliri emgekçi xelq ammisiniñ muhebbetlik turmuşı ve muhebbetke bolğan köz qarışınıñ heqiqi inkasi bolup, Uyğur xelq naxşiliri içide köp salmaqni igelleydu. Uniñda oğul-qızlarınñ özara muhebbiti, féodallıq nika tuzumige bolğan qarşılıq, Çin muhebbetke bolğan medhiye. Güzel turmuşqa bolğan intiliş qatarlıq mezmunlar ipadilengen.

(s.6)Uyğur xelq naxşiliri içide muhebbet naxşiliriniñ köp boluşı xelq turmuşı ve naxşiliriniñ ictimaiy roli bilen munasivetlik. Féodallıq tuzum şaraitida, emgekçi xelq erkinlik ve démokiratiye telivini muhebbet naxşiliri arqiliq gevdilendürüşqe tirişqan, muhebbettiki erkinlik ve démokratiyiniqolğa keltürüşni féodalizimğa qarşı küreşniñ asasi mezmuni qilğan, muhebbet naxşiliri arqiliq turmuş külpetliriniñ azavini rohi cehettin yéñişke umtulgen.

Muhebbet naxşiliri içide ayallar toǵrisidiki naxşılar intayin köp. Çünki, ayallar féodallıq cemiyette qatmu-qat zulum içide, iqtisadiy, siyasi zulumdin başqa yene İslam dininiñ adaletsiz féodallıq nikatuzumniñ xilmu-xil kişenliri içide yaşıdı. “gezeptin naxşa çıqıdu” digendek xelq öziniñ féodalizimğa bolğan qarşılıǵını a-

yallarnıñ muhebbettiki azatlıqını qolğa keltürüş telivide gevdiplik ipadilidi. Bu hal muhebbet naxşılarnıñ ictimaiy rolini téhimu küçeytti.

Orp-adet naxşıliri toy-tokun, ölüm-matem ve orp-adet tusini alğan senet bezmiliride oqulidiğan naxşılardin ibaret. Uyğur helq uzun yilliq tarixiy tereqqiyat ceryanida senet ve ictimaiy hadsilerge bolğan tonuşı, dini étiqat, senekte bolğan işqi-heves qatarliq sevepler tüpeylidin.

(s.7) Her xil milli orp-adetlerni şekillendurgen. Bu orp-adetlerniñ hemmisige senet paaliyetliri siñdurulgen. Bu senet paaliyetliriniñ esaslıǵı naxşılardin ibaret. Bu naxşılar her xil merikiler ve bezmilerniñ mezmuni ve qaidilirige maslaşqan bolup, çoñqur ictimaiy ehmiyetke ige.

Uyğur xelq naxşıliri özige xas bediy alahidilikke ige. Uyğur xelq naxşılirida simovol, oxşitiş, mubaliǵa, teqlit-temsıl qatarliq bediy vastiler qollinip, konkirit his qilgili bolidiğan canliq obraz yaritılğan.

Mesilen, “xoş derdiñ yaman” naxşısidi:

Qara kéçe qariyaǵaç méniñ yoldışım,
Yopurmıǵı şıldirlisa quyular yéşım.
Men ölgende yaxşı yiglañ can qérindişım.

digen misralarni oquǵımızda. Zulmet içide azap çekken emgekçiniñ muñluk qiyapitini, dert-hesretini esligende (qariyaǵaç yopurmıǵı şıldirliganda) Uniñ qelbi elemlik yaş bilen tolğanlıǵını köz aldimizǵa keltüreleyimiz.

Uyğur xelq naxşıliriniñ senettiki omumlaşturuş küçi üstün. Tarixi, ictimaiy ehmiyetke ige bolğan veqe ve hadisiler hem ularniñ mahiyiti.

(s.8) Bir-ikki kublit naxşa bilenla ipadilep bérilidu. Mesilen:

Men ölermen, men ölermen,
Yolda qoymañlar méni,
Yolda qoysañlar qoyuñlar,
Çölde qoymañlar méni.

Men ölüp tupraqta yatsam,
Kim méni yat eylisun.

Dostlirim g mkin bolup,
D   menlirim  at eylisun...

digen “men olermen” nax ıda emgek i xelqni  kona cemiyyətiki paci elik teqdiri  o nqur hissiyat i ide acayip ix am ipadilengen.

Uyg r xelq nax ilirini  tilidiki addiliq,  o nqurluq,   niqliq, obraz anliq nax ilarni  bediyy tesir  anli ini k  eytip, milli alahidilik ve yerlik xususiyetni toluq gevdilend rgen.

Uyg r xelq nax ilirini   ekli u xil u-xil. Nax ilarda qo aq (t t misraliq). Beyit (ikki misraliq)  ekli asasi orunda turidu. C mlidin, taqmaq ( a ma)  ekillermu x li omumla qan. Bu xil  ekil  yti larda (leperde) k prek u raydu. Mesilen:(s.9) “namixan” “ imeng l” qatarliq nax ilar ene  unda   ekillerdiki nax ilardur.

Uyg r xelq nax ilirni  k p iligrini  neqirat bar. Bu neqiratlar emgek ritmi, idiyivi hissiyat ve muzika telividin k lip  iqqan bolup, nax ini  idiyivi mezmunini a idu, muziki anliqni k  eytidu, este saqla qa asanliq tu duridu.

 uni k rs t p  t   k rekki, Uyg r xelq nax ilirida aha  s z t kistlirige qar anda bir qeder muqim. Nax a t kistliri ox imigan hissiyatta, ox imigan orunlarda   izdin-  iz a k   p  ytil anli i u un s z t kistliride almi   , tekrarlini  k p, variantliq xususiyiti k  l k.

Marks,  nglis xelq nax ilirini  ictimai roli ve uni  senet cehettiki muveppeqiyitige yuquri baha bergen idi. Yolda  mavz du mu xelq qo aqlirini topla ni qayta-qayta te ebbusqildi. Mavcu i yolda    ny a yaz an   iriyet to risidiki x tide “kel  side xelq qo aqliridin ozuq ve  lge s lip ke  kitapxanlarni c lp qilidigan bir y r   y  i e   irlarni  meydana k li i  htimal a nahayiti y qin” dep ottur a qoydi, bu, hazirqi   iriy icadiyettiki ammi vila turu  ve millile t r   cehettiki kem iliklarni toziti ni  yolini k rsitipla qalmaq,  limizni    iriyet(s.10) sicadiyitini  tereqqiyat qanunini yekunlidi.

Uyg r xelqiuzun yilliq tarixi tereqqiyat ceryanida, Uyg r xelq muziqa senitige, usul senitige masla qan nax a icadiyet enenisini yaratti, bu xelq   iz edbiyatidiki bibaha g her.

“4 ki ilik goruh” xelqni  e eddi d  mini, ular xelq nax iliri a   menliq qilip, xelq nax ilirini qara-qoyuqla “s riq nax a” dep  ekte qaqtı, veyran qildi, bu  ic ndiki azsanliq milletlerni  k lt r p  iqardi.

Biz xelq naxşilirini toplai, retleş, tetqiq qiliş xizmitini küçeytip, xelq naxşiliriniñ şakilinip çiqirivétip, méğizini qobul qiliş pirinipi boyiçe uniña tenqide variliq qilip, démoqratiq ve xelqçiliq rohqa ige xelq naxşiliri arqiliq xelqniñ medini turmuşuni béyitişimiz, xelq naxşiliridin ozuq ve ülge élip sotsiyalistik devrniñ yéni, milli naxşilirini tereqq qilduruş ve güllenduruş uçun tirişişimiz lazim.

(s.3)MİZANGÜL

Qurğuyum uçup ketti,
Qeşqer² yolıǵa qarap.
Közümniñ göhiri aqti,
Yarniñ yolıǵa qarap.

Mizangülüm- mizangül,
Yarniñ gülü altungül.
Qisqan gülliri Cuñxua gül.
Azadixan ah, yarey.

Künde körmidim yarni.
Künde köremen dep.
Ümit üzmidim, yârdin,
Ölmisem süyermen dep.

Mizangülüm- mizangül,
Yarniñ gülü altungül.
Qisqan gülliri cuñxua gül,
Azadixan ah, yarey.

MİZANGÜL

Aladoğanım uçup gitti,
Kaşgar yoluna bakıp.
Gözümün cevheri aktı,
Yârin yoluna bakıp.

Mizangülüm-Mizangül.
Yârinin gülü altın gül.
Kısar gülleri, Çin gül,
Azadıhan ah, yar.

Her gün görmedim yâri,
Günü gelince göremem diye.
Ümit kesmedim yardan,
Ölmezsem severim diye.

Mizangülüm-Mizangül,
Yârinin gülü altın gül.
Kısar gülleri, Çin gül,
Azadıhan ah, yar.

² Kaşgar: Doğu Türkistan'ın batısında yer alan tarihi bir Türk şehridir.

(s.5)LEYLİGÜL

Alma satqili çıqsam,
Qizilini tallaydu.
Alemde kişi yoktek,
Köñlum sizni xalaydu.

Ögzeñge çiqivapsen,
Yer tövinige qarap.
İşgiñdin tola öttüm,
Bulbuluñ bolup sayrap.

LEYLİGÜL

Elma satmaya çıksam,
Kırmızısını seçiyordu.
Dünyada insan yok gibi,
Gönlüm sizi istiyordu.

Çatısına çıkıyordun.
Yer altına (dibine) bakıp.
Kapından çok geçtim.
Bülbülün olup öterek.

(s.8)LEYLİGÜL

Tarim derya boyida,
Éçiliptu leyligül.
Köñlümdiki yarimğa,
Tutay deste qizil gül.

Ecep oxşaptu bu toğaç,
Östeñ boyida bolğaç.
Arzumizğa qanduq biz.
Tam xoşna yéqin bolğaç.

Asmandiki ay bolup,
Cimi alemni teñ körsem.
Piyaleñde çay bolup,
Levliriñi köydürsem.

LEYLİGÜL

Tarim nehri boyunda,
Açılıyordu Leyligül.
Gömlümde ki yârime,
Sunarım deste kızılgül.

Acayip olgunlaşmış bu meyve,
Kanal boyunda olunca.
Arzumuza kandık biz,
Duvar komşuya yakın olunca.

Gökyüzündeki ay olup,
Cümle âlemi eşit görsem.
Piyalende çay olup,
Dudaklarını yaksam.

(s.12)YARO (1)

Ay aldimda, kün keynimde,
Hesret içimde yaro.
Maña bergen amanetni,
Al dep yığlaymen, yaru.

İgiz-igiz tağ bēşida,
Çırağ köyidu.
U köygenler çırağ emes,
Yürek köyidu.

İgiz-igiz tağ bēşida
Qurğuy egiydu!
U egiygen qurğuy emes,
Yarlar egiydu.

EY YAR (1)

Ay önümde, güneş arkamda,
Hasretin içimde ey yar.
Bana verilen emaneti,
Al diye ağlıyorum ey yar.

Yüksek yüksek dağ başında,
Kandil yanar.
O yananlar kandil değil.
Yürek yanar.

Yüksek yüksek dağ başında,
Aladoğan eğildi!
O eğilen aladoğan değil,
Yar eğildi.

(s.14)YARO (2)

Bir dane idim, miñ dane
boldum.
Eqli huşumdin bigane boldum.
Xuştarmen saña amriğim yarım
digeysen.
Sendek qizil³ gül her cayda
bolmas,
Her cayda bolsa séniñçe
bolmas.
Xuştarmen saña amriğim
yârimdigeysen.

EY YAR (2)

Bir taneydim, bin tane oldum.
Aklım ve sezgime yabancı
oldum.
Tutkunum sana sevdiğim yârim
diyeceksin.
Sen gibi kızılgül her yerde
olmaz,
Her yerde olsa senin gibi
olmaz.
Aşığım sana sevgili yârim
diyeceksin.

³ Kırmızı (kızıl) gül: Uygurların geleneksel anlayışında daima sevgilinin, aşkın ve gönül rahatlığının sembolüdür (Rahman, akt. Yalçın ve Emet, 1994: 151).

(s.16) GÜL AYŞEM

Östeñniñ tégi qattiq,
Çapay disem ketmen yoq.
Derdimni éytay disem,
Maña oxşaş dertmen yoq.

Gül Ayşem boyuñdin örgiley
yârim.

Çilge sağırip qaptu,
Kévezlikte-pilekte.
Sen sorima, men éytmay,
Derdim tola yürekte.

Gül Ayşem boyuñdin örgiley
yârim.

GÜL AYŞEM

Kanalın altı katı,
Kazayım desem çapa yok.
Derdimi anlatayım desem,
Bana benzer dert çeken yok.

Gül Ayşem boylu, gözümün nuru
yârim.

Çilge (kavun türü) sarardı,
Pamuk tarlasında sapında.
Sen sorma ben anlatmayayım,
Derdim çoktur yürekte.

Gül Ayşem boylu, gözümün nuru
yârim.

(s.18)

QEMBERXAN XÉNİM ATLIQ

Ataymu şubu taşni,

Atmaymu şubu taşni.

Qaçanğıçe körmeymen,

Méhrivan qelemqaşni.

Qemberxan xénim atliq,

Kelmemla cénim tatliq.

Baray disem yol yiraq,

Vakqtida baralmaymen.

Yar oti yaman iken,

Yârsız yürelmeymen.

Qemberxan xénim atliq,

Kelmemla cénim tatliq.

Yârim keldi qol sélip.

Toğri-toğri yol élip.

Qayandin çıqip kelle,

Yürügümge ot sélip.

Qemberxan xénim atliq,

Kelmemla cénim tatliq.

KAMBERHAN HANIM ADLI

Atayım mı şu bu taşı,

Atmayayım mı şu bu taşı.

Ne zamana kadar görmeyeceğim,

Sevecen, kalem kaşlı

Kamberhan Hanım adlı.

Gelmezmisin canım tatlı.

Varayım desem yol uzak,

Zamanında varamam.

Yar ateşi yaman iken,

Yarsız yürüyemeyeceğim.

Kamberhan Hanım adlı.

Gelmezmisin canım tatlı.

Yârim geldi el sallayıp,

Doğru doğru yol alıp.

Nereden çıkıp geldin,

Yüreğime ateş salıp.

Kamberhan Hanım adlı.

Gelmezmisin canım tatlı.

(s.20) ŞENBE KEL

Şenbekel, yekşenbe kel,
Düşenbe kel seyşenbe kel.
Mert yigit bolsañ eger sen,
İş bilen yénimğa kel.

Yarni tapsam tüger armanlirim.

Dutarim ciñ-ciñ qiladur,
İçide maş barmikin.
İzde-izde men kélermen,
Şul nigarim barmikin.

Yarni tapsam tüger armanlirim.

Étiziñdin maşni terdim,
Tañ seherdin keçkiçe.
Yarbilen ötken ömürniñ,
Xoşligi bar ölgiche.

Yarni tapsam tüger armanlirim.

CUMARTESİ GEL

Cumartesi gel, pazar gel.
Pazartesi gel, salı gel.
Mert-yiğitsen eğer sen,
İş ile yanıma gel.

Yâri bulsam bütün arzularım biter.

Dutarım, çın çın ses çıkarıyordu,
İçinde fasulye varmış gibi.
Arayıp-arayıp ben gelirim,
Şu yârim varmış mı ki.

Yâri bulsam bütün arzularım biter.

Tarlasından fasulye topladım,
Sabahtan geceye kadar.
Yar ile geçen ömrün,
Hoşluğu var ölünceye kadar.

Yâri bulsam bütün arzularım biter.

(s.22) XUŞTARMEN

Havada bulut könlüm,
Deryada béliq könlüm.
Yaxşı yarnı tapqanda,
Yamanni unut könlüm.

Derdiñde tola yığlap,
Köyüp kül bolmiğan könlüm.

Qıp-qizil tonni kiyip,
Havada oynığan könlüm.
Yaxşı yar yanda turup,
Yamanni xalığan könlüm.

Derdiñde tola yığlap,
Köyüp kül bolmiğan könlüm.

ÂŞIĞIM

Havada bulut gönlüm,
Denizde balık gönlüm,
Güzel yâri bulunca,
Kötüyü isteyen gönlüm.

Derdinden çok ağlayıp,
Yanıp kül olmayan gönlüm.

Kıpkırmızı elbiseyi giyip
Havada oynayan gönlüm.
İyi yar yanında durup,
Kötüyü isteyen gönlüm.

Derdinden çok ağlayıp,
Yanıp kül olmayan gönlüm.

(s.26) XUŞTARMEN (2)

Birdane idim, miñ dane boldum,
Aydek yüzüñge xuştare boldum.

Xuştarmen saña yârim digeyesen.

Xuşare qilğan şirin sözüñdur,
Heyrane qilğan qara közüñdur.

Xuştarmen saña yârim digeyesen.

Éçildu gül,
Çéçilidu gül.
Yarniñ bégida,
Xuş puraydu gül.

Xuştarmen saña yârim digeyesen.

ÂŞIĞIM (2)

Bir tane idim, bin tane oldum,
Ay gibi yüzüne âşık oldum.

Âşığım sana yârim diyesin

Hoş eden şirin sözündür.
Hayran eden kara gözündür.

Âşığım sana yârim diyesin.

Açıldı gül,
Saçıldı gül.
Yârin bağında,
Hoş kokardı gül.

Âşığım sana yârim diyesin.

(s.29) QADİR MEVLAN

Çimenlik qaplığan bağda,
Ğunçisen güli rena.
Güli renani yadlaşqa,
Méniñdek bulbuluñ bolsun.

Barağa yolliriñ bolsun,
Yanarğa hemriyiñ bolsun.
Séniñdek nazinin yarğa
Méniñdek qulliriñ bolsun.

KADİR MEVLAN

Çimenliğin kapladığı bağda,
Goncasın gül-i rana.
Gül-i ranayı hatırla,
Benim gibi bülbülün olsun.

Gideceğin yolların olsun,
O zamanda yoldaşın olsun.
Senin gibi cilveli yara,
Benim gibi kölelerin olsun.

(s.31) QADİR MEVLAN (2)

Sénideymu, sénideymu yarey,
qadirMevlan,

Séihi ilahimey,
Séni körmey ölermenmu.
Séni körmey ölüp ketsem,
Béhiş yüzi körermenmu.

Men bégiña kirmeymen yarey,
qadir Mevlan,

Séihi ilahimey,
Anariñni üzmeymen.
Emdi keldim eqlimge,
Nadan bilen yürmeymen.

KADİR MEVLAN (2)

Seni diyeyim mi yar ey, kadir
Mevlam,

Ey cömert Tanrım,
Seni görmeden ölür müyüm?
Seni görmeden ölüp gitsem,
Cennet yüzü görür müyüm?

Ben bağına girmeyeceğim yar ey,
kadir Mevlam,

Ey cömert Tanrım,
Narını koparmayacağım.
Şimdi geldi aklıma,
Cahille yürümeyeceğim.

(s.33) ĞÉRİP NAXŞISI

Butağlar igiz tağlar,
Ğéríp yoluni bağlar.
Ğéríp ölsekim yığlar,
Ğérípqa ğéríp yığlar.

Ya anam yoqtur méniñ,
Ya atam yoqtur méniñ.
Ayıgi çıqqan bulaqtek⁴
Aqıdu yéşim méniñ.

Qıçqırıp kelgen kakkukniñ
Uni her cayda ğéríp.
Kel kakkuk aşni bolaylı,
Sen musapir bizğéríp.

GARİP ŞARKISI

Bu dağlar yüksek dağlar,
Garip yolunu bağlar.
Garip ölse, kim ağlar.
Garibe garip ağlar.

Ya anam yoktur benim.
Ya babam yoktur benim,
Sonu görülen (gelen) pınar gibi,
Akacak yaşım benim.

Çağırarak gelen guguk kuşu,
O her yerde garip.
Gel guguk kuşu sevgili olalım,
Sen misafir biz garip.

⁴ Pınar: Göz ile şekil yönüyle benzerlik göstermektedir. Pınarı göze benzeterek tasvir etmek, Uygurlar'da eskiden beri devam eden bir gelenektir(Rahman, akt. Yalçın ve Emet, 1994: 153).

(s.35) AMANEY

Gülbaqqa munar saldim,
Körmesen munarimni.
İzlep héç tapalmidim,
Sendek bir mulahimni.

Dostlirim amaney.

At⁵ mindim köreñ qaşqa,
Çapturdum şégil taşqa.
Her kimniñ yari başqa,
Oxşamdu qelem qaşqa.

Dostlirim amaney.

Qoğun téridim xendek,
Eller térisun mendek.
Xeq süygenni süymeymen,
Öze meniñ süygini qendek.

Dostlirim amaney.

AMANEY

Gül bağına minare yaptım,
Görmez misin minaremi.
Aradım hiç bulamadım,
Senin gibi bir mülayimi.

Dostlarım aman ey.

At bindim kör benekli,
Koşturdum çakıl taşına.
Her kimin yari başka,
Benzer mi kalem kaşa.

Dostlarım aman ey.

Kavun ekdim hendek (çukur),
Eller toplansın ben gibi.
Başkalarının sevdiğini ben
sevmem,
Kendi benim sevgilim şeker gibi.

Dostlarım aman ey.

⁵ At: Uygurlar'ın yaşamında çok önemli bir yere sahiptir. Avcılık, hayvancılık ata bağlı etkinliklerdi ve yine savaşın kazanılıp kazanılmayacağı ata bağlı idi (Rahman, akt. Yalçın ve Emet, 1994: 1139).

(s.36) QURĞUYUM UÇUP KETTİ

Qurğuyum uçup ketti,
Saydiki tereklerge.
Yarimni xiyal qilsam,
Ot ketti yüreklerge.
Oynaymen séniñ bilen,
Qen bergin tiliñ bilen.
Östeñ boyi tal-talla,
Yapriğida marcanlar.
Yarim bilen körüştuq,
Emdi yoqtur armanlar.
Oynaymen séniñ bilen,
Qen bergin tiliñ bilen.

ALADOĞANIM UÇUP GİTTİ

Aladoğanım uçup gitti,
Nehirdeki ağaçlara
Yârimi hayal etsem,
Ateş düştü yüreklerge.
Oynayayım seninle,
Şeker ver dilinle.
Kanal boyu asma asma,
Yaprağında mercanlar,
Yârim ile görüştük,
Şimdi yoktur gayem.
Oynayayım seninle,
Şeker ver dilinle.

(s.39) MUSAPİR NAXŞISI

Ecep boldum, ecep boldum,
Ecep bolğanga yiglaymen.
Men atamdin ayrilip,
Ğerip bolğanga yiglaymen.

Atam bolsa, anam bolsa,
Ğerip bolurmidi béşim.
Méni baqqan anam bolsa,
Tökülmidi yéşim.

İşik aldi alma⁶ yağaç,
Késivettim bolmiğaç.
Kéçe-kündüz yiglaymen,
Sen anamni segingaç.

GEZGİN ŞARKISI

Şaşırdım, şaşırdım,
Şaşırdığıma ağlayayım.
Ben babamdan ayrılıp,
Garip olduğuma ağlayayım.

Babam olsa, anam olsa,
Garip olur muydu başım.
Bana bakan anam olsa,
Dökülür müydü yaşım.

Kapı önü elma ağacı,
Kesiverdim olmayınca.
Gece-gündüz ağlıyorum,
Sen anamı özleyince.

⁶ Elma ağacı: Uygurlar'ın inancında, elma kötü ruhlu olmayan sihirli ağaç sayılır (Rahman, akt. Yalçın ve Emet, 1994: 142).

(s.43) ADARGÜL

Laçın soqqan toşqanniñ Adargül,
Cañgalda ugisi bar.
Men géríp musapirniñ, Adargül,
Bu yurtta nimisi bar.

Atamğa nime dep yığlay, Adargül,
Anamğa nime dep yığlay.
Étimniñ aldidin aşqan, Adargül,
Samandek sağırip yığlay.

ADARGÜL

Doğan'ın avladıǵı tavşanın
Adargül,
Ormanda yuvası var.
Ben garip misafirin Adargül,
Bu yurtta nesi var.

Ben babama ne diye ağlayayım,
Adargül,
Ben anama ne diye ağlayayım.
Atımın önünden geçen, Adargül,
Saman gibi sararıp ağlıyor.

(s.44) ZARAÑZA

Uzun çapınım tonçi,
Qısqa çapınım noçi.
Bizniñ yarla oquçi,
Oynap çiqıdu çoñ yolçi.

Bizniñ yarlar oquçi,
Oynap kélidu çoñ yolçi.

Zarañzayu-zarañza,
Éçilıptu her yañza.
Hiç kişige köymeptim,
Saña köydüm balañza.

Bizniñ yarlar oquçi,
Oynap kélidu çoñ yolçi.

ZARANZA

Uzun çapanım açık,
Kısa çapanım güzel.
Bizim yâr da okuyucu,
Oynar büyük yolcu.

Bizim yarlar okuyucu,
Oynar büyük yolcu.

Zaranzayu Zaranza,
Açılmış her çeşit.
Hiç kimseye yanmadım,
Sana yandım Balanza.

Bizim yârlar okuyucu,
Oynar büyük yolcu.

(s.46) YÂRİM QOYNUMDA

Oy oylaysen, oy oylaysen,
Nimini oylaysen.
Kétip bargan yaş balliniñ,
Ézini maraysen.

Aq biligim boylariñda,
Qoluñ boynumda.
Kéçe yitip seher qopsam,
Yârim qoynumda.

İgiz-igiz tağ⁷ béşidin,
Sérildim tüzge.
Qizil gülñiñ gunçisidek,
İgildim sizge.

Aq biligim boylariñda,
Qoluñ boynumda.
Kéçe yitip seher qopsam,
Yarım qoynumda.

Bilemsizkin, bilmemsizkin,
Köydüm men sizge.
Derdiñizde ölüp ketsem,
Uvalım sizge.

YÂRİM KOYNUMDA

Düşünüyorsun, düşünüyorsun,
Neyi düşünüyorsun.
Giden genç çocuğum,
İzini gözetliyorsun.

Ak bilğim boylarında,
Elin boynumda.
Gece yatıp, sabah kalksam,
Yârim koynumda.

Yüksek yüksek dağ başında,
Uzandım düzlüğe.
Kızıl gülün goncası gibi,
Egildim size.

Ak bilğim boylarında,
Elin boynumda.
Gece yatıp, sabah kalksam,
Yarım koynumda.

Bilir misin bilir misin ki,
Yandım ben size.
Derdinizden ölüp gitsem,
Vebalim size.

⁷ Uygurlara göre yer ve su ruhlarının en önemli temsilcisi dağdır. I. Dağ tanrılarının yoludur. II. Dağ hayali ruhların mekânıdır(Rahman, akt. Yalçın ve Emet, 1994: 136).

Aq⁸ biligim boylariñda,
Yârim koynumda.
Kéçe yétip seher qopsam,
Qoluñ boynumda.

İgiz, igiz tağ béşida,
Ay köründimu?
Mehelleñizge tola kelsem,
Xar köründümmü?

Aq biligim boylariñda,
Yârim koynumda.
Kéçe yitip seher qopsam,
Koluñ boynumda.

Ak bilgim boylarında,
Yârim koynumda.
Gece yatıp sabah kalksam,
Elin boynumda.

Yüksek yüksek dağ başında,
Ay göründü mü?
Mahallenize hep gelsem,
Küçük düşer miyim?

Ak bilgim boylarında,
Yârim koynumda.
Gece yatıp sabah kalksam,
Elin boynumda.

⁸ Uygurlar'ın güzellik geleneğinde beyaz, saflık ve yüceliğin, iyilik ve bahtın sembolüdür. Bu gelenek de beyaz renge özlemle bakmak ve tapmaktan oluşan ilkel Şaman inançlarından gelmektedir (Rahman, akt. Yalçın ve Emet, 1994: 156).

(s.50) HEŞQİPİÇEK

Etiyaz şamal keldi,
Bu bizniñ hoyla bilen.
Men yârimğa xet evettim,
Bir tutam gunçe bilen.

Heşqipiçek bağda reyhan,
Dostlar, şaxidin ayrilmidi.

Meyli bolsa gülñi alsun,
Eqli bolsa gunçini.
Saq salamet ceni bolsa,
Körüşermiz bir küni.

Heşqipiçek bağda reyhan,
Dostlar, şaxidin ayrilmidi.

Yarim çiqti işiktin,
Birgine gunçe tutup.
Menmu çiqtim arqisidin,
Birlimçe gülñi tutub.

Heşqipiçek bağda reyhan,
Dostlar, şaxidin ayrilmidi.

GÜNDÜZSEFASI

İlkbahar rüzgârı geldi.
Bu bizim avluya.
Ben yârime mektup gönderdim,
Bir tutam gonca ile.

Gündüzsefası, bahçede fesleğen.
Dostlar dalından ayrılmadı.

Arzusu varsa, gönlünü alsın,
Aklı varsa goncayı.
Sağ salim canı olursa,
Görüştürüz bir gün.

Gündüzsefası, bahçede fesleğen,
Dostlar dalından ayrılmadı.

Yârim çıktı kapıdan
Bir tek gonca tutup.
Bende çıktım arkasından,
Birçok gülü tutup.

Gündüzsefası, bahçede fesleğen.
Dostlar dalından ayrılmadı.

BAĞDA ALMA YEPMİDUQ

Uçañdiki çekmenmu?
Qoluñdiki ketmenmu?
İşqa mañsam qaraysen,
Senmu mendek dertmenmu?

Bağda alma yepmiduq,
Ayrilarmiz depmiduq.

Ecepmu baraqsanliq,
Semen yolida térek.
Ança-munçe kep tursila,
Çidimaydiken yürek.

Bağda alma yepmiduq,
Ayrilarmiz depmiduq.

Bulbul egip ketmeydu,
Yarim yasiğan bağdin.
Ölsemmu unutmaymen
Köñlüm xuş méniñ yardin.

Bağda alma yepmiduq,
Ayrilarmiz depmiduq.

BAĞDA ELMA YEMİŞ MİYDİK?

Omzundaki ceket mi?
Elinde ki çapa mı?
İşe yürüsem bakarsın
Sen de ben gibi dertli misin?

Bağda elma yemiş miydik?
Ayrılır mıyız demiş miydik?

Acaba gürleştii mi?
Semen yolunda kavak ağacı.
O kadar çok gelin,
Dayanmayacakmış yürek.

Bağda elma yemiş miydik?
Ayrılır mıyız demiş miydik?

Bülbül eğilmezdi,
Yârin baktığı bağdan.
Ölsem de unutamam,
Gönlüm hoş benim yardan.

Bağda elma yemiş miydik?
Ayrılır mıyız demiş miydik.

(s.56)QİZİL GÜL ĞUNÇİSİ YÂRİM

Yarimniñ oyi başta,
Belgisi külreñ taşta.
Munçe meyliñ bolmisa,
Nimişqa oynığan başta.

Qizil gül ğunçisi yârim,
Sériq sebde, tolun ayım.
Her cayda aman bolĝın,
Sen méniñ xéridarım.

Havadiki laçinni,
Men qepezge ügettim.
İçimdiki derdimni,
Ğezel bilen tügettim.

KIZIL GÜL GONCASI YÂRİM

Yârimin fikri başta,
Belgesi gri taşta.
Bu kadar meylin olmasa,
Neden oynamış başta.

Kızıl gül goncası yârim,
Sarı süsenim, dolun ayım
Her yerde esen ol,
Sen benim sevdiğim.

Havadaki şahine,
Ben kafesi öğrettim.
İçimdeki derdimi,
Türkü ile tükettim.

(s.58) ASMANDİKİ AY

Asmandin alay ayni,
Qoynumğa salay yarni.
Yar yadimğa yetkende,
İçmey qoyimen çayni.

Asmandin alay ayni,
Çillap keltürey yarni.
Yarimniñ éti aysi,
Éçilsun içi qarni.

GÖKYÜZÜNDEKİ AY

Gökyüzünden alayım ayı,
Koynuma alayım yârî.
Yâr yâdıma geldiğinde,
İçmeden bırakırım çayı.

Gökyüzünden alayım ayı,
Çağırıp getireyim yarı.
Yarimin adı Aysi,
Açılsın içi karnı.

(s.60) TOM YUMULAQ

Senmu anarniñ danisidek,
Menmu anarniñ danisidek.
Yürigimge ot tutaştı,
Çağanda yaqqan panustek.

Yumulaqqa-yumulaqtom
yumulaq,
Tom yumulaqqa men amraq.

Öyüñniñ arqisi şorluq,
Putuñ ağrimdimikin yarım.
Otuñda ölüp ketsem,
İçin ağrimidimikin yarım.

Yumulaqqa-yumulaq tom
yumulaq
Tom yumulaqqa men amraq.

Bizniñ bağda cineste,
Tügep ketti yimeste.
Yar igizde men peste,
Körüşermiz elvette.

Yumulaqqa-yumulaq, tom
yumulaq,
Cénim yumulaqqa men amraq.

TIKNAZ YUVARLAK

Sen de nar tanesi gibi,
Ben de nar tanesi gibi.
Yüreğime ateş düştü,
Bayramda yanan fener gibi.

Yuvarlak mı yuvarlak
yusyuvvarlak,
Yusyuvvarlağa ben âşık.

Evinin arkası çorak arazi,
Bacağın ağrımadı mı ki yârim.
Ateşinde ölüp gitsem,
İçin acımadı mı ki yârim.

Yuvarlak mı yuvarlak tıknaz
yuvarlak,
Tıknaz yuvarlağa ben âşık.

Bizim bağda vişne,
Tükendi yemedén.
Yar yüksekte ben aşağıda,
Görüşürüz elbette.

Yuvarlak mı yuvarlak tıknaz
yuvarlak,
Tıknaz yuvarlağa ben âşık.

(s.63) SÉNİ DİDİM

Barginimda yaz boluptu,
Yansam zimistan.
Keçken köñül keçmemdiken,
Yârdin ayrilsam.

Séni didim ah, séni didim ah.
Séni izlep tapalmidim, emdi taptım
ah.

Uyan ötüp, buyan ötüp,
Nege barala.
Osma⁹ qoyup, gülni qisip,
Canni alala.

Séni didim ah, séni didim ah.
Séni izlep tapalmidim, emdi taptım
ah.

SENİ DEDİM

Vardığimda yaz olmuş,
Dönsem kış.
Geçen gönül geçmez mi ki
Yardan ayrılısam.

Seni dedim ah, seni dedim ah,
Seni arayıp bulamadım şimdi
buldum ah.

O tarafa geçip, bu tarafa geçip,
Nereye gidersin.
Rastık çekip, gül kıştırıp,
Can alırsın.

Seni dedim ah, seni dedim ah,
Seni arayıp bulamadım, şimdi
buldum ah.

⁹ Uygur kadınları yaz-kış, dört mevsimin dördünde de osmayı (rastık) kaşlarından eksik etmezler. Yaz günleri bütün aile, konu komşu bahçelerinden yer ayırıp özel olarak osma ekerler (Rahman, akt. Yalçın ve Emet, 1994: 154).

(s.65) CUSEYLİK

Bizniñ bağlar cuseylik,
Seylimisekmu seyleglik.
Sen qarimisañ yârim,
Maña birsi peyleglik.

Bizniñ mele şaň mele,
Téléfunda gep keldi.
Sen uyerde oynisañ,
Séni körgenler dep keldi.

Östeñ béşida quduq,
Quduq béşida turduq.
Sen uyerde oynisañ,
Bizmu oynığaç turduq.

YEŞİLLİK

Bizim bağlar yeşillik,
Gezmesek de gezmelik.
Sen bakmazsan yârim,
Bana birisi hazır.

Bizim mahalle şanlı mahalle,
Telefonda haber geldi.
Sen o yerde oynasan,
Seni görenler söyledi.

Kanal başında kuyu,
Kuyu başında durduk.
Sen orada oynasan,
Biz de oynamaya durduk.

(s.66) CÉNİM AÇA

Ögzemge qonaq yaydim,
Oynap-külüp çaçmisila.
Biz ikimiz dost bolili,
Mendin unçe qaçmisila.

Aça –aça cénim aça,
Méni béqivalsañçu aça.
Hoylañdiki tal térekke,
Çor qilivalsañçu aça.

İşiñ aldi güldürme,
Yârim méni küldürme.
Her qançe séğinsañmu,
Dost-düşmenge bildürme.

Aça –aça cénim aça,
Méni béqivalsañçu aça.
Hoylañdiki tal térekke,
Cor qilivalsañçu aça.

CANIM ABLA

Çatıma mısır serdim,
Neşe ile saçmasa.
Biz ikimiz dost olalım,
Benden öyle kaçmasa.

Abla-abla canım abla,
Bana bakıversen abla.
Avlundaki söğütten,
Düdük yapsan abla.

Kapı önü gürültü
Yârim beni güldürme.
Her ne kadar özlesen de,
Dost-düşmana bildirme.

Abla abla canım abla,
Bana bakıversen abla.
Avlundaki söğütten,
Düdük yapsan abla.

(s.68) AQ BİLİGİM

Cintenmikin, mintenmikin
yârim ketkidek,
Şunçe aylap yürünimiz zaya
ketkidek.

Aq biligim boylariñda,
Doppañ başımda.
Kéçe yétip seher qopsam,
Yoqsen qaşımda.

Mañsam-Mañsam körünmeydu
semendin qorğan,
Nime ançe qoydurisen yârim
hemraxan.

Aq biligim boylariñda
Doppañ başımda.
Kéçe yétip seher qopsam.
Yoqsen qaşımda.

AK BİLGİM

Cintenmidir, mintenmidir
yârim gitmiş gibi,
O kadar dolaşıp yürüdüğümüz
boşa gitmiş gibi,

Ak bilgim boylarında
Doppan başımda.
Gece bitip sabah kalksam,
Yoksun yanımda.

Yürüsem-yürüsem görünmez
samandan kale,
Ne kadar çok yakarsın yârim,
yol arkadaşım.

Ak bilgim boylarında
Doppan başımda.
Gece bitip sabah kalksam,
Yoksun yanımda.

(s.71) ÇİMENNEGÜL

Qizil gülniñ ğunçisi, çimenne gül,
Éçildi çimenlikte vay dadey.
Qarap közüm toymaydu, çimenne
gül,
Xuş boyluq boyliriñğa vay dadey.

Dost dekkudek,
Nime diduq?
Açıldı diduq.
Şundaqmu?
Şundaq bolmay,
Dostlar bilen hemimiz,
Amraq iduq.

İşik aldi gül xendek, çimenne gül,
Éçildi ğunçe porek, vay dadey.
Tañ seherde sayraymen çimenne
gül,
Gül aşığı bulbuldek, vay dadey.

Dost dekkudek,
Nime diduq?
Açıldı diduq.
Şundaqmu?
Şundaq bolmay,
Dostlar bilen hemimiz,
Amraq iduq.

ÇİMENGÜL

Kızıl gülün goncası, çimen gül,
Açıldı çayırılıkta, vay babam.
Bakarak gözüm doymaz çimen
gül,
Hoş kokulu boylarına vay babam.

Dost demiş gibi,
Ne dedik?
Açıldı dedik.
Böyle mi?
Böyle olmadan,
Dostlar ile hepimiz,
Sevgili idik.

Kapı önü gül hendek, çimen gül,
Açıldı gonca yürek, vay babam.
Tan vaktinde öterim çimen gül,
Gül aşığı bulbul gibi, vay babam.

Dost demiş gibi,
Ne dedik?
Açıldı dedik.
Şöyle mi?
Şöyle olmuyor,
Dostlar ile hepimiz,
Sevgili idik.

(s.75) AH SEYDEM

Men étimni salmayttım,
Derya boyı lom-lomge.
Ecep içim ağrıydu,
Ötöp ketken ömrümge.

Ah Seydem, cénim Seydem.
Ağrıydu méniñ meydem.

İçim qaynaydu-qaynaydu,
Qazanda qaynıgan çaydek.
Séniñ aldiñda xar boldum,
Éçilmay tozuğan güldek.

Ah Seydem, cénim seydem.
Ağrıydu méniñ meydem.

Dostlirimmu zérikti,
Düşminim senmu zérık.
İşengen bu tağlarda,
Ecep yatmaydiken kiyik.

Ah Seydem, cénim Seydem.
Ağrıydu méniñ meydem.

AH SEYDEM

Ben atımı koymadım,
Derya boyu demirlere.
Garip gönlüm hastalanır,
Geçip giden ömrüme.

Ah Seydem, canım Seydem.
Ağrır benim göğsüm.

İçim kaynar-kaynar,
Kazanda kaynayan çay gibi.
Senin önünde küçüldüm,
Açılmadan dağılmış gül gibi.

Ah Seydem, canım Seydem.
Ağrır benim göğsüm.

Dostlarımda usandı,
Düşmanım sen de usan.
Güvendiğim bu dağlarda,
Hayret yatmazki geyik.

Ah Seydem, canım Seydem.
Ağrır benim göğsüm.

(s.77) BOSTAN ÇAÇ BALA

İşik aldida side,
Atqa sep bérey bide.
Sen yarimniñ derdide,
Boldi yürigim zide.

Bostan çaç bala, qoynuñda anar.

Yârim bolsa qurğuydek,
Levliri qizil güldek.
Qaçanğıçe yüremiz,
Kakkuk bilen zeyneptek.

Xuma köz bala, kelseñ nim bola.

Yârim keldi yiraqtin,
Arqidiki yol bilen.
Köñlini alay yarniñ
Qolumdiki gül bilen.

Qara köz bala.Kelseñ nim bola.

Yârim men séni başta,
Güllük bağçıda körgeñ.
Sendin ayrılalmaymen,
Özem azılap süygeñ.

Bostan çaç bala, kelseñnim bola.

BOSTAN SAÇ BALA

Kapı önünde karaağaç,
Ata döküp vereyim bide.
Sen yârimin derdinde,
Oldu yüreğim zede.

Bostan saç bala, koynunda nar.

Yârim olsa aladoğan gibi,
Dudakları kıızıl gül gibi.
Ne zamana kadar yürürüz,
Guguk ile Zeynep gibi.

Huma gözlü bala, gelsen ne olur.

Yârim geldi uzaktan,
Arkada ki yol ile.
Gönlünü alayım yarin,
Elimde ki gül ile.

Karagöz bala, gelsen ne olur.

Yârim ben seni başta,
Gül bahçesinde gördüm.
Senden ayrılammam.
Ben gönülden sevdim.

Bostan saç bala gelsen ne olur.

(s.78) HOY BALA

Badam doppam¹⁰ bar idi,
Keysem yarişar idi.
Qara köz, liven yarga, hoy bala
Bekmu meylim bar idi.

Palta çaptim térekke,
Cirim saldim çönekke.
Éqilliq qara közniñ, hoy bala,
Oti çüşti yürekke.

Asmandiki kepterni,
Men qepezge ügettim.
Tallap süygen yar bilen, hoy bala,
Muradımğa men yettim.

HOY BALA

Badem doppam vardı,
Giysem yakışırđı.
Kara gözlü, güzel yara, hoy bala,
Pek de meylim vardı.

Balta vurdum kavağa,
Fidan diktım arka.
Akıllı kara gözün, hoy bala,
Ateşi düştü yüreğe.

Gökyüzünde ki güvercine,
Ben kafesi öğrettim.
Seçip seven yar ile hoy bala,
Muradıma erdim.

¹⁰ Dört yanına badem çiçeğine benzer şekilde, beyaz ipe işlendiği siyah takke. İslam baş giyimsiz gezmeyi uygun görmediğinden sıcak veya soğuk bölgelerde Müslüman Uygurlar başlarında mutlaka takke bulundurlar (Rahman, akt. Yalçın ve Emet, 1994: 47).

(s.80) ASİGÜL

Yarımniñ méñişliri, cénim,
Mañsa qol sélišliri.
Hiç kişige oxşımas, asigül,
Bir qarap qoyuşliri.

Yar işleydu güllükte, cénim,
Bulbuli bolay yarniñ.
Oynap külüp xuşluqta, asigül,
Qoliğa qonay yarniñ.

ASİGÜL

Yârimin yürüyüşleri, canım,
Gittiğinde el etmeleri.
Hiç kimseye benzemez, Asigül,
Bir bakışları.

Yâr çalışır gül bahçesinde, canım,
Bülbülü olayım yârin.
Oynayıp gülüp mutlulukla, Asigül,
Eline konayım yârin.

(s.84)

YİĞİRME BEŞSER DAÇEN

Yarimniñ liven sözi,

Oynap turidu közi.

Almimikin, qoyaşmikin,

Yarimniñ güzel yüzü.

İgiler sunmas, qedrige yetmes,

Yigirme beşser daçen xecige
yetmes.

Yar bilen oynap turup,

Sundi meniñ nazuk qolum.

Yarimniñ yağlıgıda,

Tańsam saqaymaydu qolum.

İgiler sunmas, qedrige yetmes,

Yigirme beşserdaçen xecige
yetmes.

Axşam oynıgan yerde,

Altun üzügüm qaptu.

İzdimeñla, sorimañla,

Köñlümdiki yar aptu.

İgiler sunmas, qedrige yetmes,

Yigirme beşserdaçen xecige
yetmes.

YİRMİ BEŞER DAÇEN

Yârimin güzel sözü,

Oynayıp durur gözü.

Elma mı ki, güneş mi ki,

Yârimin güzel yüzü.

Eğilir kırılmaz, kadrine yetmez,

Yirmi beşer daçen para kimseye
yetmez.

Yâr ile oynaya oynaya,

Kırıldı benim nazik elim.

Yârimin başörtüsüne,

Sarsam iyileşmez elim.

Eğilir kırılmaz, kadrine yetmez.

Yirmi beşer daçen para kimseye
yetmez.

Akşam oynadığım yerde,

Altın yüzüğüm kalmış.

Aramayın, sormayın,

Gönlümdeki yar almış.

Eğilir kırılmaz, kadrine yetmez.

Yirmi beşer daçen kimseye
yetmez.

(s.86) ANAR GÜL BALA

Yârim barmığan toyğa,
Men sorimay baralmaymen.
Yarnıñ köñli bek nazuk, anargül
bala,
Çay quyup alalmaymen.

Oyliri qeyerdirek.
Belgisi qapaq térek.
Çidimaydiken yürek, anargül bala.
Men baray şu yergirek.

ANARGÜL BALA

Yârimin gitmediği düğüne,
Ben sormadan varamam.
Yârin gönlü pek nazik, narçiçeği
kız,
Çay döküp alamam.

Evleri nerede,
İşareti kavak ağacı.
Dayanamazki yürek narçiçeği kız,
Ben varayım o yere.

(s.90) SAÑA XUŞTAR

¹¹Téreksiz hoyliğa kirsem,
Béşimdin aptap ötti.
Gepiñmu yoq, sözüñmu yoq,
Séniñ qedriñ maña ötti.

Qizarıp çıqtım hoylañdin,
Akañ aylansun boyuñdin
Cimi âlem saña xuştar,
Séniñ xulqi camaliñdin.

Sanaqqa sekiz ay boldi,
Cüda boldum visalliñdin.
Yürekke xun tolup ketti.
Séniñ derdi piraqiñdin.

SANA TUTKUN

Kavaksız avluya girsem,
Başıma güneş geçti.
Lafın mı yok, sözün mü yok,
Senin kadrin bana geçti.

Kızarıp çıktım avlundan,
Abin dolansın etrafından,
Cümle âlem sana âşık,
Senin güzel huyundan.

Tam sekiz ay oldu,
Ayrıldım, vuslatından.
Yüreğe kan doldu,
Senin ayrılık derdinden.

¹¹ Günümüzde Uygurlar arasında bazı ağaçlara özel önem vererek kutsal sayma inancı hâlâ devam etmektedir. Şarkılarda da bu yüzden sıkça ağaçlara yer verilmiştir (Rahman, akt. Yalçın ve Emet, 1994: 142).

(s.92) MEPE NAXŞISI

Bir putumni şutığa aldim, tova,
Bir putumni mepige, körsile.
Emdi ketsem qarimaymen,
vaycénivaycan vay tova,
Yuzi qélin şermendige, körsile.

Bu yıl şaptül bek boldi, tova,
Şaptul tüvide kim bar, körsile.
Yürigim ciğildaydu,
vaycénivaycan, vay tova,
Yarniñ köñlide kim bar, körsile.

Men ¹²sériq, cénim sériq, tova,
Sargayğınimni kim bilür, körsile.
Sargıyıp işigide tursam,
vaycénivaycan vay tova,
Sügetke ösüp olup bérime, körsile.

İşik aldi ezim derya, tova,
Éqip barsam körersenmu, körsile.
Derdiñde ölüp ketsem,
vaycénivaycan, vay tova,
Namazımğa kélersenmu, körsile.

FAYTON ŞARKISI

Bir ayağımı basamağa attım,
eyvah,
Bir ayağımı faytona, görünüz.
Şimdi gitsem bakmam, vay canım
eyvah,
Utanmaz şerefsiz, görünüz.

Bu yıl şeftali iyi boldu, eyvah,
Şeftali dibinde kim var görünüz.
Yüreğim titrer, vay canım eyvah,
Yârin gönlünde kim var, görünüz.

Ben sarı, canım sarı, eyvah,
Sarardığımı kim bilir görünüz.
Sarıp kapıda dursam, vay canım
eyvah,
Sevecen yârim gelir, görün.

Kapı önü koca nehir, eyvah,
Akıp varsam görür müsün,
görünüz.
Derdinden ölüp gitsem, vay canım
eyvah,
Namazıma gelir misin, görünüz.

¹² Sarı renk Uygurlar için matem ve gamı simgeler
(Rahman, akt. Yalçın ve Emet, 1994: 58).

(s.96) KÖK QOMUŞ

Kök qomuşqa otni yaqsam,
Sargiyip köymesmidi.
Yüzi aq, köñli ¹³qara,
Méniñdin ayrılmas idi.

Leyli mecnun şax igildi,
Yar igilmeydu maña.
Ya kélip cénimni alğın,
Ya köñül bergin maña.

Ket diseñ sehrağa kétey,
Qaldi qeşqeriñ saña.
Elimiñni tola tarttim,
Roxsitiñ barmu maña.

MAVİ KAMIŞ

Mavi kamışı ateşe tutsam,
Sararıp yanmaz mıydı?
Yüzü ak, gönlü kara,
Benden ayrılmazdı.

Leyla Mecnun'a dal eğildi,
Yâr eğilmez bana.
Ya gelip canımı al,
Ya gönül ver bana.

Git dersen çöle sahraya gidelim,
Kaldı Kaşgar'ın sana.
Derdini çok çektim,
İznin var mı bana.

¹³ Siyah-kara renk Uygurlar için kaygı ve sükûneti simgeler (Rahman, akt. Yalçın ve Emet, 1994: 58).

(s.98) CURAM AZADE

Yârniñ yoligi yârdin,
Yâri bolmisa qaydin.
Ġunçe boyliri ziba,
Şérin sözliri andin.

Qorġuyuñ bolay yârim,
Meydeñge qonay yârim.
Özge yariñ bolmisa,
Çin yariñ bolay yârim.

DOSTUM AZADE

Yârin desteġi yârdan,
Yâri olmasa nereden.
Gonca boyları süslü,
Şirin sözleri oradan.

Aladoġanın olayım yârim,
Omzuna konayım yârim.
Başka yârin olmazsa,
Gerçek yârin olayım yârim.

(s.99) HALİMİNİ SORİSAÑÇU

Étim éginap sunduridu igerimni,
Atam maña ep bermeydu
süygimni.

Qéşinüz qara, çéçinüz uzun,
Halimni sorisañçu.

U qattasen, bu qattamen, qaçan
körermen,
Xuda berse séni yarim birgün
süyermen.

Qéşinüz qara, çéçinüz uzun,
Halimni sorisañçu.

HALİMİ LÜTFEN SORUN

Atım zıplayıp kırar eyerimi,
Babam bana alıvermez sevdiğimi.

Kaşınız kara saçınız uzun,
Halimi lütfen sorun.

O yanda sen, bu yanda ben, ne
zaman görürüm,
Allah verse seni yârim bir gün
severim.

Kaşınız kara saçınız uzun,
Halimi lütfen sorun.

(s.102) DOSTUM AZADE

Seherde sayrıǵan bulbul,
Köñülniñ zéhnini açtı.
Éçilǵan qızıl gülni,
Yar qulaqıǵa qıstı.

Asmanda méniñ ayım,
Gülzarda méniñ cayım.
Añlañla xalayıqlar,
Gül qısqañ méniñ yârim.

DOSTUM AZADE

Seherde öten bülbül,
Gönlün zihnini açtı.
Açılan kızıl gülü,
Yar kulaǵına taktı.

Gökyüzünde benim ayım,
Gül bahçesinde benim yerim.
İşitin insanlar,
Gül takan benim yârim.

(s.104) ALLA BALİXAN

Qatar-qatar sügetniñ,
Sayisi bolamdikin.
Yarğa köygen yürekniñ,
Tazisi bolamdikin.

Alla-Alla vay balla,
Dostlarğa salam deñla.

Dolañdiki ketmenmu,
Üstüñdiki çekmenmu.
Ecep sayridiñ kakkuk,
Senmu mendek dertmenmu.

Alla-Alla vay balla,
Dostlarğa salam deñla.

ALLAH BALİHAN

Sıra sıra sögütün,
Gölgesi olur mu ki.
Yâre yanan yüreğin,
Sağlam olur mu ki.

Allah Allah vay balla,
Dostlara selam yolla.

Omzundaki çapa mı?
Üstündeki kumaş mı?
Tuhaf öttün gukguk.
Sen de ben gibi dertli misin?

Allah-Allah vay balla,
Dostlara selam yolla.

**(s.106) TAR KOÇAÑDİN
ÖTMEYMEN**

Tar koçañdin ötmeymen,
İşikni marılap ketmeymen.
Yarniñ köñli bek nazuk,
Çay kıuyup alalmaymen.

Yârim köynek kııptu,
Kiygen köynigi maqul.
Yar mendin yamanlaptu,
Men yârimğa namaqul.

**DAR SOKAĞINDAN
GEÇMEM**

Dar sokağından geçmem,
Kapını gözetlemem.
Yârin gönlü pek nazık,
Çay kıoyup alamam.

Yârim gömlek giymiş,
Giydiği gömlek hoş.
Yâr bana darılmış,
Ben yârime düşüncesiz.

(s.107) YARİYAR

Bulbul tola sayraydu,
Bégimda qızıl gülde.
Yatsam uyqum kelmeydu,
Séni körmigen künde.

Bégimda qızıl alma,
Su kirmey pişip qaptu.
Cénim aq béliq dostum,
Çüşümge kirip qaptu.

Bégimda ecep boptu,
Şaptula bilen alma.
Sen özeñni çoñ tutup,
Méniñdin ayrilip qalma.

YARİYAR

Bülbül çok öter,
Bağimda kızıl gülde.
Yatsam uyqum gelmez,
Seni görmediğim günde.

Bağimda kızıl elma,
Su girmeden olmuş.
Canım akbalık dostum,
Düşüme girmiş.

Bağimda acayip olmuş,
Şeftali ile elma.
Sen kendini büyük görüp,
Benden ayrılma.

(s.110)

OYNAÑ DİRDİ BAR BALLA

Sériq sebde, tolun aydek,
Yüzüñge nur yaraşıptu.
Séniñ işqi-piraqiñda,
Yürekke ot tutaşıptu.

Ecepmu kelmidiñ yârım,
Yoluñğa bargidek boldum.
Qolumğa qoş piçaq élip,
Yürekni yargidek boldum.

OYNA DİRDİ VAR BALA

Sarı süsen çiçeği, dolun ay gibi,
Yüzüne nur yakışmış.
Senin aşkının ayrılığından,
Yüreğe ateş düşmüş.

Hayret gelmedin yârım,
Yoluna varacak oldum.
Elime çift bıçak alıp,
Yüreği yaracak oldum.

(s.111)

ÖZEMNİŇ SÜYGİNİ

QENDEK

Qoğun téridim xendek,
Eller térsun mendek.
Xeq –süygeni süymeymen,
Özemniň süygini qendek.

Başlivalgín meleñge,
Téñivalgín meydeñge.

Qurguy qonmıgan derek,
Xemek salmıgan pilek.
Onbeş yaşta bartutup,
Yarga qanmıgan yürek.

Başlivalgín meleñge,
Téñivalgín meydeñge.

KENDİMİN SEVENİ

ŞEKER GİBİ

Kavun ektim hendek,
Millet toplansın ben gibi.
Halkın sevdiğini sevmem,
Kendimin sevdiği şeker gibi.

Başlayıver mahallene,
Sarıver göğsüne.

Aladoğanın konmadığı ağaç,
Ürün konmamış sepet.
On beş yaşta yar tutup,
Yâre kanmayan yürek.

Başlayıver mahallene,
Sarıver göğsüne.

(s.113) ALTUNCAN

Dutar çélip oltursam,
Xiyalımğa sen keldiñ.
Derdiñ bolsa éyt yârim,
Muñdaşqili men keldim.

Dutar çélip oltursam,
Çiraylıqtin çiraylıqsen.
Men köygen bu otlarda,
Sen köyüp çidalamsen?

ALTINCAN

Dutar çalıp otursam,
Hayalime sen geldin.
Derdin varsa anlat yârim,
Dertleşmeye ben geldim.

Dutar çalıp otursam,
Güzelden güzelsin.
Benim yandığım bu ateşlerde,
Sen yanıp dayanabilir misin?

(s.116) AYİMSEN

Gülbégimniñ içide,
Her yan qarap sayraymen.
Men yarimni séğinsam,
Ay-Çolpanga qaraymen.

Asmandiki ayimsen,
Köñlümdiki yarimsen.
Méni otta köydürgen,
Xuşxuyluq xumarimsen.

Kéçeyétip çüş kördüm
Tolun ay qoynumda dep.
Ah dep oyğınip kettim.
Pah yürügüm köydi dep.

Ayni-ayğa qataymu?
Künni künge qataymu?
Yârim derdiñde séniñ,
Pencireñde yataymu?

AYIMSIN

Gül bağımın içinde,
Her yana dönüp öterim.
Ben yarimi özlesem,
Ay'a Çolpan'a bakarım.

Gökyüzündeki ayımsın,
Gönlümdeki yarimsin.
Beni ateşte yandıran,
Neşeli tutkumsun.

Gece yatıp düş gördüm,
Dolun ay koynumda diye.
Ah diye uyanıp kalktım,
Oh yüreğim yandı diye.

Ayı aya katayım mı?
Günü güne katayım mı?
Yârim derdinden senin,
Pencerende yatayım mı?

(s.119) LEVLİRİ CAN

Gülzalar güli bilen,
Gül öser göli bilen.
Oynasañ tüzük oyna,
Her işniñ yoli bilen.

Levliri canım levliriñiz,
Ada qilisiz.
Ada bolmas dertliriñiz,
Derdimge dava bolisiz.

İşik aldıñdin ötsem,
Qilivalisen gepni.
Köygen çağda teñ köygen,
Bille tartili dertni.

Levliri canım levliriñiz,
Ada qilisiz.
Ada bolmas dertliriñiz,
Derdimge dava bolisiz.

DUDAKLARI CAN

Gül bahçesinin gülü ile,
Gül büyür dalı ile.
Oynarsan sağlam oyna,
Her iş yolu ile.

Dudakları canım dudaklarınız,
Yerine getiriniz.
Gerçekleşmez dertleriniz,
Derdime deva olunuz.

Kapı önünden geçsem,
Söyleyiverirsin sözünü.
Yandığı an birlikte yanan,
Birlikte çekelim derdi.

Dudakları canım dudaklarınız,
Yerine getiriniz.
Gerçekleşmez dertleriniz,
Derdime deva olunuz.

(s.122) BALIXAN YAREY

Aymidu méniñ yârim,
Künmidü méniñ yârim.
Seherde çıqqan çolpandek,
Gülmidü méniñ yârim, balixan
yarey.

Ayğa oxşattım séni,
Künge oxşattım méni.
Seherde çıqqan çolpandek
Gülge oxşattım séni, balixan
yârim.

BALIHAN YAR

Ay mıydı benim yârim,
Güneş mıydı benim yârim.
Seherde çıkan Çolpan gibi,
Gül müydü benim yârim Balihan
yâr.

Aya benzettim seni,
Güneşe benzettim seni.
Seherde çıkan Çolpan gibi
Güle benzettim seni, Balixan
yârim.

(s.123) BALÍXAN YAREY (2)

Qatar-qatar körüngenler,
Sayniñ derixi.
Men yarimni körey disem,
Yolniñ yirağı, balixan yarey.

Yıraq bolup, yéqin bolup,
Davani yoqtur.
Men yarimni izlep taptım,
Armanım yoqtur, balixan yarey.

BALÍXAN YAR (2)

Sıra-sıra görünenler,
Irmağın ağacı.
Ben yârimi görmek istersem,
Yolun uzağı, Balixan yar.

Uzak olup, yakın olup,
Yokuşu yoktur.
Ben yârimi arayıp budum,
Arzum yoktur, Balixan yar.

(s.125) ÖRGİLİMEN LİLLASI

Güller éçilur bağda, örgilimen
lillasi,
Muradığa yetkende, çorgilimen
lillasi.
Qedrim otulur yargâ, örgilimen
lillasi,
Men bu yerdin ketkende,
çorgilimen lillasi.

DÖNERİM ALLAHIM

Güller açılır bağda, sevinirim
Allah'ım,
Muradına erdiğinde, dönerim
Allah'ım.
Kadrimi bilen sevgiliye, sevinirim
Allah'ım,
Ben bu yerden gittiğimde, dönerim
Allah'ım.

Qatar-qatar urnıla örgilimen lillasi,
Yârimğa salam deñla, çorgilimen
lillasi.
Közüm toysa toyğandu, örgilimen
lillasi,
Köñlüm toymidi yargâ, çorgilimen
lillasi.

Sıra-sıra turnalar, sevinirim
Allahım,
Yârime selam söyleyin, dönerim
Allahım.
Gözüm doysa doyar, sevinirim
Allahım,
Gönlüm doymadı sevgiliye,
dönerim Allah'ım.

(s.128) SEYLE NAHİŞİ

Qizarip tenge sığmasmen,
Nigar körsem camalıñni.
Cahan ehligе bermesmen
Séniñdek core xanimni.

Oynayli dostlar, küleyli dostlar,
Yarniñ bégida sayrayli dostlar.

Yéşil mexmeldur çadiriñiz,
Ésimdin ketmes xatiriñiz.
Aldiñizda bolsam çakiriñiz,
Qamçam tegsun çaç bağrimge.

Oynayli dostlar, küleyli dostlar,
Yarniñ bégida sayrayli dostlar.

ŞENLİK ŞARKISI

Kızarıp bedene sığmam,
Sevgili görsem yüzünü.
Cihan ehline vermem,
Senin gibi yoldaş hanımı.

Oynayalım dostlar, gülelim
dostlar,
Yarin bağında ötelim dostlar.

Yeşil kadifedir çadırınız,
Aklımdan çıkmaz hatıranız.
Önünüzde olsam köleniz,
Kamçım değsin saç bağrıma.

Oynayalım dostlar, gülelim
dostlar,
Yarin bağında ötelim dostlar.

(s.130) SEYLE NAHİŞİ (2)

Poyizimniñ pervazi,
Aman dostlar, aman yar.
Güldürleydu avazi,
Aman yar.

At topside oynaydu,
Aman dostlar, aman yar.
Baturlarniñ servazi,
Aman yar.

ŞENLİK ŞARKISI (2)

Trenimin hızı,
Aman dostlar, aman yar.
Gürülde avazı,
Aman yar.

At üstünde oynar,
Aman dostlar, aman yar.
Kahramanların askeri,
Aman yar.

(s.131) SEYLE NAHİŞİ (3)

Kördüñlarmu şu yarni,
Oynayli dostlar,
Baştin ayiği güldür,
Küleyli dostlar.

Cennet béğida ösken,
Oynayli, dostlar,
Levliri qizil güldür,
Küleyli, dostlar.

ŞENLİK ŞARKISI (3)

Gördünüz mü o yâri,
Oynayalım dostlar.
Baştan ayağa güldür,
Gülelim dostlar.

Cennet bağında yetişen,
Oynayalım dostlar.
Dudakları kızıl güldür,
Gülelim dostlar.

(s.134) QEŞQER SENİMİ (1)

Yaxşını yar demdu kişi,
Yamanni yar demdu kişi.
Yaxşı yar yanda turup,
Yamanni xalamdu kişi.

Men yiraqtin yarni kördüm,
Yar méni kördimikin.
Yürigimge ot tutaştı,
Yar uni bildimikin.

KAŞKAR GÜZELİ (1)

İyiye yâr der mi kişi,
Kötüye yâr der mi kişi.
İyi yârı bir kenara koyup,
Kötüyü ister mi kişi.

Ben uzaktan yâri gördüm,
Yâr beni gördü mü ki.
Yüreğime ateş düştü,
Yâr onu bildi mi ki.

(s.136) QEŞQER SENİMİ (2)

Çillañ toxam, çillañ toxam
Yârim oyğansun.
Muqamni tovlap, sazni çalay
Çoçup oyğansun.

Bir qutida unçe-marcan
Özeñde tursun.
İkki qarap bir süyginim
Köñlüñde tursun.

KAŞKAR GÜZELİ (2)

Öt horozum öt horozum,
Yârim uyansın.
Şarkıyı söyleyip, sazını çalayım,
Korkarak uyansın.

Bir kutuda inci mercan,
Kendinde dursun.
İki bakıp bir sevdiğim,
Gönlünde dursun.

(s.137) QEŞQER SENİMİ (3)

Tal uçı talğa tégemdu,
Tal uçı taldin yıraq.
Meylimiz sizge çüşüptü,
Oyiñiz andin yıraq.

Oy yırağı bolsa bolsun,
Köñül yırağı bolmisun.
İkkimizniñ arisida
Vede yalğan bolmisun.

KAŞKAR GÜZELİ (3)

Dal ucu dala değer mi?
Dal ucu daldan uzak.
Meylimiz size düşmüş,
Düşünceniz ondan uzak.

Düşünce uzak olursa olsun,
Gönül uzaklığı olmasın.
İkimizin arasında,
Söz yalan olmasın.

(s.138) QEŞQER SENİMİ (4)

Aq almini saqlidim,
Yâri yar, örgilimen.
Qizil almini saqlidim,
Yâri yar, örgilimen.

Méniñ almamğa tegmeñlar,
Yâri yar, örgilimen.
Men yârimğa saqlidim,
Yâri yar, örgilimen.

KAŞKAR GÜZELİ (4)

Beyaz elmayı sakladım,
Yâr yâr, dönerim.
Kızıl elmayı sakladım,
Yâr yâr, dönerim.

Benim elmama dokunmayın,
Yâr yâr, dönerim.
Ben yârime sakladım,
Yâr yâr, dönerim.

(s.140) QEŞQER SENİMİ (5)

Éçilip qaptu,
Bağniñ gülliri.
Oynaydiken örgilimen,
Qeşqer balliri.

Milli neğme sazımız,
Köñül açar bégimiz.
Ketti bizdin qaratun,
Emdi oynar çégimiz.

KAŞKAR GÜZELİ (5)

Açılmış,
Bağın gülleri.
Oynarken dönerim,
Kaşkar balları.

Milli nağme sazımız,
Gönül açar bağımız.
Gitti bizden kara gece,
Şimdi oynar çağımız.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

“UYGUR HELQ NAXŞİLİRİ” ADLI ESERİN TEMATİK SÖZ VARLIĞI İNCELEMESİ

“Uygur Xelq Naxşileri” adlı kitaptaki altmış şarkının tematik söz varlığı incelenmiştir. Bu çalışmada özellikle şarkılarda ahenk unsurlarını oluşturan isim ve fiil soylu sözcükler, evren, zaman, bitkiler, insan, maddi ve manevi kültür öğeleri ile söz bilgisi içerisinde yer alan sözler tespit edilmiştir.

1. EVREN-ZAMAN

İnsanlar için zaman olayların oluş sıralamasıdır. Evren açısından zaman ise bir ölçü birimidir. Belirli bir hızla yapılan hareketin süresiyle ölçülür. Çalışmada evren-zaman başlığı altında; dünya, hava olayları, gökyüzü ve yeryüzü ile ilgili unsurların tespiti yapılmıştır.

1.1. DÜNYA, HAVA OLAYLARI, GÖKYÜZÜ, ZAMAN

“Uygur Xelq Naxşileri” adlı eserde dünya, hava olayları, gökyüzü, zaman anlamına sahip yirmi sekiz söz belirlenmiştir.

aptap: Güneş.

asman: Gök.

axşam: Akşam.

aydek: Ay gibi.

bir kün: Bir gün.

bulut: Bulut.

cahan: Cihan, dünya.

çağ: Çağ, zaman, devir.

Çolpan: Zühre yıldızı, çoban yıldızı.

dem: Lahza, an, esna.

devr: Devir, çağ, zaman.

emdi: Şimdi.
etiyaz: İlbahar.
hazirqi: Şimdiki.
kéçe: Gece.
kéleçek: Gelecek.
kelgüside: Gelecekte.
kéyin: Sonra.
kéyinki: Sonraki.
kündüz: Gündüz.
nim: Yarım, buçuk.
ötmüş: Geçmiş.
peyt: Fırsat, vakit.
şamal: Rüzgâr, yel.
qaçan: Ne zaman.
qaçangîçe: Ne zamana kadar.
tañ: Tan, sabah, şafak vakti.
tarixi: Tarihi.
turmuş: Hayat, ömür.
vaqt: Vakıt, zaman.
visal: Vuslat, visal.
xatire: Hatıra.
yil: Yıl.
yilliq: Yıllık.
zimistan: Kış.

1.2. YERYÜZÜ İLE İLGİLİ UNSURLAR

“Uygur Xelq Naxşileri” adlı eserde dokuz tane yeryüzü ile ilgili unsur tespit edilmiştir.

alem: Dünya, cihan.
bulaq: Kaynak, memba, pınar.
derya: Nehir.
östeñ: Kanal.

quduq: Kuyu.

say: Nehir, dere, çay.

sehra: Step, bozkır.

tag: Dağ.

tupraq (topa): Toprak, toz.

2. BİTKİLER

Bitkiler ile ilgili sözlerin Doğu Türkistan topraklarında yetiştirilen ve aynı zamanda kültürel açıdan önem arz eden bitki türleri olduğu tespit edilmiştir. Bitkiler; çiçekler, ağaçlar, meyve-sebze, bitki çeşitleri ve bitkilerle ilgili diğer unsurlar gibi dört alt başlık altında ele alınmıştır.

2.1. ÇİÇEKLER

“Uygur Xelq Naxşileri” adlı eserde yedi tane çiçek ile ilgili unsur tespit edilmiştir.

çimengül: Bir çiçek adı.

ğunçe: Gonca.

gül: Gül, çiçek.

gülbağ: Çiçek bahçesi.

güllük: Çiçekli.

gülzar: Gül bahçesi.

heşqipiçek: Gündüzsefası, kahkaha çiçeği, çit sarmaşığı.

2.2. AĞAÇLAR

“Uygur Xelq Naxşileri” adlı eserde yedi tane ağaç ile ilgili unsur tespit edilmiştir.

badam: Badem ağacı

derex: Ağaç.

qariyağaç: Karağaç, karaağaç.

süget: Söğüt.

tal: Söğüt.

térek: Kavak ağacı.

yağaç: Ağaç.

2.3. MEYVE-SEBZE

“Uygur Xelq Naxşileri” adlı eserde meyve-sebze ile ilgili toplamda on iki tane söz tespit edilmiştir.

alma: Elma.

cineste: Vişne.

cuseylik: Yeşillik.

çilge: Önce olgunlaşan bir kavun türü.

kök: Yeşillik.

qendek: Şekerli kayısı kakı.

qorak: Mısır.

maş: Fasulye.

reyhan: Fesleğen, bazilik.

şaptul: Şeftali.

toğaç: Meyve.

turup: Turp.

2.4. BİTKİ ÇEŞİTLERİ VE BİTKİLERLE İLGİLİ DİĞER UNSURLAR

“Uygur Xelq Naxşileri” adlı eserde bitki çeşitleri ve bitkilerle ilgili on üç tane söz tespit edilmiştir.

al: Kuru karanfil.

an: Mercan.

bağçe: Bahçe, bostan.

baraqsanliq: Bitkilerin gür olma hali.

cirim: Fidan.

ğunçe: Gonca.

güllenduruş: Çiçeklendirmek.

kévezlik: Pamuk tarlası.

marcan: Mercan

osma: Suyu kaşa sürülen bir tür bitki.

porek: Konca, gonca.

saman: Saman.

yopurmak: yaprak.

3. HAYVANLAR

Uygur Türklerinde geleneksel hayvancılık, göçebe bir özelliğe sahiptir. Doğu Türkistan bölgesinin örf ve adetleri doğrudan doğruya hayvancılık sınırları içerisinde gelişmiştir. Eski Uygurlarda da hayvan motifleriyle sıklıkla karşılaşmıştır. Çalışmada da toplamda sekiz tane hayvan türü tespit edilmiştir.

at: At.

béliq: Balık

bulbul: Bülbül.

kakkuk: Guguk.

kiyik: Geyik.

laçin: Doğan, şahin.

qurğuy: Aladoğan.

toşqan: Tavşan.

4. İNSAN

“Uygur Xelq Naxşileri” adlı eserde insan kavramı; insan vücudu, duyular ve duyularla ilgili kavramlar, yaşam, ölüm, yaşamın çağları, canlılarla ilgili genel kavramlar, evlilik, aile, akraba gibi alt başlıklarda incelenmiştir.

4.1. İNSAN VÜCUDU

En eski dillerde dahi insanın kendi varlığını meydana getiren uzuvların adlandırmasını yaptığı bilinmektedir. Varlığını gösteren bu parçaların

adlandırmasında çekirdek şekilleri ortaya koyduğu ve diğer bilgileri de kendi varlığı üzerinden adlandırdığı görülmüştür. Bu durum, insanın varlığı ile dünyayı adlandırmasından dolayıcıdır. İnsan, kendi varlığı ve varlığını oluşturan bu parçaların benzer şekillerini görmesiyle, doğadaki unsurları anlamlandırmış ve insan-dış dünya (tabiat) ilişkisini dil ile gerçekleştirmiştir. Bu ilişki çerçevesinde insanın kendi vücudu ile ilgili söz varlığının önemi daha da iyi anlaşılmış olacaktır. Ayrıca yeni edinilen bilgilerin ortaya çıkması ile insanın bazı anlamlandırmaları, kendi varlığını oluşturan unsurlara yeni anlamlar ekleyerek teşkil etmesi, semantik zenginliğin hangi kaynak temelinde oluştuğunu da daha açık şekilde ortaya koyacaktır. Dikkat çekici olan bir başka nokta ise, insanın diğer adlandırmaları oluşturmalarının temelinde insan vücudunu ifade eden sözlerin genellikle çekirdek söz olarak kullanılmasıdır (Özşahin, 2011: 196). Çalışmada bu bağlamda insan vücudu ile ilgili on sekiz söz tespiti yapılmıştır.

ayağ: Ayak.

bağir (béğir): Ciger, yürek, bağır.

barmaq: Parmak.

baş: Baş.

boy: Gövde, vücut.

boyluq: Boylu.

boyun: Boyun.

çiray: Yüz, sima, çehre, surat.

égiz: Ağız.

kol: El.

köz: Göz.

lev (lep): Dudak.

put: Bacak-ayak.

qarin: Karın.

qelp: Kalp, yürek.

qol: El.

ten: Beden.

tüsi: Renk, sima, görünüm, görüntü.

4.2. DUYULAR VE DUYULARLA İLGİLİ KAVRAMLAR

“Uygur Xelq Naxşileri” adlı eserde toplamda on dokuz tane duyular ve duyular ile ilgili kavramlar tespit edilmiştir.

añlañmaq: Duyulmak, işitilmek.

baqmaq: Bakmak.

güldür: Gürültü.

körünmek: Görünmek.

marimaq: Gizlice bakmak.

qattiq: Katı sert.

qélin: Kalın.

rena: Güzel, hoş, parlak.

ritim: Ezgi ve uyumla birlikte müziği oluşturan bir öge olarak vurgu, uzunluk ya da seslerin, durakların düzenli bir biçimde yinelenmesinden doğan düzen.

roşen: Açık, parlak.

sada: Ses, yankı.

sayrimaq: Ötmek.

saz: Saz, ahenk.

şamal: Rüzgar, yel.

şıldirlimaq: Çınlamak, tınlamak, şangırdamak, şingırdamak.

şıldir: Hışırdatmak, hışıldamak, fişirdamak.

tatliq: Tatlı.

tegmek: Değmek, dokunmak.

tüz: Düz.

4.3. YAŞAM, ÖLÜM, YAŞAMIN ÇAĞLARI, CANLILARLA İLGİLİ GENEL KAVRAMLAR

“Uygur Xelq Naxşileri” adlı eserde on iki tane yaşam, ölüm, yaşamın çağları, canlılarla ilgili genel kavram tespit edilmiştir.

adam: Adam, insan, kişi.

ayal: Kadın, hanım, bayan, karı.

bala: Çocuk.
can: Can.
canliq: Canlı.
devr: Devir, çağ, zaman.
hayat: Hayat.
kişi: Adam.
oğul-qızlar: Oğlan-kızlar.
ölmek: Ölmek.
turmuş: Hayat, ömür.
xanim: Hanım.

4.4. EVLİLİK, AİLE, AKRABA

Türk dilinin söz varlığında akrabalık ve aile adlandırmalarının oranı oldukça yüksektir. Birçok dilde akrabalık ve aile adlandırmaları bir niteleyici ya da farklı bir söze ihtiyaç duyarken, Türkçe için bu durum geçerli değildir. Türkçede tek söz ile başka bir ifadeye gerek kalmadan aile ve akraba adları müstakil olarak kendine karşılık bulmuştur. Çalışmada toplamda on bir tane evlilik, aile, akraba ile ilgili söz tespiti yapılmıştır.

aça: Abla.
aka: Ağabey.
ana: Ana, anne.
ata: Ata, baba.
ayal: Kadın, hanım, bayan, karı.
ayim: 1.Abla. 2. Hanım, abla.
bala: Çocuk.
dada: Baba.
qérindaş: Kardeş.
qoşkézek: Çift, ikiz.
xénim: Hanım.

5. MADDİ KÜLTÜR

Maddi kültür; insanların duygu ve düşüncelerini maddede yoğunlaştırıp; dönemin ihtiyaçları doğrultusunda ürün ortaya çıkarmalarıdır. Yaşadığımız dünyanın bir parçası ve insan beyninin ürettiği ürün bir başka deyişle obje, kültür vasıtasıyla ortaya çıktığı için onu ortaya çıkaranların beyinlerinde yer alan bir kalıptır ve bu obje tıpkı bir çini tabak ya da tahta kaşık gibi onu oluşturanın amacını ve niyetini kapsar. Maddi kültür genel olarak, objenin kendisi ortaya çıkış süreci ve onu ortaya çıkaran halk olmak üzere üç açıdan değerlendirilir. (Sarıtaş, 2015:1122). “Uygur Xelq Naxşileri” adlı eserde de maddi kültür öğelerinin şarkılara nasıl yansdığı tespit edilerek on bir ayrı başlık altında bu sözler belirtilmiştir.

5.1. GİYİMLER, SÜS, TAKI

“Uygur Xelq Naxşileri” adlı eserde giyim, süs, takı ile ilgili yedi adet söz tespit edilmiştir.

çekmen: Asya modası bir tür kışlık pamuklu palto ve bu palto için kullanılan pamuk kumaş.

doppa: Takke.

göher: İnci, halis inci.

köynek: Gömlek.

osma: Suyu kaşa sürülen bir tür bitki.

ton: Gocuk, elbise

üzük: Yüzük.

5.2. EŞYA, ARAÇ-GEREÇ

“Uygur Xelq Naxşileri” adlı eserde eşya, araç-gereç kavramlarıyla ilgili on altı tane söz tespit edilmiştir.

çapay: Orak.

çekmen: Asya modası bir tür kışlık pamuklu palto ve bu palto için kullanılan pamuk kumaş.

eger: Eğer.

kişen: Zincir.

mele: İğne.

mepe: Kapalı at arabası.

ozuq: Yemek, erzak, yem.

qamçam: Kamçı.

qazan: Kazan.

qéziş: Kazma.

palta: Balta.

saz: Saz.

şuta (şota): Merdiven, iskele.

téléfun: Telefon.

ton: Gocuk, elbise.

yağliq: Baş örtüsü.

5.3. TİCARET, MAL-MÜLK VE SAHİPLİKLE İLGİLİ SÖZLER

“Uygur Xelq Naxşileri” adlı altı tane ticaret, mal-mülk ve sahiplikle ilgili sözler tespit edilmiştir.

daçen: Madeni para.

bay: Zengin.

bibaha: Paha biçilmez: çok değerli.

ige: İye, sahip.

iqtisadiy: İktisadi.

miras: Miras.

5.4. ULAŞIM, YOLCULUK

“Uygur Xelq Naxşileri” ulaşım ve yolculuk ile ilgili altı tane söz tespit edilmiştir.

ara: Ara, fasıla, iki şey arasında bulunan yer.

ğérip: 1.Seyyah, gezmen. 2. Gurbet

hemrax: Yol arkadaşı.

mepe: Kapalı at arabası.

yol: Yol.

yolçi: Yolcu.

5.5. SANAT

“Uygur Xelq Naxşileri” adlı eserde on altı tane sanat ile ilgili söz tespit edilmiştir.

bediiy: Bedii, estetik.

béyit: Beyit.

edibiyat: Edebiyat.

ğezel: Türkü

lérík: Lirik.

muqam: Motif, hava, melodi.

muzika: Müzik.

muziqa: Müzik.

neğme: Müzik.

neqirat: Nakarat.

nota: Nota.

ritim: Ezgi ve uyumla birlikte müziği oluşturan bir öge olarak vurgu, uzunluk ya da seslerin, durakların düzenli bir biçimde yinelenmesinden doğan düzen.

senet: Sanat.

tématik: Bir tema etrafında oluşan.

teñkeş: Akordetmek, kurmak, düzenlemek.

ziba: Ziba, güzel, süslü, yakışıldı.

5.6. MESLEK, UĞRAŞ, İŞ-HİZMET

“Uygur Xelq Naxşileri” eserde iki tane meslek, uğraş, iş-hizmet ile ilgili söz tespit edilmiştir.

emgekçi: Emekçi, çalışan.

servaz: Savaşçı, asker.

5.7. MESKEN VE MESKENLE İLGİLİ UNSURLAR

“Uygur Xelq Naxşileri” adlı eserde sekiz tane mesken ve mesken ile ilgili söz tespit edilmiştir.

cay: Yer, mekan, yöre, mesken, yurt.

çédır: Çadır.

işik: Kapı.

makan: Mekan, barınak, meskun yer, durulan yer.

mehelle: Mahalle.

ögze: Çatı.

ugi(uwa): Yuva.

pencire: Pencere.

5.8. TARIM, BAHÇECİLİK

“Uygur Xelq Naxşileri” adlı eserde tarım ve bahçecilik ile ilgili beş tane söz tespit edilmiştir.

bağçe: Bahçe.

bağ: Bağ, bahçe, bostan.

bostan: Bostan.

étiz: Tarla, kır, ekin alanı.

ünüm: 1.Ürün mahsul. 2.Verim.

5.9. TOPLUMSAL İLİŞKİLER

“Uygur Xelq Naxşileri” adlı eserde otuz tane toplumsal ilişkilerle ilgili kavram tespit edilmiştir.

adet: Adet, anane, töre, gelenek.

aman: Esen, sağlam, sıhhatli.

arman: Ülkü, gaye, arzu, istek.

aşiq: Aşık.

aşni: Sevgili.

ata: Hediye, armağan.

bayram: Bayram.

béğişlimaq: Armağan etmek, hediye etmek.

belgilik: Belli, tanıdık, bilinen.

bezm (bezme): Ziyafet, şölen, içki meclisi.

bigane: Yabancı.

bille: Birlikte, beraber.

cipleşmek: Birleşmek.

cöre: Arkadaş, yoldaş.

cümlidin: Cümleten.

çağ: Hoşnut, memnun.

çağanda: Budistlerin yeni yıl bayramı.

çidamliq: Dayanıklı, tahammüllü.

dap: Övünme, atıp tutma.

düşmen: Düşman.

ehl: Oturan, halk, yerli.

eksiyetçi: Gerici.

ezgüçi: Ezen, zulüm eden, istibdat, zalim.

hemraxan: Yol arkadaşı.

hemra: Yoldaş.

muñdaş: Sırdaş, yakın dost.

qiýinçiliq: Zorluk, güçlük, karmaşa.

roxset: Ruhsat, izin.

şermende bolmaq: Utandırmak, ayıplamak, yüzünü kızartmak.

toy: Düğün.

5.10. ŞEHİR

“Uygur Xelq Naxşileri” adlı eserde bir tane şehir adı tespit edilmiştir.

Qeşqer: Kaşgar.

5.11. DİL, İLETİŞİM VE YAZIYLA İLGİLİ SÖZLER

“Uygur Xelq Naxşileri” adlı eserde dil, iletişim ve yazıyla ilgili yedi tane söz tespit edilmiştir.

belge: Belge, işaret.

gep: Söz, kelime.

ipade: İfade.

leperde: Söyleyiş.

tenqit: Tenkit etmek.

xet: Mektup

yazmaq: Yazmak.

6. MANEVİ KÜLTÜR

İnsan toplumlarının psiko-sosyal ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olarak oluşan veya oluşturulan, genelde soyut olan (gözle görülmeyen ve elle tutulmayan) bir topluma özgü örf ve adet, gelenek, din, dil, ahlaki ve estetik gibi unsurlardan meydana gelir (Celkan, 1989: 54). “Uygur Xelq Naxşileri” adlı eserde de menevi kültür öğelerinin şarkılara nasıl yansıdığı tespit edilerek üç başlık altında bu sözler belirtilmiştir.

6.1. DİNLER, İNANÇLAR

“Uygur Xelq Naxşileri” adlı eserde din, inançlar kategorisinde yedi söz tespit edilmiştir.

al: Kötü ruh.
alla: Allah, Tanrı.
bulaqtek: Nurlu
cennet: Cennet
çağanda: Budistlerin yeni yıl bayramı.
étîqat: İtikat, inanış.
xuda: Tanrı, Allah.

6.2. DUYGU, DÜŞÜNCE, İRADE BİLDİREN SÖZLER

“Uygur Xelq Naxşileri” adlı eserde otuz yedi tane duygu, düşünce, irade bildiren söz tespit edilmiştir.

alğuç: İyi tutan; iyi yakalayabilen kuvvetli, keski hafıza; sebatlı.
amraq: Sevgi.
çağ: Hoşnut, memnun.
çidamliq: Dayanıklı, tahammüllü.
çoqum: Kesin, kesinlikle, kararlı olarak.
çüş: Düş, rüya.
dert-elem: Dert, elem, ıstırap, azap.
dert-hesret: Dert, hasret.
elemlik: Elemlı, ıstıraplı.
eşeddi: Kızgın, gazaplı, öfkeli, sert, şiddetli, aşırı.
étîqat: İtikat, inanış.
ğemkin: Gamlı, üzüntülü, hüzünlü.
gezep: Gazap, hiddet, öfke.
herkit: Hareket.
heyran: Heyran.
his: His, duygu.
hissiyat: His, duygu.
huş: Şuur, bilinç, akıl.
ilham: İlham.

işqiy-heves: Aşklık, aşktaşlık.

işqi: Aşk.

keypiyat: Keyfiyet.

köñülsizlik: Gönülsüzlük.

muhebbet: Muhabbet, sevgi, sevmek.

muñ: Keder, hüzn, elem, üzüntüç.

ahlar: Ahlar.

namaqul: Düşüncesiz, ihtiyatsız, akılsızlık.

oy: Düşünce, fikir, hayal.

ölüm-matem: Ölüm-matem, yas.

pah: Hayranlık ifade eder.

piraq: Ayrılık.

puşhuq: Can sıkıntısı.

roh: Ruh, moral.

şat: Memnun, sevinçli, neşeli.

tañ: 1. Hayret, şaşıntı.

tova: Pişmanlık

xuşxuyluq: Neşelilik, sevinçlilik.

6.3. DEĞERLER, DEĞER YARGILARI VE BUNLARA BAĞLI UNSURLAR

“Uygur Xelq Naxşileri” adlı eserde değerler, değer yargıları ve bunlara bağlı unsurlarla ilgili elli dört tane söz tespit edilmiştir.

batur: Kahraman, bahadır.

bay: Zengin.

belgilik: Belli, tanıdık, bilinen.

bigane: Yabancı.

bulaqtek: Nurlu.

camal: Güzellik, yakışıklılık.

ceñgivarliq: Cengâverlik.

eksiyetçi: Gerici.

elemlik: Elemlilik, ıstıraplı.

eşeddi: Kızgın, gazaplı, öfkeli, sert, şiddetli, aşırı.
ezgüçi: Ezen, zulüm eden, istibdat, zalim.
ğemkin: Gamlı, üzüntülü, hüznü.
ğéríp: 1.Seyyah, gezmen. 2. Gurbet
ğezep: Gazap, hiddet, öfke.
heyran: Heyran.
isyankar: İsyancı.
küçlük: Güçlü.
léven: Güzel.
mediniy: Medeni
méhrivan: Sevecen.
muhebbetlik: Sevecen, sevimli.
muñdaş: Sırdaş, yakın dost.
musapir: 1. Yabancı; başka yerden gelen. 2. Seyyah, gezmen, turist, yolcu.
nadan: Cahil, bilgisiz.
namliq: Namli, adlı.
nazinin: Cilveli, güzel, sevimli.
nazuk: Nazik.
nepret: Nefret.
nigar: Güzel, dilber, sevgili.
noçi (noça): 1. Yüksek, yüce. 2. Cesur, gözü pek, yürekli.
öçmenliq: Öç güdücülük, kincilik, kindarlık.
örgüley: Canım, ciğerim, gözümün nuru, kuzum.
qedir-qimmet: Kadir- kıymet.
qiynçiliq: Zorluk, güçlük, karmaşa.
qollinip (qollimaq): Desteklemek, yardım etmek.
qul: Kul, köle.
quralli: Silahlı.
rena: Güzel, hoş, parlak.
süygü: Sevgi.
şat: Memnun, sevinçli, neşeli.
şirin: Şirin, tatlı.

şorluq: Bedbaht, zavallı, talihsiz, şansız.

tüzük: Sağlam, doğru, dürüst.

ülge: Örnek, model.

varisliq: Varis.

xelq: Halk.

xumar: İhtiras, tutku.

xuştar: Aşık, tutkun, sevdalı.

xuşxuyluq: Neşelilik, sevinçlilik.

yağliq: Baş örtüsü.

yar: 1.Dost, arkadaş. 2. Sevgili, yar.

yigit: Yigit.

ziba: Zıba, güzel, süslü, yakışıldı.

zulüm: Zulüm.

7. SAĞLIK

“Uygur Xelq Naxşileri” adlı eserde beş tane sağlık kategorisinde söz tespit edilmiştir.

ağriq: Hasta

ağrimak: Ağrı.

aman: Esen, sağlam, sıhhatli.

canliq: Canlı.

ölmek: Ölmek.

8. UYGUR HALK NAHŞİLERİ ADLI ŞARKI KİTABININ SÖZ BİLGİSİ

8.1. ADLAR

Canlı ve cansız varlıklara, çeşitli somut ve soyut kavramlara ad olan kelime türüdür (Korkmaz, 1992: 88).

8.1.1. Özel Adlar

Tek bir kişiyi, belirli bir varlığı veya topluluğu gösteren isimlerdir(Korkmaz, 1992: 119). “Uygur Xelq Naxşileri” adlı eserde on sekiz tane özel ad tespit edilmiştir.

- Mizangül.
- Azadixan.
- Leyligül.
- Ayşem.
- Qemberxan Xénim.
- Adargül.
- Zarañza.
- Çimennegül.
- Seydem.
- Asigül.
- Anar Gül Bala.
- Azade.
- Balixan.
- Altuncan.
- Balixan Yarey.
- Qeşqer.
- Alla
- Lilla

8.1.2. Sayılar

Varlıkların miktarını, tane olarak hesabını bildiren kelimelerdir. (Korkmaz, 1992: 127). “Uygur Xelq Naxşileri” adlı eserde sayılar kategorisinde beş tane söz tespit edilmiştir.

- **Bir** dane: Bir tane.
- **Miñ** dane: Bin tane.
- **Onbeş** yaşta: On beş yaşında.
- **İkki** qarap **bir** sürginim: İki bakıp bir sevdiğim.

- *Yigirme beşser daçen*: Yirmi beşer daçen.

8.1.3. Renkler

Renk gösteren kelimelere verilen genel terimlerdir. “Uygur Xelq Naxşileri” adlı eserde renkler kategorisinde on tane söz tespit edilmiştir.

aq: Ak, beyaz.

güllük: Çiçekli 2. Alacalı bulacalı; renkli; desenli.

külreñ: Külrengi, gri, boz, kır.

kök: Gök, mavi.

qara: Kara, siyah.

qaraymaq: Kararmak.

qip-qizil: Kıpkırmızı.

qizil: Kızıl, kırmızı.

sériq: Sarı

yéşil: Yeşil.

8.2. EYLEMLER

Bir kılışı, bir oluşu veya bir durumu anlatan; olumlu ve olumsuz şekillere girebilen kelimelerdir (Korkmaz, 1992: 62). “Uygur Xelq Naxşileri” adlı eserde eylemler başlığı altında yüz kırk sekiz tane söz tespit edilmiştir.

aç-: Açmak.

ada-: Yerine getirmek; gerçekleştirmek; bitirmek.

al-: Almak.

almaştur-: Değiştirmek.

almaş-: Nöbetleşmek, değişmek.

aq-: Akmak, sızmak.

ataş: Adlandırmak.

at-: Fırlatmak, ateş açmak, bırakmak, vurmak.

aylan-: Dolaşmak, dönmek, gezmek, seyretmek.

ayni-: 1. Vazgeçmek. 2. Olgunlaşmak. 3. Bulanmak.

ayril-: Ayrılmak.

baq-: Bakmak, beslemek, itibar etmek, hizmetini görmek.

bar-:Gitmek.

béğişli-: Armağan etmek, hediye etmek.

béqivalsañçu: Bakıvermek.

ber-: Vermek.

bil-: Bilmek.

bildür-: Bildirmek.

bol-: Olmak.

bölüş: Bölmek.

canlandur-: Canlandırmak.

ciğildi-: Titremek.

cipleş-: Birleşmek.

çaç-: Saçmak, serpmek.

çakir-: Çağırmaq.

çal-: I.Karıştırmak. II. Ayak dayamak, ayakla vurmak. III. Çalmak: müzik aletini çalmak.

çap-: I.Koşmak. II. Çiftleşmek. III. Kazmak, açmak.

çaptur-: I.Koşturmak.II. Çiftleştirmek. III. Kazdırmak, oydurmaq, açtırmak.

çéçil-: Açılmak.

çek-: Çekmek

çiq-: Çıkmak.

çüş-: İnme, düşme

dem: Dinlenme

de-: Demek, söylemek.

éçil-: Açılmak.

éçin-: Acınmak.

eks et-: Yansıtmak.

éq-: Akmaq.

et-: Etmek, kılmak, yapmak.

evet-: Göndermek.

eyle-: Etmek, kılmak, yapmak, işlemek.

éytmaq: Söylemek, demek.

gevdilendür-: Cisimlendirmek, canlandırmak.

güllenduruş: Çiçeklendirmek.

işli-: İşlemek, çalışmak.

kel-: Gelmek.

keltürüş: Getirmek.

késivet-: Kesivermek.

ket-: Gitmek.

key-: Giymek.

köç-: Taşınmak, göç etmek.

köy-: Yanmak.

kör-: Görmek.

körün-: Görünmek.

körüş-: Görüşmek.

küldür-: Güldürmek.

mañ-: Yürümek, gitmek

mari-: Gizlice bakmak.

millileştür-: Millileştirmek.

min-: Binmek.

öl-: Ölmek.

oltur-: Oturmak.

oqu-: Okumak.

oruval-: Sarmak, çevirmek, kuşatmak.

ötmüş: Geçmiş.

oxşi-: Benzemek.

oyğan-: Uyanmak.

oyni-: Oynamak

öl-: Ölmek.

ös-: Büyümek.

qaç-: Kaçmak.

qal-: Kalmak.

qan-: Kanmak.

qapli-: Kaplamak, örtmek, kapatmak.

qaray-: Kararmak.
qari-: 1. Bakmak. 2. Utanmak.
qiçqir-: Çağırmaq, davet etmək.
qil-: Yapmaq, etmək, kılmak.
qis-: Kismak, sıkmak.
qizar-: Kızarmak, utanmaq.
qolli-: Desteklemek, yardım etmək.
qon-: Konmaq.
qop-: Kalkmaq.
qorq-: Korkmaq.
qoş-: Koşmaq.
qoy-: Koymaq, bırakmaq.
quy-: Dökmek, akıtmak, boşaltmaq.
sal-: Koymaq, yerleştirmek, çıkarmak.
saqli-: Saklamak.
sat-: Satmaq.
sayri-: Ötmek.
ségin-: Özlemek.
soru-: Sormak, istemek.
sun-: Kırılmak, parçalanmaq.
süy-: Sevmek.
şekillendür-: Biçimlendirmek, şekle sokmaq.
şermende bol-: Utandırmak, ayıplamak, yüzünü kızartmaq.
şildirli-: Çınlamak, tınlamak, şangırdamak, şingırdamak.
şildir: Hışırdatmaq, hışıldamak, fişirdamak.
tallan-: Seçilmek, ayıklanmaq.
tap-: Bulmaq.
taq-: Takmaq.
tarqal-: Dağılmak, yayılmak.
tart-: Çekmek.
teg-: Değmek, dokunmaq.
tekrarli-: Tekrarlamak.

tekşür-: İncelemek.

telpünüş: 1. Ellerini sallama 2. Çırpınma.

teñkeş: Akordetmek, kurmak, düzenlemek..

tér-: 1. Ekmek, ekim yapmak, ekin işi. 2. Toplamak, bir araya getirmek.

téri-: Ekmek, tohum ekmek.

tol-: Dolmak.

toplaş: Toplamak.

tovla-: Bağırarak, seslenmek.

toy-: Doymak

tökül-: Dökülmek.

tuğdur-: Doğurtmak.

tuğul-: Doğulmak, doğmak.

tur-: Durmak.

tutaş-: Yanmak, ateş almak.

tut-: Tutmak

tüget-: Tükenmek, bitmek.

uçri-: Uğramak, maruz kalmak.

uç-: Uçmak.

untu-: Unutmak

ur-: Vurmak

uyğunlaştur-: Uygunlaştırmak, uygun hale getirmek.

üget-: Öğretmek.

üz-: 1.Koparmak, kesmek. 2.Yüzmek.

xarlan-: Hor görülmek

yan-: 1. Yanmak. 2. Dönmek, geri dönmek.

yaraş-: 1. Barışmak. 2.Yakışmak, güzel, uygun, makbul.

yarat-: 1. Yaratmak, meydana getirmek.

yaritil-: Yaratılmak.

yasi-: Yapmak, onarmak.

yaşi-: Yaşamak.

yat-: Yatmak.

yay-: Yaymak, sermek.

yaz-: 1. Yazmak.
yaz-: 2. Yaymak, sermek.
yekunle-: Toplanmak.
yeñ-: Yenmek.
yet-: 1. Varmak, yetişmek. 2. Yetmek, kafi, yeterli.
yit: Yitmek, kaybolmak.
yopur-: 2. Kapamak, gizlemek, saklamak.
yut-: Yutmak.
yür-: Yürümek.
zérikiş: Usanma, bıkmak, sıkılma.

8.3. SIFATLAR

İsimleri niteleme, belirtme, gösterme gibi çeşitli yönlerden bildiren, sınırlayan kelime türüdür (Korkmaz, 1992: 132). “Uygur Xelq Naxşileri” adlı eserde sıfatlarla ilgili seksen sekiz tane söz tespit edilmiştir.

ança-munçe: Biraz, çok değil.
ançe: Çok, birçok, o kadar.
ayni: Aynı.
azade: Temiz, düzgün, derli toplu, geniş, sakın.
bek: Pek.
bekmu: Çok, pek, gayet.
bille: Birlikte, beraber.
birgine: Sadece bir, tek bir.
bivaste: Vasıtasız, doğrudan doğruya.
boyiçe: Boyunca.
boyida: Boyunda, kenarında, kıyısında.
camal: Güzellik, yakışıklılık.
cimi: Bütün, hep.
cuseylik: Yeşillik.
çaçma: Taneli.
Çolpandek: Yıldız gibi.
çoñqur: Derin.

çor: Çamurdan yapılmış düdük.

ene (ana): İşte.

eyne: Aynı.

gevde: Gövde, vücut.

ğol: 1. Ağaç gövdesi 2. Sap; sürüngen sap 3. Omuz 4. Belkemiği

haman: Hemen: hemen hemen.

hemimiz: Hepimiz.

intayin: Gayet, çok, pek.

ketken: Pek, çok, aşırı.

kök: Yeşillik.

köp: Çok.

köpçilik: Çoğunluk.

köprek: Birçok.

köygen: Yanmış.

küçlük: Güçlü

mexmel: Kadife.

meydem: Ufak tefek.

meyli: Olsun, olur, peki, kabul hoş.

mol: Bol, çok.

munasivetlik: Alakalı, ilgili, ilişkisi olan.

munçe: Kadar, şu kadar.

munu: İşte bu.

nahayiti: Pek, aşırı.

nim: Yarım, buçuk.

qaşqa: Benek, pul.

qatar-qatar: Sıra-sıra.

qatar-qatar: Sıra-sıra.

qatmu-qat: Üst üste.

qatmu-qat: Üst üste.

qattiq: Katı sert.

qayta: Tekrar, yine.

qeder: Kadar.

qélin: Kalın.
qepez: Kafes.
qip-qizil: Kıpırmızı.
qisqa: Kısa
qizar-: Kızarmak, utanmak.
quduq: Kuyu
side (séde): Karaağaç.
şégil: Kırma taş, çakıllı kum.
şirin: Şirin, tatlı.
şunçe: O kadar, şu kadar.
tal: 1. Söğüt ağacı. 2. Tane, adet.
tallanma: Seçmeli.
tal-talla: Asma-asma
tal-talla: Asma-asma.
tar: 1. Tel, giriş.
tar: Dar.
tatliq: Tatlı.
taza: 1. Temiz. 2. Çok, pek, gayet, şiddetle, hızlı, kuvvetli, sağlam, zinde.
téximu: Daha da.
tola: Çok.
tolğan: Dolmuş, dolu olmuş.
tolun: Dolun, dolu.
toluq: Dolu, tam tüm.
tom: Kalın, tıknaz.
toz: Toz, duman
tozuğan: Dağılmış
tutam: Avuç, yığın, miktar.
tügetmek: Tükenmek, bitmek.
tüz: Düz.
uç: Uç.
xéli: Çok, epey.
xemek: Tane bağlamış yumurtalık; ham olmamış yeşil.

xendek: Hendek
xilmu-xil: Çeşit-çeşit.
yar: Uçurumlu kıyı, kaya, kayalık.
yéqin: Yakın.
yirraq: Uzak.
zide: Ezik, bozukluk, hasar, zedelenmiş.
zulmet: Karanlık.

8.4. ZARFLAR

Fiillerin, sıfatların, sıfat-fiillerin ve görev bakımından zarf niteliğindeki kelimelerin anlamlarını zaman, ölçü, niteleme, yer, yön gibi çeşitli bakımlardan etkileyerek daha belirgin duruma getiren veya sınırlayan kelime türüdür (Korkmaz, 1992: 178). “Uygur Xelq Naxşileri” adlı eserde yirmi tane zarf kategorisinde söz tespit edilmiştir.

alğa: İleri.
ara: Ara, fasıla, iki şey arasında bulunan yer.
arqa: Arka.
arqiliq: Üzerinden, vasıtası ile aracılığı ile.
béri: Beri, bu yana.
boyıçe: Boyunca.
boyida: Boyunda, kenarında, kıyısında.
buyan: Bu yana, beri.
içide: İçinde.
kéyinki: Sonraki.
koça: Cadde, sokak.
mehelle: Mahalle.
nege: Nereye.
qayandin: Nereden.
taşni: Dışarı.
taşqa: Dışarıya.
toğrisida: Üzerinde.
uyan: O taraf.

üst: Üst.

yanmaq: Dönmek, geri dönmek.

8.5. ZAMİRLER

İsimlerin yerini tutan isim soylu kelime türüdür. (Korkmaz, 1992: 178). Bu bölümde zamirler; kişi, işaret, dönüşlülük zamirleri olarak incelenmiştir.

8.5.1. Kişi Zamirleri

“Uygur Xelq Naxşileri” adlı eserde doksan üç dizede kişi zamirinin geçtiği tespit edilmiştir.

- Arzumizğa qanduoq **biz**.
- Xuştarmen **saña** amriğim yârim digeyesen.
- **Sendek** qizil gül her cayda bolmas.
- Her cayda bolsa **séniñçe** bolmas.
- **Sen** sorima, **men** éytmay.
- Mert yigit bolsañ eger **sen**.
- Xuştarmen **saña** yarim digeyesen.
- Séniñdek** nazinin yargâ.
- **Méniñdek** qulliriñ bolsun.
- **Séni** deymu, **séni** deymu yarey, qadir mevlan.
- **Séni** körmey ölermenmu.
- **Séni** körmey ölüp ketsem.
- **Men** bégiñğa kirmeymen yarey, qadir mevlan.
- **Uni** her cayda gérip.
- **Sen** musapir **biz** gérip.
- **Sendek** bir mulahimni.
- Öze **meniñ** süygini qendek.
- Oynaymen **séniñ** bilen.
- **Men** atamdin ayrilip.
- **Méni** baqqan anam bolsa.

- **Sen** anamni seğıngaç.
- **Men** géríp musapirniñ, adar gül.
- **Bizniñ** yarla oquçı.
- **Saña** köydüm balañza.
- Köydüm **men** sizge.
- **Men**yarımğa xet evettim.
- **Menmu** çıqtım arqısidin.
- **Sen** méniñ xéridarım.
- **Men** qepezge ügettim.
- **Senmu** anarniñ danisidek.
- **Menmu** anarniñ danisidek.
- Tom yumulaqqa **men** amraq.
- Cénim yumulaqqa **men** amraq.
- **Séni** didim ah, **séni** didim ah.
- **Séni** izlep tapalmidim, emdi taptım ah.
- **Séni** izlep tapalmidim, emdi taptım ah.
- **Bizniñ** bağlar cuseylik.
- **Sen** qarimisañ yarım.
- **Maña** birsi peyleglik.
- **Bizniñ** mele şań mele.
- **Sen** u yerde oynisañ.
- **Séni** körgenler dep keldi.
- **Sen** u yerde oynisañ.
- **Bizmu** oynığaç turduq.
- **Biz** ikimiz dost bolili.
- **Mendin** unçe qaçmisila.
- **Méni** béqivalsañçu aç.
- Yarım**méni** küldürme.
- **Méni** béqivalsañçu aç.
- **Men** étimni salmayttım.
- Ağriydu **méniñ** meydem.
- **Séniñ** aldiñda xar boldum.

- **Sen** yarimniñ derdide.
- Yarim**men séni** başta.
- **Sendin** ayrılalmaymen.
- **Men** qepezge ügettim.
- Sundi **méniñ** nazuk qolum.
- **Men** sorimay baralmaymen.
- **Men** baray şu yergirek.
- **Séniñ** qedriñ maña ötti.
- Cimi alemsaña xuştar.
- **Séniñ** xulqi camaliñdin.
- **Séniñ** derdi piraqiñdin.
- **Men** sériq, cénim sériq, tova.
- Qaldi qeşqeriñ **saña**.
- Ruxsitiñ barmu **maña**.
- Atam **maña** ep bermeydu süyginimni.
- Xuda berse **séni** yarim birgün süyermen.
- Asmanda **méniñ** ayim.
- Gülzarda **méniñ** cayim.
- Gül qisqan **méniñ** yarim.
- **Senmu mendek** dertmenmu.
- Yar **mendin** yamanlaptu.
- **Menyârimğa** namaqul.
- **Séni** körmigen künde.
- **Sen** özeñni çoñ tutup.
- **Séniñ** işqi-piraqiñda.
- **Men** köygen bu otlarda.
- **Sen** koyup çidalamsen.
- **Men** yarimni séğinsam.
- **Méni** otta köydürgen.
- Aymidu **méniñ** yârim.
- Gülmidu **méniñ** yârim, balixan yârim.
- Ayğa oxşattim **séni**.

- Künge oxşattım *séni*.
- **Men** yarimni körey disem.
- **Men** yarimni izlep taptim.
- **Men** bu yerdin ketkende, çorgilimen lillasi.
- Yar *méni* kördimikin.
- Yar **uni** bildimikin.
- **Men** yârimğa saqlidim.
- Ketti **bizdin** qaratun.

8.5.2. İşaret Zamirleri

“Uygur Xelq Naxşileri” adlı eserde sadece bir dizede işaret zamirinin geçtiği cümle tespit edilmiştir.

- **Uni** her cayda géríp.

8.5.3. Dönüslülük Zamirleri

“Uygur Xelq Naxşileri” adlı eserde üç dizede dönüslülük zamirinin olduğu tespit edilmiştir.

- **Öze** meniñ süygini qendek.
- **Özem** azılap süygen.
- **Özge** yariñ bolmisa.

8.5.4. Belirsizlik Zamirleri

“Uygur Xelq Naxşileri” adlı eserde beş dizede belirsizlik zamirinin olduğu tespit edilmiştir.

- **Her cayda** bolsa séniñçe bolmas.
- Uni **her cayda** géríp.
- **Hiç kişige** köymeptim.
- **Her cayda** aman bolğın.

8.5.5. Soru Zamirleri

“Uygur Xelq Naxşileri” adlı eserde iki dizede soru zamirinin olduğu tespit edilmiştir.

- *Her qançe* séğinsañmu.
- *Nime ançe* qoydurisen yârim hemraxan.

12. EDATLAR

Bir kelimedenden sonra gelerek, o kelimeyle başka kelimeler arasında bağlantı kuran, yalnızca gramer vazifesi olan kelimelerdir (Öztürk, 1994: 117).

12.1. “BİLEN” EDATI

“Uygur Xelq Naxşileri” adlı eserde on beş dizede “bilen” edatının geçtiği tespit edilmiştir.

- muzıqa seniti **bilen** xéli köp ortaqlıqqa ige.
- Emgektin bivaste ilhamlinış **bilen** meydanga çıqqan.
- Dert-elem **bilen** tolğan pacielik.
- Uniñ qelbi elemlik yaş **bilen** tolğanlığını köz aldimizğa keltüreleymiz.
- İş **bilen** yénimğa kel.
- Yar **bilen** ötken ömürniñ.
- Nadan **bilen** yürmeymen.
- Roli **bilen** munasivetlik.
- Oynaymen séniñ **bilen**.
- Qen bergin tiliñ **bilen**.
- Yârim**bilen** körüştuq.
- Gezel **bilen** tügettim.
- Dostlar **bilen** hemimiz.
- Kakkuk **bilen** zeyneptek.
- Yar **bilen** oynap turup.

12.2. “ÜÇÜN” EDATI

“Uygur Xelq Naxşileri” adlı eserde “üçün” edatının geçtiği iki dize tespit edilmiştir.

éytilğanlığı **üçün** söz tékistliride almişiş.
güllenduruş **üçün** tirişişimiz lazım.

12.3. “DEK~TEK” EDATI

“Uygur Xelq Naxşileri” adlı eserde yirmi altı dizede geçen “dek~tek” edatı tespit edilmiştir.

Âlemde kişi yok**tek**.
Her cayda bolsa séniñ**çe** bolmas.
Méniñ**dek** bulbuluñ bolsun.
Séniñ**dek** nazinin yargâ.
Méniñ**dek** qulliriñ bolsun.
Send**dek** bir mulahimni.
Eller térisun mend**dek**.
Öze meniñ süygini qend**dek**.
Samand**dek** sağırip yığlay.
Qizil gülñiñ ğunçisid**dek**.
Senmu anarniñ danisid**dek**.
Menmu anarniñ danisid**dek**.
Çağanda yaqqan panust**tek**.
Cintenmikin, mintenmikin yârim ketkid**dek**.
Şunçe aylap yürginimiz zaya ketkid**dek**.
Dost dekkud**dek**.
Gül aşığı bülbül**dek**, vay dadey.
Qazanda qaynığan çay**dek**.
Éçilmay tozuğan gül**dek**.
Yârim bolsa qurguy**dek**.

Levliri qizil gül**dek**.
Kakkuk bilen zeynep**tek**.
Sériq sebde, tolun ay**dek**.
Eller térsun mend**dek**.
Özemniñ süygini qend**dek**.
Seherde çıqqan çolpand**dek**.

12.4. “OXŞAŞ” EDATI

“Uygur Xelq Naxşileri” adlı eserde bir tane “oxşaş” edatının geçtiği dize tespit edilmiştir.

Maña **oxşaş** dertmen yoq.

12.5. “ARA” EDATI

“Uygur Xelq Naxşileri” adlı eserde “ara” edatının geçtiği bir tane dize tespit edilmiştir.

oğul-qizlarniñ öz **ara** muhebbiti.

12.6. “QATARLIQ” EDATI

“Uygur Xelq Naxşileri” adlı eserde “qatarliq” edatının geçtiği beş dize tespit edilmiştir.

çin muhebbet **qatarliq** mezmunlarni ipadileydu.
Güzel turmuşqa bolğan intiliş **qatarliq** mezmunlar ipadilengen.
dini étiqat, sen’etke bolğan işqi-heves **qatarliq** sevepler.
qatarliq naxşilar ene şundaq şekillerdiki naxşilardur.
emgek ünümünü aşuruş **qatarliq** rollarni.

12.7. “QARŞI” EDATI

“Uygur Xelq Naxşileri” adlı eserde “qarşı” *edatının* geçtiği bir tane dize tespit edilmiştir.

féodalizimğa *qarşı* küreşniñ asasi mezmuni qilğan.

12.8. SONA GELEN EDATLAR

Bunlar kelimelerin, kelime gruplarının, cümlelerin sonuna gelerek onları önceki veya sonraki unsurlara bağlayan edatlardır (Öztürk, 1994: 119).

12.8.1. –mu

-mu eki umumiyetle pekiştirme bildirir. Cümledeki her türlü unsurun sonuna gelerek, onları önceki veya sonraki unsuruna bağlar ve belirtir (Öztürk, 1994: 120). “Uygur Xelq Naxşileri” adlı eserde on sekiz tane “–mu edatı” tespit edilmiştir.

üçün*mu*.

téxi*mu*.

qilduruşt*mu*.

şekli*mu*.

şekiller*mu*.

mavzéduñ*mu*.

Atay*mu*.

dey*mu*.

Men*mu*.

Sen*mu*.

Ecep*mu*.

Ölsem*mu*.

Seylimisek*mu*.

Biz*mu*.

Dostlirim*mu*.

Bek*mu*.

Gepiñ*mu*.

sözün**mu**.

12.8.2. –la

Cümledeki bütün unsurlardan sonra kullanılabilen pekiştirme edatıdır (Öztürk, 1994: 121). “Uygur Xelq Naxşileri” adlı eserde altı tane “–la edatı” tespit edilmiştir.

üçün**la**.

bilen**la**.

körsiti**la**.

qara-qoyu**qla**.

Kelmem**la**.

Añlañ**la**.

13. BAĞLAÇLAR

Kelimeleri, kelime gruplarını ve cümleleri şekil ve mana bakımından birbirine bağlayan edatlara bağlaç (bağlama edatları) denir (Öztürk, 1994: 113).

13.1. “HEM” BAĞLACI

“Uygur Xelq Naxşileri” adlı eserde “hem” bağlacının geçtiği iki dize tespit edilmiştir. “hem” bağlacı, “ve, ile” anlamı veren sıralama bağlaçları kategorisinde geçmektedir.

hem edibiyat **hem** muzika seniti.

hemularniñ mahiyiti.

13.2. “VE” BAĞLACI

“Uygur Xelq Naxşileri” adlı eserde “ve” bağlacının yirmi beş dizide geçtiği tespit edilmiştir. “ve” bağlacı Uygur Türkçesinde sıralama bağlaçları kategorisindedir.

şekli canliq **ve** xilmu-xil.
milli alahidiligi **ve** yerlik purigi.
U xelq turmuşi **ve** yürek sadasiniñ şéir **ve** muzikidiki inkasi.
Naxşılar öziniñ şekilliniş **ve** ravacliniş devridin.
davam qilip keldi **ve** kelmekte.
varisliq qiliş **ve** uni ravajlanduruş.
xelq muzikisini ravaçlanduruş **ve** uni tereqqi.
siniplar **ve** ularniñ.
belgilik veqa **ve** tarixiy şexslerge.
küreştiki oktur quralli **ve** rohi ozugi.
muhebbetlik turmuşi **ve** muhebbetke bolğan.
xelq turmuşi **ve** naxşiliriniñ ictimaiy roli bilen munasivetlik.
emgekçi xelq erkinlik **ve** démokiratiye telivini.
muhebbettiki erkinlik **ve** démokratiyini qolğa kelturuşni.
ölüm-matem **ve** orp-adet tusini alğan.
tarixiy tereqqiyat ceryanida sen’et **ve** içtimaiy hadsilerge bolğan tonuşı.
Bu naxşılar her xil merikiler **ve** bezmilerniñ mezmuni **ve** qaidilirige maslaşqan
bolup.
bolğan veqe **ve** hadisiler hem ularniñ mahiyiti.
milli alahidilik **ve** yerlik xususiyetni toluq gevdilendurgen.
idiyivi hissiyat **ve** muzika telividin kélip çıqqan bolup.
ictimai roli **ve** uniñ sen’et cehettiki muveppeqiyitige.
xelq qoşaqıiridin ozuq **ve** ülge sélip.
ammi vilaşturuş **ve** millilaşturuş.
démokratıq **ve** xelqçiliq rohqa ige.
tereqq qılduruş **ve** güllenduruş üçün tirişişimiz lazım.

13.3. “BİLEN” BAĞLACI

“Uygur Xelq Naxşileri” adlı eserde “bilen” *bağlacının* geçtiği üç dize tespit edilmiştir. “bilen” bağlacı “ile” anlamını verir ve Uygur Türkçesinde sıralama bağlaçları kategorisinde bulunmaktadır.

Söz seniti **bilen** muzika senitiniñ.

Cehettin naxşılarni muzika seniti **bilen** qoşkézek sen’et dep ataş mumkin.

Şaptula **bilen** alma.

13.4. “EGER” BAĞLACI

“Uygur Xelq Naxşileri” adlı eserde “eger” bağlacının geçtiği bir tane dize tespit edilmiştir. “eger” bağlacı Uygur Türkçesinde cümle başı bağlaçları kategorisinde yer almaktadır.

Mert yigit bolsañ **eger** sen.

14. YABANCI KÖKENLİ KELİMELELER

14.1. ARAPÇA KÖKENLİ KELİMELELER

adalet: Adalet, hakikat.

adem: Adam, insan, kişi.

adet: Adet, anane, töre, gelenek.

ait: İlgilendiren, ilişkin, ilişik, ilgili.

alem: Dünya, cihan.

Alla: Allah, Tanrı.

aman: Esen, sağlam, sıhhatli.

amanet: Emanet.

amma: Amme, halk, kamu.

asasen: Esasen.

asasiy: Asıl ve temele ait.

ayal: Kadın, hanım, bayan, karı.

azap: Azap, çile.

bediiy: Bedii, estetik.

camal: Güzellik, yakışıklılık.

celp: Celp, çekmek, celbetmek.

cemiyet: Toplum, cemiyet.

cennet: Cennet.

ceryan: Cereyan, süreç, süre.

devr: Devir, çağ, zaman.

ecep: Hayret, şaşırtıcı.

edibiyat: Edebiyat.

ehl: Oturan, halk, yerli.

ehmiyet: Ehemmiyet, önem.

éhtimal: İhtimal.

eks etmek: Yansımak.

eksiyetçi: Gerici.

elvette: Elbette.

éqil: Akıl.

esir: Esir, tutsak, mahkum.

eşeddi: Kızgın, gazaplı, öfkeli, sert, şiddetli, aşırı.

étiqat: İtikat, inanış.

eyne: Aynı.

ğelibе: Galebe, başarı.

ğérip: 1. Seyyah, gezmen. 2. Gurbet

ğezel: Türkü.

ğezep: Gazap, hiddet, öfke.

ğezine: Hazine.

hadise: Hadise, olay.

hakimiyet: Hakimiyet.

hal: Hal, durum, vaziyet.

hava: Hava.

hayat: Hayat.

heqiqiy: Hakiki, gerçek, doğru.

heriket: Hareket.

hesret: Hasret.

heyran: Heyran.

his: His, duygu.

hissiyat: His, duygu.

ibaret: İbare.

icadiyet: Yaratıcılık

ictimaiy: İctimai, toplumsal.

ilah: Tanrı.

ilham: İlham.

inkas: İnkas, yankı.

ipade: İfade.

iqtisadiy: İktisadi.

islam: İslam.
isyankar: İsyancı.
işqiy-heves: Aşklık, aşktaşlık.
işqi-piraq: Aşk-ayrılık
keypiyat: Keyfiyet.
külpet: Külfet.
lazim: Lazım, gerekli.
mahiyet: Mahiyet, asıl.
makan: Mekân, barınak, meskün yer, durulan yer.
maqul: Olumlu, iyi, geçerli, anlaşılmak, rıza göstermek.
marcan: Mercan
medet: Yardım.
mediniy: Medeni
mediniyet: Medeniyet.
medhiye: Medhiye.
mehelle: Mahalle.
menzire: Manzara, görüntü.
mepe: Kapalı at arabası.
merike: Merasim.
mesilen: Mesela, misal olarak.
mexmel: Kadife.
meydan: Meydan.
meyde: 1. Göğüs 2. Mide.
mezmun: Anlam.
millet: Millet.
milliy: Milli
miras: Miras.
mubaliğe: Mübalağa, abartma.
muhebbet: Muhabbet, sevgi, sevmek.
muherrir: Muharrir.

muhim: Önemli, mühim.
mumkin: Mümkün.
munar (muanare): Minare.
muqam: Motif, hava, melodi.
muqim: 1. Oturan 2. Daima, aralıksız, sabit.
murat: Murat, istek, dilek.
musapir: 1. Yabancı; başka yerden gelen. 2. Seyyah, gezmen, turist, yolcu.
muşeqqetlik: Zahmetli.
muveppeqiyitige: Muvaffakiyyet, kazanmak, muktedir olmak.
muhim: Önemli.
mükemmel: Mükemmel.
neğme: Müzik.
nepret: Nefret.
neşriyat: Neşriyat, yayın.
netije: Netice.
nika: Nikah.
nur: Nur, ışık.
omumen: Umumen
örp-adet: Örf- adet
ölüm-matem: Ölüm-matem, yas.
ömür: Ömür.
paaliyet: Faaliyet.
perq: Fark.
piraq: Ayrılık.
qadir: Kudretli, güçlü.
qaide: Kaide.
qanun: Kanun
qeder: Kadar.

qedir-qimmet: Kadir- kıymet.

qelb: Kalp, y rek.

qelem: Kalem.

qepez: Kafes.

qiyapet: K yafet

qobul: Kabul.

roh: Ruh, moral.

roxset: Ruhsat, izin.

sada: Ses, yank .

sahne: Sahne.

salam: Selam.

salamet: Selamet.

seher: Seher, sabahleyin.

sehra: 1. K y. 2.Stip bozk r.

senet: Sanat.

sevep: Sebep, neden.

si ip: Sınıf.

sir: S r.

siyasi: Siyasi

 amal: R zgar, yel.

 a  :  an.

 arait:  art, ko ul, ortam.

  ir:  iir.

 ekil:  ekil.

 exs :  ah s.

telep: Talep.

tenq it: Tenkit etmek.

teqdir: Takdir.

teqlit-tems l: Taklit-tems l.

tereqqiyat: Geli me, inki af.

terkiviy(terkibiy): Terkip unsurları.

tesir: Tesir, etki.

tetqiq: Tetkik.

tova: Pi manlık.

uslup:  slup.

usul: Y ntem

uval: Vebal.

vaqt: Vakit, zaman.

vastiler: Vas ta.

veqe: Vaka, hadise, olay.

veten: Vatan.

xalayıq: Halk.

xas: Has.

xatire: Hat ra.

xendek: Hendek

xet: Mektup

xiyal: Hayal.

xizmet: Hizmet.

xulq: Huy, tabiat, karakter.

xususiyet:  zellik, ayrıcal k.

zaya (zaye): Kaybolma, yitim, kay p, kaybedilen bir  ey, israf.

z hin: Zihin.

zulmet: Karanlık.

zulum: Zul m.

14.2. FAR  A K KENL  KEL MELER

aheng: Ahenk, melodi.

amraq: Sevgi, sevmek.

anar: Nar.

anarg l: Nar  i e i.

aptap: Güneş.
arman: Ülkü, gaye, arzu, istek.
arzu: Arzu.
aşna: Aşına, dost, yar, tanıdık.
Sevgili.
avaz: Ses; oy, rey.
azade: Temiz, düzgün, derli toplu,
geniş, sakın.
azadixan: Hür, serbest, kurtuluş.
badam: Badem, badem ağacı.
baha: Fiyat.
bezm (bezme):Ziyafet, şölen, içki
meclisi.
bigane: Yabancı.
bostan: Bostan.
cahan: Cihan, dünya.
can: Can.
cañgal: Orman
cay: Yer, mekan, yöre, mesken, yurt.
çimen: Çayır, çayırılık.
çıraç: Kandil, yağ lambası.
çiray: Yüz, sima, çehre, surat.
çünkü: Çünkü.
démokratik: Demokratik.
derex: Ağaç.
derya: Nehir.
deste: Tutam.
destur: Destur.
dost: Dost.
dutar: Tambur gibi bir çalgı aleti.
düşenbe: Pazartesi.
düşmen: Düşman.

eger: Eğer.
ğemkin: Gamlı, üzüntülü, hüzünlü.
gevde: Gövde, vücut.
guruh: Grup
ğunçe: Gonca
gül: Gül, çiçek.
gülbağ: Çiçek bahçesi
haman: Hemen: hemen hemen.
héç: Hiç.
hem: Hem, ve.
hemraxan: Yol arkadaşı.
hemra: Yoldaş.
her: Her.
hoyla: Avlu.
huş: Şuur, bilinç, akıl.
kepter: Güvercin.
kona: Eski.
lev (lep): 1. Dudak 1. Kıyı.
méhrivan: Sevecen.
mert: Mert.
meyde: II. Ufak tefek.
nadan: Cahil, bilgisiz.
namayan: Görülür, açık, aşık.
namaz: Namaz.
nazinin: Cilveli, güzel, sevimli.
nazuk: Nazik.
nigar: Güzel, dilber, sevgili.
nim: Yarım, buçuk.
pervaz: Uçuş, süzülme, pervaz.
pes: Alçak, basık, düşük.
peyt: Fırsat, vakit.
piyale: Çay içilen kase.

reyhan: Fesleğen, bazillik.

servaz: Savaşçı, asker.

şaptul: Şeftali.

şat: Memnun, sevinçli, neşeli.

şax: Dal, budak, salkım, kol.

şenbe: Cumartesi.

şérin: Şirin.

şermende bolmaq: Utandırmak, ayıplamak, yüzünü kızartmak.

téléfun: Telefon.

visal: Vuslat, visal.

xéridar: Müşteri.

xoş (xuş): Hoş, iyi.

xoşna: Komşu.

xemek: Tane bağlamış yumurtalık; ham olmamış yeşil.

Xuda: Tanrı, Allah.

xumar: İhtiras, tutku.

xun: Kan.

xuş: Xoş, iyi.

xuştar: Âşık, tutkun, sevdalı.

yadYâd, anma, akla getirme.

yar 1: 1.Dost, arkadaş. 2. Sevgili, yar.

3. Uygun, müsait, imkân, yardım, kolaylık.

ziba: Ziba, güzel, süslü, yakışıldı.

zide: Ezik, bozukluk, hasar, zedelenmiş.

zimistan: Kış.

14.3. ARAPÇA VE UYGURCA KÖKENLİ KELİMELELER

addiliq: Sadelik basitlik.

alahidilik: Özellik.

cümlidin: Cümleten.

eksiyetçi: Gerici.

elemlik: Elemli, ıstıraplı.

éqilliq: Akıllı.

hazirqi: Şimdiki.

meyli: Olsun, olur, peki, kabul hoş.

millileştürmek: Millileştirmek.

muhebbetlik: Sevecen, sevimli.

munasivetlik: Alakalı, ilgili, ilişkisi olan.

omumlaşqan: Umumileşen.

pacielik: Facialık.

qendek: Şekerli kayısı kakı.

şériyet: Şiirsel, şiire ait.

şekilliniş: Şekillenme, biçimlenme.

tekrarlımaq: Tekrarlamak.

varisliq: Varis.

xelqçiliq: Halkçılık.

xuşluq: Mutluluk.

yekunlemek: Toplanmak.

14.4. FARŞÇA VE UYGURCA KÖKENLİ OLAN KELİMELE

canlandurmaq: Canlandırmak.

canliq: Canlı.

ceñgivarliq: Cengâverlik.

çirayliq: Güzel.

gep: Söz, kelime.

güllenduruş: Çiçeklendirmek.

leperde: Söyleyiş.

namliq: Namlı, adlı.

ravaclanduruş: Geliştirme, ilerletme.

rawajlanmaq: Gelişmek, ilerlemek, inkişaf etmek.

xalimaq: İstemek.

14.5. RUŞÇADAN GEÇEN KELİMELE

ékspiluatatsiye: Sömürge ülkelerde, sömürgeci ülkeler tarafından gerçekleştirilen eylem; istismar.

féodalizim: Feodalizm, derebeylik.

lom-lomge: Küskü.

muzika: Müzik.

nota: Nota.

obraz: Suret, kılık, tasvir.

poyiz: Tren, katar.

rol: Rol.

sotsiyalistik: Sosyalistlik.

tékist: Metin.

xaraktér: Karakter, özellik.

14.6. ARAPÇA VE FARŞA KÖKENLİ OLAN KELİMELE

belki: Belki, ihtimal.

bivaste: Vasıtasız, doğrudan doğruyAr.

cimi: Bütün, hep.

dert-elem: Dert, elem, ıstırap, azap.

dert-hesretini: Dert, hasret.

kitapxana: Kitap evi.

namaqul: Düşüncesiz, ihtiyatsız, akılsızlık.

14.7. ÇİNCE KÖKENLİ KELİMELE

cusey: Yeşillik.

daçen: Madeni para.

yañza: Şekil, tür.

14.8. FRANSIZCA KÖKENLİ KELİMELE

variant: Varyant. Bir dil içinde ki her türlü çeşitlenme.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

“UYGUR HELQ NAXŞİLİRİ” ADLI ESERİN BİÇİM VE MUHTEVA BAKIMINDAN İNCELENMESİ

1. “UYGUR HELQ NAXŞİLİRİ” ADLI ESERİN BİÇİMSEL AÇIDAN İNCELENMESİ

1.1. BİR ALTILIKTAN OLUŞAN ŞARKILAR

Şarkı Adı	Hece Ölçüsü	Kafiye Düzeni
Yaro (2)	10	Düz kafiye

1.2. İKİ DÖRTLÜKTEN OLUŞAN ŞARKILAR

Şarkı Adı	Hece Ölçüsü	Kafiye Düzeni
Leyligül (1)	7	Çapraz Kafiye
Qadir Mevlan	8	Düz Kafiye
Adargül	Ölçüsüz	Çapraz Kafiye
Asigül	Ölçüsüz	Çapraz Kafiye
Anar Gül Bala	Ölçüsüz	Çapraz ve Düz Kafiye
Curam Azade	7	Düz Kafiye
Dostum Azade	7	Düz Kafiye
Tar Koçañdin Ötmeymen	7	Düz ve Çapraz Kafiye
Oynañ Derdi Bar Balla	8	Serbest
Asmandiki Ay	7	Düz Kafiye

Altuncan	7	Düz veÇapraz Kafiye
Balixan Yarey (1)	7	Düz Kafiye
Balixan Yarey (2)	Ölçüsüz	Serbest
Orgilimen Lillasi	14	Düz Kafiye
Seyle Nahişi (2)	7	Çapraz Kafiye
Seyle Nahişi (3)	Ölçüsüz	Çapraz ve Düz Kafiye
Qeşqer Senimi(1)	8	Düz ve Çapraz Kafiye
Qeşqer Senimi (2)	Ölçüsüz	Çapraz Kafiye
Qeşqer Senimi (3)	Ölçüsüz	Çapraz ve Düz Kafiye
Qeşqer Senimi (4)	7	Çapraz Kafiye
Qeşqer Senimi (5)	Ölçüsüz	Çapraz Kafiye

1.3. ÜÇ DÖRTLÜKTEN OLUŞAN ŞARKILAR

Şarkı Adı	Hece Ölçüsü	Kafiye Düzeni
Yaro (1)	Ölçüsüz	Çapraz Kafiye
Leyligül (2)	7	Çapraz ve Düz Kafiye
Ğerip Naxşisi	7	Düz ve Çapraz Kafiye
Musapir Naxşisi	8	Çapraz ve Düz Kafiye
Qizil Gül Ğunçisi Yârim	7	Düz ve Çapraz Kafiye
Cuseylik	7	Düz ve Çapraz Kafiye
Hoy Bala	7	Düz ve Çapraz Kafiye

Sana Xuştar	8	Düz ve Çapraz Kafiye
Kök Qomuş	Ölçüsüz	Çapraz Kafiye
Yariyar	7	Çapraz Kafiye

1.4. DÖRT DÖRTLÜKTEN OLUŞAN ŞARKILAR

Şarkı Adı	Hece Ölçüsü	Kafiye Düzeni
Mepe Naxşisi	Ölçüsüz	Çapraz Kafiye
Ayimsen	7	Düz ve Çapraz Kafiye

1.5. İKİ DÖRTLÜKTEN OLUŞUP BİR DİZELİK NAKARAT BULUNAN ŞARKILAR

Şarkı Adı	Hece Ölçüsü	Kafiye Düzeni
Gül Ayşem	7	Çapraz Kafiye
Qadir Mevlan (2)	8	Çapraz Kafiye

1.6. İKİ DÖRTLÜKTEN OLUŞUP İKİ DİZELİK NAKARAT BULUNAN ŞARKILAR

Şarkı Adı	Hece Ölçüsü	Kafiye Düzeni
Xuştarmen (1)	7	Düz Kafiye
Qurguyum uçup ketti	7	Çapraz Kafiye
Zarañza	7	Düz Kafiye

Séni Didim	Ölçüsüz	Serbest ve Çapraz Kafiye
Alla Balixan	7	Düz Kafiye
Özemnin Süygini Qendek	7	Düz Kafiye
Seyle Naxşisi	8	Çapraz ve Düz Kafiye

1.7. İKİ DÖRTLÜKTEN OLUŞUP DÖRT DİZELİK NAKARAT BULUNAN ŞARKILAR

Şarkı Adı	Hece Ölçüsü	Kafiye Düzeni
Mizangül	7	Çapraz ve Düz Kafiye
Cénim Aça	8	Çapraz ve Düz Kafiye
Levlerican	7	Düz ve Çapraz Kafiye

1.8. İKİ DÖRTLÜKTEN OLUŞUP ALTI DİZELİK NAKARAT BULUNAN ŞARKILAR

Şarkı Adı	Hece Ölçüsü	Kafiye Düzeni
Çimenegül	Ölçüsüz	Serbest ve Çapraz Kafiye

1.9. ÜÇ DÖRTLÜKTEN OLUŞUP BİR DİZELİK NAKARATTAN OLUŞAN ŞARKILAR

Şarkı Adı	Hece Ölçüsü	Kafiye Düzeni
Şenbe Kel	Ölçüsüz	Düz ve Çapraz Kafiye
Amaney	7	Düz Kafiye

1.10.ÜÇ DÖRTLÜKTEN OLUŞUP İKİ DİZELİK NAKARAT BULUNAN ŞARKILAR

Şarkı Adı	Hece Ölçüsü	Kafiye Düzeni
Qemberxan Hénim Atliq	7	Düz Kafiye
Heşqipiçek	7	Çapraz Kafiye
Bağda alma yepmiduq	7	Düz ve Çapraz Kafiye
Tom Yumulaq	Ölçüsüz	Düz ve Çapraz Kafiye
Ah Seydem	7	Çapraz ve Düz Kafiye
Yigirme Beşer Daçen	7	Düz ve Çapraz Kafiye

1.11.DÖRT DÖRTLÜKTEN OLUŞUP BİR DİZELİK NAKARAT BULUNAN ŞARKILAR

Şarkı Adı	Hece Ölçüsü	Kafiye Düzeni
Bostan Çaç Bala	7	Düz ve çapraz Kafiye

1.12.DÖRT DÖRTLÜKTEN OLUŞUP DÖRT DİZELİK NAKARAT BULUNAN ŞARKILAR

Şarkı Adı	Hece Ölçüsü	Kafiye Düzeni
Yârim Qoynumda	Ölçüsüz	Düz ve Çapraz Kafiye

1.13. DİZE SAYILARI FARKLI OLAN BENTLER

Şarkı Adı	Hece Ölçüsü	Kafiye Düzeni
Xuştarmen (2)	10	Düz Kafiye

Ak Biligim	13	Düz Kafiye
Halimni Sorisañçu	Ölçüsüz	Düz Kafiye

2. “UYGUR XELQ NAXŞİLİRİ” ADLI ESERDEKİ ŞARKILARIN MUHTEVASI

“Uygur Xelq Naxşiliri” adlı kitaptaki şarkılar muhteva bakımından genel olarak incelenmiş olup konuları bakımından muhabbet ve yaşam şarkıları olmak üzere ikiye ayrılmaktadır:

Muhabbet şarkıları: *Mizangül, Leyligül(1), Leyligül(2), Yaro (1), Yaro (2), Gül Ayşem, Qemberxan Xénim Atliq, Şenbe Kel, Xuştarmen, Xuştarmen (2), Qadir Mevlan, Qadir Mevlan (2), Amaney, Qurguyum Uçup Ketti, Zarañza, Yârim Qoynumda, Heşqipiçek, Bağda Alma Yepmiduq, Qizil Gül Ğunçisi Yârim, Asmandiki Ay, Tom Yumulaq, Séni Didim, Cuseylik, Cénim Aça, Aq Biligim, Çimennegül, Ah Seydem, Bostan Çaç Bala, Hoy Bala, Asigül, Yigirme Beşser Daçen, Anar Gül Bala, Saña Xuştar, Mepe Naxşisi, Kök Qomuş, Curam Azade, Halimni Sorisañçu, Dostum Azade, Alla Balixan, Tar Koçañdin Ötmeymen, Yariyar, Oynañ Derdi Bar Balla, Özemniñ Süygini Qendek, Altuncan, Ayimsen, Levlirican, Balixan Yarey, Balixan Yarey (2), Örgilimen Lillasi, Seyle Nahişi, Seyle Nahişi (3), Qeşqer Senimi (1), Qeşqer Senimi (2), Qeşqer Senimi (3), Qeşqer Senimi (4), Qeşqer Senimi (5)*

Yaşam şarkıları: *Ğerip Naxşisi, Musapir Naxşisi, Adargül, Seyle Nahişi (2)*

Genel olarak şarkılarda; sevgiliye duyulan özlem, sevgiliye kavuşamamak, aşk acısı gibi konular işlenmiştir. Fakat mevcut şarkılardan bazıları kapalı ve derin anlamlara sahiptir. Bu şarkılarda asıl sevgili “özgürlük”, çekilen acı “dönemin ağır şartları ve uygulanan baskı”dır. Örneğin “Yaro (s.12)” adlı şarkıda geçen dizeler;

Ay aldimda, kün keynimde,

Hesret içimde yaro.

Maña bergen amanetni,

Al dep yiglaymen, yaru.

burada güneş umuttur. Ay ise karanlığı ve tükenen umudu ifade eder. Bu dizelerde de hasret sevgiliye değil güneşin doğduğu güzel günlere çekilmektedir. Şair o kadar büyük bir karamsarlık yaşıyordur ki canından vazgeçmeye razıdır ve canımı da alın diyerek çaresizliğini dizelere yansıtmıştır.

“Ğerip Naxşisi (s.33)” adlı şarkı yine aynı şekildedir;

Bu tağlar igiz tağlar,

Ğerip yoluni bağlar.

*Ġerip  lse kim yiĝlar,
Ġeripqa ĝerip yiĝlar.*

*Ya anam yoqtur m ni ,
Ya atam yoqtur m ni .
Ayigi  iqqan bulaqtek
Aqidu y  im m ni .*

*Qi qirip kelgen kakkukni 
Uni her cayda ĝerip.
Kel kakkuk a ni bolayli,
Sen musapir biz ĝerip.*

 air bu  arkıda  aresizliĝini daĝların y ksek olu uyla simgelemi tir.   z m i in herhangi bir  ıkar yol olmadıĝını belirtmektedir. Yine “garip” bu  arkıda sadece kendisini ifade ettiĝi bir sıfat deĝildir, mevcut coĝrafyada zorluk i erisinde ya ayan t m Uygur halkını kastetmektedir. Kimsesiz olduĝunu  zellikle belirtmesi; Uygur halkının ya adıĝı baskı ve  iddete hi bir d nya devletletin  m dahale etmemesini, kimsesiz, tek ba ına m cadele eden bir milleti ifade etmektedir. Ku  ise b t n  zg rl k m cadelelerinin, a kın ve sevginin sembol d r. Uygur T rkleri d nem  artları gereĝince kullanamadıkları kelimeler i in m na d nyasının geni  yelpazesinden faydalanarak d nem i erisinde sorun yaratabilecek ya da tehdit olu turabilecek  zg rl k, baĝımsızlık gibi kelimelerden ka ınarak  iirlerde ve  arkılarda bu anlamlara gelen tabiat, varlık ve nesne gibi motiflerden faydalanmı lardır. Baĝımsızlık m cadelesi i erisinde olan bir millet olduĝu i in  arkıların genelinde ku  t rlerine rastlanılmı tır. Bunun dı ında ku lara Uygurlar arasında inan da  ok yaygın olan bir durumdur. Bazı ku  t rleri Uygurlar arasında sihirli ku  olarak ge mektedir.  zellikle kırlangıcın Uygurlar arasında “insanları tehlikeden kurtaran hayat el isi” olduĝundan bahsedilmektedir (Rahman, akt. Yal ın ve Emet, 1994: 151).  arkılarda ise; “la ın ve qurĝuy” kar ımıza  ıkar ve h rriyeti simgelerler, “bulbul ve kakkuk” da a kı (erkek sevgiliyi) simgelemi tir.

Uygur T rklerinin temel ge im kaynakları tarımdır. Tarım ile ilgili unsurlara; “Leylig l (s.8), G l Ay em (s.16), Amaney (s.35), Qurĝuyum U up Ketti (s.36), Tom

Yumulaq (s.60), Mepe Naxşisi (s.92), Alla Balixan (s.104), Yariyar (s.107), Özemnin Süygini Qendek (s.111)” isimli şarkılarda rastlanılmıştır. Bu şarkılarda çapa, tarım kanalları, bağ, bostan vb. birçok tarımsal kavrama yer verilmiştir. Yani yaşamsal faaliyetlere de şarkılarda yer vermişlerdir ve bu faaliyetlerin şarkılarda alalade bir şekilde değil sanat süzgecinden geçirilerek yansıtılmış olduğunu görülmüştür.

Şarkılarda efsanevî hikâyelerin kahramanlarına da yer verilmiştir. *Asigül (s.80), Dostum Azade (s.102), Yariyar (s.107)*’ da “gül ile bülbül” ün; *Bostan çaç bala*’ da Zeynep ile guguk kuşunun efsanevî aşkına atıf yapılmıştır.

Gül ile bülbün aşkı Uygur sahasında; “Eski rivayetlere göre, tanrı insanı yaratırken, ona güze, nağmeli ve hoş kokulu bir ortamda can vermiş. Bu güzel nağme bülbülün sesiymiş. Hoş koku ise kırmızı gülün kokusuymuş. Kırmızı gül sıkıntılı gönüllere şifa veren bir ilaç olarak cennette yaşamış.

Kırmızı gül hr sabah, seher vakti bir kez açarmış. Ama bülbül aşkının (Kırmızı gülün) açmasını görmeye yetişemezmiş. Bu yüzden kırmızı gülün aşkıyla geç vakitlere kadar feryat ederek şakırmış. Seher vaktine yakın kendinden geçerek uyuyup kalırmış. “Bülbül uykusu” tamamlanmasıya kadar, kırmızı gül açılıp kapanırmış. Bülbülün çok eski zamanlardan beri şakıması, işte bu kırmızı gülün açmasını görebilmek içinmiş”. Halk arasında ortaya çıkan bu inançla kırmızı gülü yüceltme ve övme geleneği ortaya çıkmıştır. Uygur sahasında var olan “gül ile bülbül” hikâyesinin Anadolu sahasında varolan hikâyeye benzeyen taraflarının olduğu görülmektedir.

Kakkuk ile Zeynep ise; “Halk arasında muratlarına eremeyen âşıkları Kakkuk ile Zeynep’e benzetme adeti vardır. Rivayet edildiğine göre, çok eski zamanlarda Kakkuk ile Zeynep birbirlerine âşıkmiş. Günlerden bir gün Kakkuk tanrıyı kızdırmış. Bu yüzden tanrı onu cezalandırmış. Aşığı Zeynepten ayırarak kuş uçmaz, kervan geçmez bir yere kovmuş. Zeynep o zamandan beri “kakkuk” diye ötermiş. Kakkuk da dünyanın kimbilir neresindeki ıssız bi yerde, “Zeynep” diye öterek aşığını çağırırmış. Uygur halk türkülerindeki “Kakkuk aşkı Zeynep biri bağda, biri tağda”, “Kakkuk’un aşkı Zeynep. Biri bağda biri dağda” şeklindeki mısralar işte b u ayrılığı belirtir”. Kakkuk ile Zeynep’e atıf genellikle Uygur halk türkülerinde yapılır (Rahman, akt. Yalçın ve Emet, 1994: 151-152).

Uygur halk şarkılarında aşk açık açık dile getirilmiştir fakat yaşadıkları kötü anları anlatamadıkları için sevgiliden ayrılmış gibi dizelere yansımıştır. Örneğin; *Séni Didim (syf.63)*,

Barginimda yaz boluptu,

Yansam zimistan.

Keçken köñül keçmemdiken,

Yârdin ayrilsam.

Séni didim ah, séni didim ah.

Séni izlep tapalmidim, emdi taptim ah.

Uyan ötüp, buyan ötüp,

Nege barala.

Osma qoyup, gülni qisip,

Canni alala.

Séni didim ah, séni didim ah.

Séni izlep tapalmidim, emdi taptim ah.

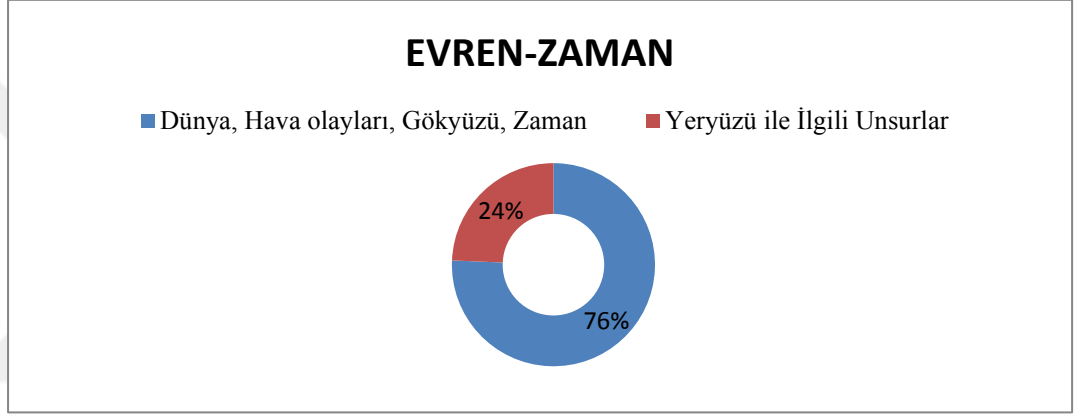
Uygur halk şarkılarının, Türk dünyası şarkılarıyla ortak noktası baskı sonucu ortaya çıkmış olmalarıdır. Toplumların yaşadıkları siyasi ve sosyal gelişmeler, savaş, doğal afet ya da ortaya çıkan başka olağanüstü durumlar dönemin sanat eserlerinin edebi muhtevasını etkilemektedir. Uygur halk şarkılarını da bu durum fazlasıyla etkilemiştir.

SONUÇ

“Uygur Xelq Naxşiliri” adlı eser tematik söz varlığı açısından incelenmiştir. Kitaptaki altmış şarkı Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Şarkılarda bulunan dokuz yüz yetmiş üç ayrı söz anlamlarına göre on dört ana başlık ve elli sekiz adet alt başlığa ayrılarak kategorilendirilmiştir. Tematik söz varlığı açısından ulaşılan sonuçlar şunlardır:

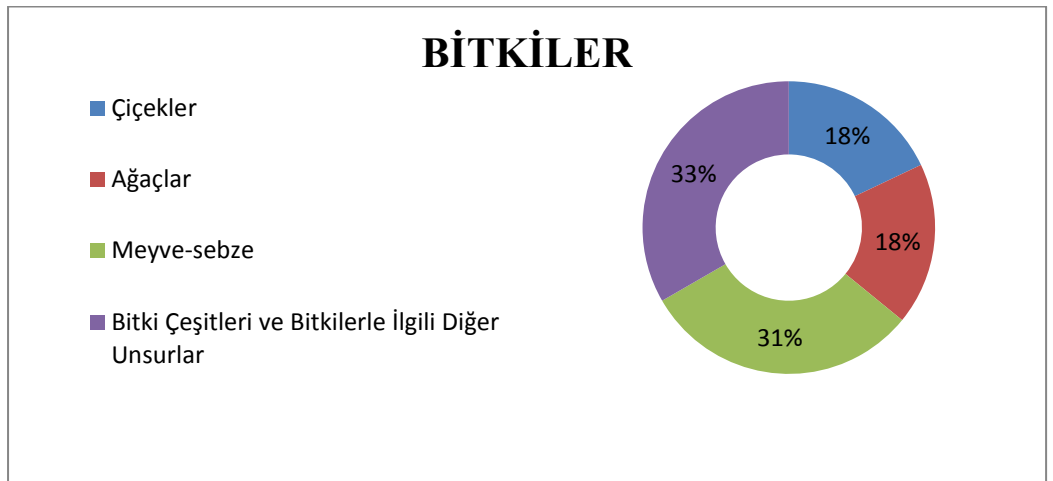
1. Evren, zaman başlığı iki alt başlığa ayrılmıştır;

Dünya, hava olayları, gökyüzü, zaman ile ilgili 28 söz, yeryüzü ile ilgili unsurlardan 9 söz tespit edilmiştir.

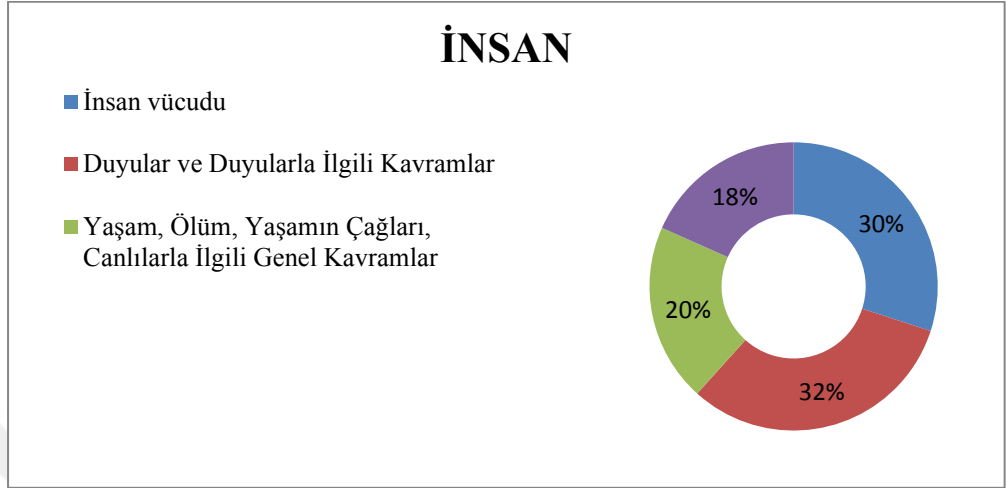
2. Şarkılarda bitkiler genel başlığı dört alt başlığa ayrılmıştır;

Çiçekler 7, ağaçlar 7, meyve-sebze 12, bitki çeşitleri ve bitkilerle ilgili diğer unsurlardan 13 söz tespit edilmiştir.

3. Şarkılarda insan kavramı beş alt başlıkta incelenmiştir:

İnsan vücudu 18, duyular ve duyularla ilgili kavramlar 19; yaşam, ölüm, yaşamın çağları, canlılarla ilgili genel kavramlar 12; evlilik, aile, akraba ile ilgili unsurlardan 11 söz tespit edilmiştir.

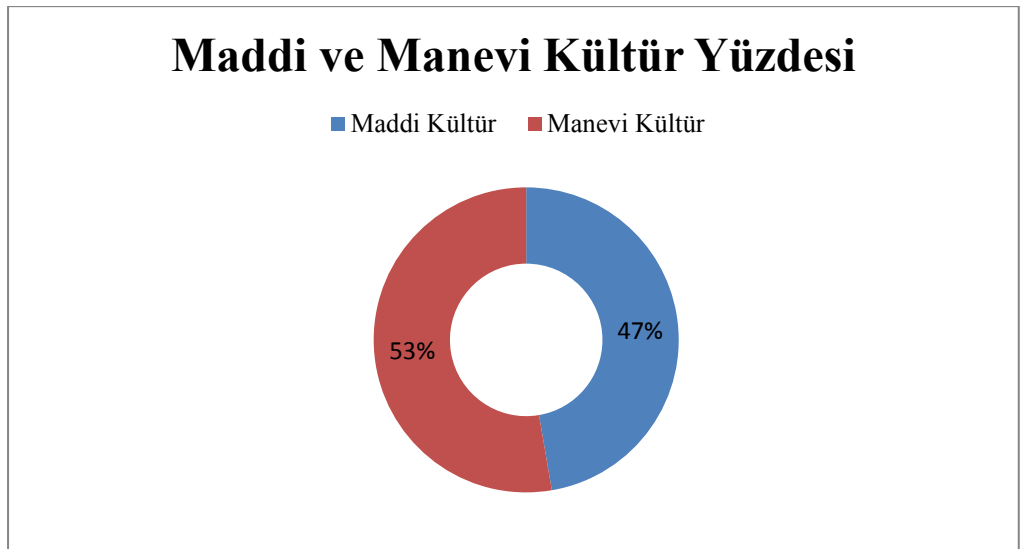

4.Şarkılarda maddi kültür öğeleri on ayrı alt başlıkla tespit edilmiştir:

Eşya, araç gereç, 16; ticaret, mal, mülk, sahiplikle ilgili sözler,6; ulaşım, yolculuk, 6; sanat, 16; meslek, uğraş, iş-hizmet, 2; mesken ve meskenle ilgili unsurlar,8; tarım, bahçecilik, 5; toplumsal ilişkiler, 30; şehir, 1; dil, iletişim ve yazıyla ilgili ise 7 söz tespit edilmiştir.

Şarkılarda manevi kültür öğeleri üç ayrı alt başlıkta tespit edilmiştir:

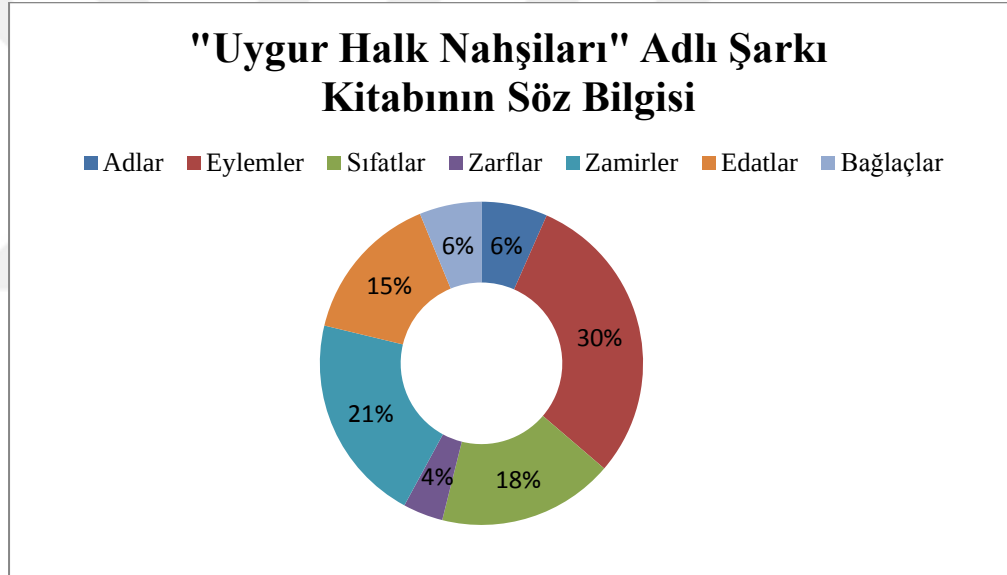
Dinler, inançlar, 7; duygu, düşünce, irade bildiren sözler, 37; değerler, değer yargıları ve bunlara bağlı unsurlar ile ilgili 54 söz tespit edilmiştir.

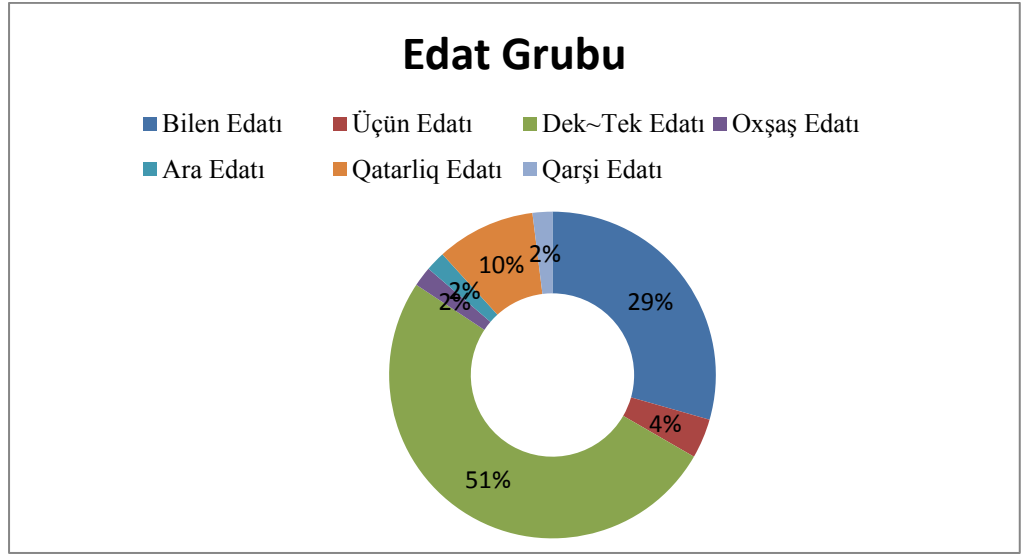
Sonuç olarak maddi ve manevi kültür oranlarının birbirlerine yakın olduğu görülmektedir. Maddi ve manevi kültür öğeleri birbirinden bağımsız düşünülemez. Şarkılarda da bu iki unsurun birbirini beslediğini görmekteyiz.

5. “Uygur Halk Nahşıları” adlı şarkı kitabının söz bilgisi yedi alt başlıkla tespit edilmiştir:

Adlar 33; 148 eylem; 88 sıfat ve 20 zarf olduğu tespit edilmiştir. Zamirlerin 104, edatların 75 ve bağlaçların ise 31 dizelerde geçtiği tespit edilmiştir. Şair imgeleri güçlü kılmak için dinleyenin zihninde bir görüntü ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Şarkılardaki kurguyu en ritmik, en imgeli biçimde dinleyenlere aktarmak istediği için söz bilgisi içerisinde yer alan eylem, zamir ve sıfat gibi unsurların oranının yüksek olduğunu görmekteyiz.

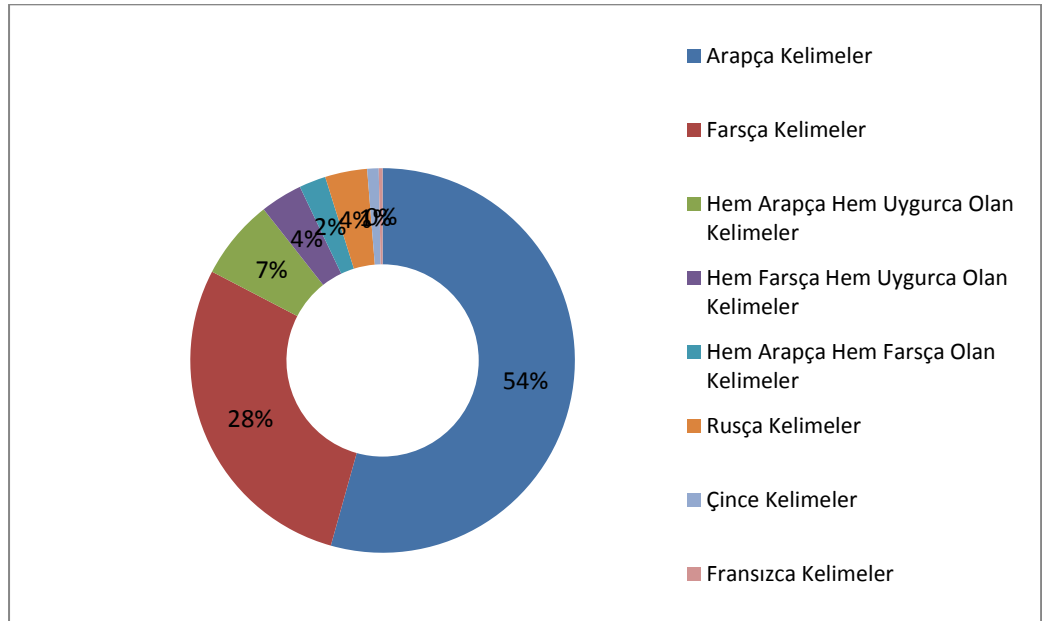

6. Şarkılarda en çok “dek~tek” edatı kullanılmıştır. Benzetme edatına diğer edatlardan daha fazla yer verilmesi yine anlatımı güçlendirmekte ve dinleyicide farklı duyguların uyanmasını sağlamaktadır.

6. Yabancı kökenli kelimelerin araştırılması esnasında Yeni Uygur Türkçesi sözlükleri esas alınmıştır. Yabancı kökenli sözlerden 21 tanesinin Arapça-Uygurca, 11 tanesinin de Farsça-Uygurca sözler olduğu tespit edilmiştir. Bu sözlerin aslında 21 tanesi Arapça kökenli, 11 tanesi de Farsça kökenlidir. Fakat aldıkları Türkçe yapım eklerinden dolayı bu sözlerin Arapça-Türkçe ve Farsça-Türkçe olarak belirtildikleri görülmüştür.

7. Yabancı kökenli kelimeler arasında Arapça, 169; Farsça, 88; Arapça-Uygurca, 21; Farsça-Uygurca, 11; Rusça, 11; Arapça-Farsça, 7; Çince, 3; Fransızca, 1 söz tespit edilmiştir.

8. .“Uygur Xelq Naxşiliri” adlı şarkı kitabında şarkılar konu bakımından “muhabbet şarkıları ve yaşam şarkıları” olarak ikiye ayrılmaktadır. Genel olarak Uygur şarkılarının konularını oluşturan işçi, siyasi ve örf-adet şarkılarına rastlanılmamıştır

9. Yaygın geçim kaynakları, toplumların yaşam biçimini, kütürünü ve uzun vadede dilini etkileyen ana unsurlardan birisidir. Uygurların da temel geçim kaynağının tarımdır ve bu bağlamda şarkılarda tarım ile ilgili kavramlara sıkça yer verildiği görülmüştür.

10. Şarkıların ölçüsü hecedir. “*Adargül, Asigül, Anar Gül Bala, Balixan Yarey (2), Seyle Nahişi (3), Qeşqer Senimi (2), Qeşqer Senimi (3), Qeşqer Senimi (5), Yaro (1), Kök Qomuş, Mepe Naxşisi, Séni Didim, Çimennegül, Şenbe Kel, Tom Yumulaq, Tom Yumulaq, Yârim Qoynumda, Halimni Sorisañçu*” gibi 18 şarkı serbest ölçü kullanılarak yazılmıştır. Geriye kalan 42 şarkı hecenin 7,8,10 ve 13’lü kalıplarıyla yazılmışlardır.

11. Uyak düzenlerine göre 15 şarkı düz kafiye, 14 şarkı çapraz kafiye, 27 şarkı hem çapraz hem düz kafiye, 2 şarkı serbest ve çapraz kafiye oluşturmaktadır.

12. “Séni Didim” adlı şarkıda Uygur kadınlarının kaşlarında makyaj malzemesi olarak kullandıkları “osma” kelimesi geçmektedir. Osmanın, Anadolu’da rastık olarak kullanılması ortak kültürün göstergesidir. Bunun şarkılara yansımaları da ortak kültürü perçinleyen bir ögedir.

13. Şarkılar muhteva olarak incelendiğinde halkın kültürünü yansıtan birçok ifadeye yer verildiği görülmektedir. Şairin şarkılarda kültürel ifadelerle yer vermesi Uygur halkının kültür mirasına verdiği önemi göstermektedir.

SÖZLÜK

acayıp: Ar. Garip, tuhaf, şaşılacak.

aça: I. Abla. II. Çatal

aç-: Açmak.

ada-: Yerine getirmek;
gerçekleştirmek; bitirmek.

adalet: Ar. Adalet, hakikat.

addiliq: Ar. YUT.Sadelik basitlik

adem: Ar. Adam, insan, kişi.

adet: Ar. Adet, anane, töre, gelenek.

ağriq: Hasta

ağri-: Ağrı. Hastalanmak.

aheng: Far. Ahenk, melodi.

ait: Ar. İlgilendiren, ilişkin, ilişik,
ilgili.

aka: Ağabey

al: 1.Hile. II. Kötü ruh. III. Kuru
karanfil.

al-: Almak

alahidilik: Ar. YUT. Özellik.

ald: Ön, ön kısım.

âlem: Ar. Dünya, cihan.

alğa: İleri.

alğuç: İyi tutan; iyi yakalayabilen
kuvvetli; keskin hafıza; sebatlı.

Alla: Ar. Allah, Tanrı.

alma: Elma

almaştur-: Değiştirmek.

almaş-: Nöbetleşmek, değişmek.

altun: Altın.

aman: Ar. Esen, sağlam, sıhhatli.

amanet: Ar. Emanet

amma: Ar. Amme, halk, kamu.

amraq: Far. Sevgi, sevmek.

ana: Ana, anne.

anar: Far. Nar

anargül: Far. Narçiçeği.

ançi-munçe: Biraz, çok değil.

ançe: Çok, birçok, o kadar.

andin: Ondan

añlañ-: Duyulmak, işitilmek.

aptap: Far. Güneş

aptu: Almış.

aq: Ak, beyaz.

aq-: Akmak, sızmak.

ara: Ara, fasıla, iki şey arasında
bulunan yer.

arman: Far. Ülkü, gaye, arzu, istek.

arqa: Arka

arqiliq: Üzerinden, vasıtası ile,
aracılığı ile.

arzu: Far. Arzu.

asanliq: Kolaylık

asasen: Ar. Esasen

asasiy: Ar. Asıl ve temele ait.

asman: Gök.

aşiq: Aşık

aşna: Far. Aşına, dost, yar, tanıdık.
Sevgili.

aşqan: Artık.
at: 1.Ad, isim. II. At
ata: I. Ata, baba. II. Hediye, armağan.
III. Ada.
ataş: Adlandırmak.
at-: Fırlatmak, ateş açmak, bırakmak, vurmak.
avaz: Far. Ses; oy, rey.
axşam: Akşam.
ay: Ay.
ayal: Ar. Kadın, hanım, bayan, karı.
aydek: Ay gibi.
ayağ: Ayak
ayim: 1.Abla. 2. Hanım, abla.
aylan-: Dolaşmak, dönmek, gezmek, seyretmek.
ayni: Aynı
ayna-: 1.Vazgeçmek.2.Olgunlaşma. 3. Bulanmak.
ayril-: Ayrılmak
azade: Far. Temiz, düzgün, derli toplu, geniş, sakın.
azadixan: Far.Hür, serbest, kurtuluş.
azap: Ar. Azap, çile.
azatliq: Azatlık, hürriyet, kurtuluş.
azilap: Gönül.
azsanliq: Azınlık
badam: Far. Badem, badem ağacı.
bağçe: Bahçe.
bağ: Far. Bağ; bahçe, bostan.
bağir: (béğir): 1. Ciğer. 2. Yürek, bağır.

baha: Far. Fiyat.
bala: Çocuk.
balliq: Çocukluk.
baq-: Bakmak, beslemek, itibar etmek, hizmetini görmek.
bar: Var
barmaq: 1. Parmak
bar-: II. Gitmek
baraqsanliq: Bitkilerin gür olma hali.
barğanséri: Günden güne artan bir şekilde.
baş: Baş
başqa: Başka
başta: Başta
batur: Kahraman, bahadır.
bay: Zengin
bayram: Bayram.
bediiy: Ar. Bedii, estetik.
béğişla-: Armağan etmek, hediye etmek.
béhiş: Cennet.
bek: Pek.
bekmu: Çok, pek, gayet.
belgilik: Belli, tanıdık, bilinen.
belge: Belge, işaret.
béliq: Balık.
belki: Ar.Far. Belki, ihtimal.
béqivalsañçu: Bakıvermek.
ber-: Vermek.
béri: Beri, bu yana.
beşser: Beşer.
béyit: Beyit.

bezm (bezme): Far. Ziyafet, şölen, içki meclisi.
bibaha: Paha biçilmez: çok değerli.
bigane: Far. Yabancı.
bil-: Bilmek.
bildür-: Bildirmek.
bilen: İle.
bilenla: İle beraber.
bilig: Bilgi
bille: Birlikte, beraber.
bir: Bir
birgine: Sadece bir, tek bir.
birgün: Bir gün.
birsi: Birisi.
bivaste: Far. Ar. Vasıtasız, doğrudan doğruya.
bola: Ardından, yüzünden, göre.
bol-: Olmak
boptu: İyi, olur, peki, kabul.
bostan: Far. Bostan
boy: 1. Gövde, vücut, boy. 2. Kenar, kıyı.
boyıçe: Boyunca.
boyida: Boyunda, kenarında, kıyısında.
boyluq: 1. Boylu. II. Gebe.
boyun: Boyun.
bölüş: Bölmek.
bu: Bu
bulaq: Kaynak, memba, pınar.
bulaqtek: Nurlu
bulbul: Bülbül

bulut: Bulut.
buyan: Bu yana, beri.
cahan: Far. Cihan, dünya.
camal: Ar. Güzellik, yakışıklılık.
can: Far. Can.
cañgal: Far. Orman
canlandur-: Far. YUT.Canlandırma.
canliq: Far. YUT. Canlı.
cay: Far. Yer, mekân, yöre, mesken, yurt.
cehet: Ar. Cihet, taraf.
celp: Ar. Celp, çekmek, celbetmek.
cemiyet: Ar. Toplum, cemiyet.
ceñgivarliq: Far. U.Cengâverlik.
cennet: Ar. Cennet
ceryan: Ar. Cereyan, süreç, süre.
ciğilda-: Titremek.
cimi: Ar. Far. Bütün, hep.
cineste: Vişne.
cipleş-: Birleşmek.
cirim: Fidan
cöre: Arkadaş, yoldaş.
çor: Çamurdan yapılmış düdük.
Cuñxua: Çin Halk Cumhuriyeti.
curam: Dostum
cuseylik: Ç. Yeşillik.
cüda: Far. Ayrılık.
cümlidin: Ar. YUT.Cümleten.
çaç: Saç.
çaçma: Taneli.
çamçaq: Saçmak, serpmek.
çağan: Budistlerin yeni yıl bayramı.

çağ: Çağ. Zaman, vakit, devir.

çaqır-: Çağırmaq.

çal-: I.Karıştırmak II. Ayak dayamak, ayakla vurmak. III. Çalmak: müzik aletini çalmak.

çanlığını: Etkisini

çapay: Çapa

çapan: Cüppe, palto.

çap-: I.Koşmak. II. Çiftleşmek. III. Kazmak, açmak.

çaptur-:I.Koşturmak.II. Çiftleştirmek. III. Kazdırmak, oydurmak, açtırmak.

çay: Çay.

çaydek: Çay gibi.

çéçil-: Açılmak.

çédir: Çadır

çağ: I. Çağ, zaman, vakit, devir. II. Az. III. Hoşnut, memnun. IV. Boyuna göre, denge duruma göre, ayar, ölçü. V. Kuvvet, güç, kudret.

çekmek: Çekmek

çekmen: Asya modası bir tür kışlık pamuklu palto ve bu palto için kullanılan pamuk kumaş.

çekte qaq-: Harap etmek

çidamliq: Dayanıklı, tahammüllü.

çilge: Önce olgunlaşan bir kavun türü.

çillañ-: Ötmek

çillap: Ötmek

çimen: Far. Çayır, çayırılık.

çimengül: Bir çiçek adı.

çiq-: Çıkmak.

çiraq: Far. Kandil, yağ lambası.

çiray: Far. Yüz, sima, çehre, surat.

çirayliq: Far. YUT.Güzel.

Çoçup: Korkup

çöl: Çöl

Çolpan: Zühre yıldızı, Çoban yıldızı.

Çolpandek: Çoban yıldız gibi.

çoñ: Büyük.

çoñqur: Derin.

çoñqurluq: Derinlik.

çoqum: Kesin, kesinlikle, kararlı olarak.

çorgilimek: Dönmek.

çönek: Evlek, sıra.

çünki: Far. Çünkü.

çüş: I.Düş, rüya.

çüş: II. Öğle

çüşmek: İnme, düşmek.

daçen: Ç. Madeni para.

dada: Baba.

dane: Far. Tane.

dava: I. Deva. II. Dava.

davam: Devam.

dep: Diye

dem: I. Dinlenme. II.An, lahza, esna.

démokratik: Far. Demokratik.

deñla-: Yollamak.

dert: Far. Dert.

de-: Demek, söylemek.

dere: Far.Ağaç.

dert-elem: Far. Ar.Dert, elem, ıstırap, azap.

dert-hesret: Far. Ar. Dert, hasret.

derya: Far. Nehir.

Deslep (destlep): Evvel, önce, ilk.

deste: Far. Tutam.

destur: Far. Destur.

devr: Ar. Devir, çağ, zaman.

din: Din

dola: Omuz

dolañ: Dolan. (Tarım nehri civarında yaşayan göçebe Uygurların adı. Dolan, Moğolca “yedi-7” anlamındadır. Bu toplumun 18. yüzyıdaki Kalmuk istilas sırasında gelmiş Kalmuklar olup, Türkleştiği bilinir.

doppa: Takke.

dost: Far. Dost.

dutar: Far. Tambur gibi bir çalgı aleti.

düşenbe: Far. Pazartesi.

düşmen: Far. Düşman.

ecep: Ar. Hayret, şaşırtıcı.

éçil-: Açılmak.

éçin-: Acınmak.

edibiyat: Ar. Edebiyat.

eger: Far. Eğer.

égin-: Zıplamak.

egme: Eğme

égiz: Ağız.

égizdin-égizğa: Ağızdan-ağıza

ehl: Ar.Oturan, halk, yerli.

ehmiyet: Ar. Ehemmiyet, önem.

éhtimal: Ar. İhtimal.

ékspiluatatsiye: R. Sömürge ülkelerde, sömürgeci ülkeler tarafından gerçekleştirilen eylem; istismar.

eks et-: Ar. Yansımak.

eksiyetçi: Ar. YUT. Gerici.

elemlik: Ar. YUT.Elemli, ıstıraplı.

elvette: Ar. Elbette.

emdi: Şimdi

emes: Değil

emgek: Emek.

emgekçi: Emekçi, çalışan.

ene (ana): İşte.

Énglis: İngiliz

éniqliq: Netlik, açıklık.

ep: Alıp.

éqilliq: Ar.YUT.Akıllı.

éq-: Akmak.

éqil: Ar. Akıl.

erkinlik: Özgürlük, hürriyet.

esir: Ar. Esir, tutsak, mahkum.

eslik: 1.Akıllı 2. Hafızalı.

es: Hafıza, akıl

eşeddi: Ar. Kızgın, gazaplı, öfkeli, sert, şiddetli, aşırı.

et: Et

étiqat: Ar. İtikat, inanış.

etiyaz: İlkbahar.

étiz: Tarla, kır, ekin alanı.

étnograf: R. Etnografi.

et-: Etmek, kılmak, yapmak.

evetmek: Göndermek.

eyle-: Etmek, kılmak, yapmak, işlemek.

eyne: Ar. Aynı.

éyt-: Söylemek, demek.

ezgüçi: Ezen, zulüm eden, istibdat, zalim.

ézin: İzin.

féodalizim: R. Feodalizm, derebeylik.

féodalliq: Derebeylik.

ğelibe: Ar. Galebe, başarı.

ğemkin: Far. Gamlı, üzüntülü, hüznü.

gep: Far. YUT.Söz, kelime.

ğérip: Ar.1.Seyyah, gezmen. 2. Gurbet

gevde: Far. Gövde, vücut.

gevdilendür-: Cisimlendirmek, canlandırmak.

gezel: Ar. Türkü

gezep: Ar.Gazap, hiddet, öfke.

gezine: Ar. Hazine.

göher: İnci, halis inci.

gol: 1. Ağaç gövdesi 2. Sap; sürüngen sap 3. Omuz 4. Belkemiği

guruh: Far. Grup

güzel: Güzel.

ğunçe: Far. Gonca

gül: Far. Gül, çiçek.

gülbağ: Far. Çiçek bahçesi

güldür: Gürültü.

güllenduruş: Far. YUT.

Çiçeklendirmek.

güllük: 1. Çiçekli 2. Alacalı bulacalı; renkli; desenli.

külreñ: Külrengi, gri, boz, kır.

gülzar: Far. Ar. Gül Bahçesi.

hadise: Ar. Hadise, olay.

hakimiyet: Ar. Hakimiyet.

hal: Ar. Hal, durum, vaziyet.

haman: Far.Hemen: hemen hemen.

hava: Ar. Hava.

hayat: Ar. Hayat.

hazırqi: Ar. YUT.Şimdiki.

héc: Far. Hiç.

helq: Halk.

hem: Far. Hem, ve.

hemimiz: Hepimiz.

hemraxan: Far. Yol arkadaşı.

hemra: Far. Yoldaş.

heqiqiy: Ar.Hakiki, gerçek, doğru.

her: Far. Her.

heriket: Ar. Hareket.

hesret: Ar. Hasret.

heşqipiçek: Gündüzsefası, kahkaha çiçeği, çit sarmaşığı.

heyran: Ar. Heyran.

his: Ar. His, duygu.

hissiyat: Ar. His, duygu.

hoyla: Far. Avlu.

huş: Far. Şuur, bilinç, akıl.

ibaret: Ar. İbare.

icadiyet: Ar. Yaratıcılık.

ictimaiy: Ar. İctimai, toplumsal.

iç: İç

içide: İçinde.	kelle: Gele.
iç-: İçmek.	keltürüş: Getirme.
idiyivi: Zihinsel, aydın, entelektüel, zeki, aydın kimse.	kemçilikler: Kusur, eksiklik.
ige: İye, sahip. 2. Fail, özne.	keñ: Geniş.
igiz: Yüksek.	kepter: Far. Güvercin.
ilah: Ar. Tanrı.	kérek: Gerek, lazım.
ilham: Ar. İlham.	késivetmek: Kesivermek.
inkas: Ar. İnkas, yankı.	ket-: Gitmek.
intayin: Gayet, çok, pek.	ketken: Pek, çok, aşırı.
intiliş (intilmek): Hamle, dalga, hız.	ketmen: Çapa.
ipade: Ar. İfade.	ketmes: Gitmez.
iqtisadiy: Ar. İktisadi.	kévezlik: Pamuk tarlası.
islam: Ar. İslam.	kéyinki: Sonraki.
isyankar: Ar. İsyancı.	kéyni: Arkası.
iş: İş.	keypiyat: Ar. Keyfiyet.
işençlik: Güvenilir.	key-: Giymek.
işik: Kapı.	kim: Kim
işle-: İşlemek, çalışmak.	kir-: Girmek.
işqiy-heves: Ar. Aşklık, aşktaşlık.	kişen: Zincir.
işqi-piraq: Ar. Aşk-ayrılık	kişi: Kişi, adam.
ixçam (ixçem): Derli toplu.	kişilik: Kişilik.
izde-izde: Araya-araya	kitapxana: Ar. Far. Kitap evi.
izdimek: Aramak.	kiyik: Geyik.
izlimek: Aramak.	koça: Cadde, sokak.
kakkuk: Guguk kuşu.	köç-: Taşınmak, göç etmek.
kéçe: Gece.	kol: El
kéçe-kündüz: Gece-gündüz.	kona: Far. Eski.
keçken: Geçen.	konkirit (konkrét): Sarık, açık.
kel-: Gelmek.	köñül: Gönül.
kelgüside: Gelecekte.	köp: Çok
kéliş: Gelme, geliş.	köpçilik: Çoğunluk.
	köprek: Birçok.

köy-: Yanmak.
kök: 1. Gök, mavi. II. Yeşillik.
köñülsizlik: Gönülsüzlük.
kör-: Görmek.
körün-: Görünmek.
körüş-: Görüşmek.
köygen: Yanmış.
köyne: Gömlek.
köz: Göz.
kublét: Kupla.
küç: Güç
küleyli: Gülelim
küçeyt-: Güçlendirmek,
kuvvetlendirmek.
küçlük: Güçlü
kül: Kül.
küldür-: Güldürmek.
külpet: Ar. Külfet
kün: 1. Gün. 2. Gündüz.
küreş: 1. Küreme. 2. Güreş, mücadele.
laçın: Doğan, şahin.
lazım: Ar. Lazım, gerekli.
leperde: Far. YUT. Söyleyiş.
lérík: Lirik.
lev (lep): Far. 1. Dudak 1. Kıyı.
léven: Güzel
lillasi: Ey Allahım.
limçe: Cübbe, gömlek.
lom-lomge: R. Kuskü
mahiyet: Ar. Mahiyet, asıl.
makan: Ar. Mekan, barınak, meskün
yer, durulan yer.

maña: Bana.
mañmaq: 1. Yürümek, gitmek.
maqul: Ar. Olumlu, iyi, geçerli,
anlaşmak, rıza göstermek.
marcan: Ar. Mercan
marimaq: Gizlice bakmak.
maslaşqan: Uygun.
maş: Fasulye
medet: Ar. Yardım.
mediniy: Ar. Medeni.
mediniyet: Ar. Medeniyet.
medhiye: Ar. Medhiye.
mehelle: Ar. Mahalle.
méhrivan: Far. Sevecen.
mele: İğne.
men: Ben.
mendek: Ben gibi.
menzire: Ar. Manzara, görüntü.
mepe: Ar. Kapalı at arabası.
merike: Ar. Merasim.
mert: Far. Mert.
mesilen: Ar. Mesela, misal olarak.
mexmel: Ar. Kadife.
meydan: Ar. Meydan.
meyde: Ar. 1. Göğüs 2. Mide.
meyde: Far. II. Ufak tefek.
meyli: Ar. YUT. Olsun, olur, peki,
kabul hoş.
mezmun: Ar. Anlam.
micez-xaraktır: Ar. Mizaç-karakter.
millet: Ar. Millet.
milliy: Ar. Milli

millileştür-: Ar.YUT.Millileştirmek

miñ: Bin.

min-: Binmek.

miras: Ar. Miras.

mol: Bol, çok.

mubaliğe: Ar. Mübalağa, abartma.

muhebbet: Ar. Muhabbet, sevgi, sevmek.

muhebbetlik: Ar. YUT. Sevecen, sevimli.

muherrir: Ar. Muharrir.

muhim: Ar. Önemli, mühim.

mulahim: Mülâyim.

mumkin: Ar. Mümkün.

munar (muanare): Ar. Minare.

munasivetlik: Ar. YUT. Alakalı, ilgili, ilişkisi olan.

munçe: Kadar, şu kadar.

muñdaş: Sırdaş, yakın dost.

muñ: Keder, hüzn, elem, üzüntü.

muñluk: Hüzünlü, duygulu, kederli.

munu: İşte bu.

muqam: Ar. Motif, hava, melodi.

muqim: Ar. 1. Oturan 2. Daima, aralıksız, sabit.

murat: Ar.Murat, istek, dilek.

musapir: Ar. 1. Yabancı; başka yerden gelen. 2. Seyyah, gezmen, turist, yolcu.

muşeqqetlik: Ar. YUT. Zahmetli.

muşu: İşte bu.

muveppeqiyet: Ar. Muvaffakiyyet, kazanmak, muktedir olmak.

muzika: R. Müzik.

muhim: Ar. Önemli.

mükemmel: Ar. Mükemmel.

nadan: Far. Cahil, bilgisiz.

nahayiti: Pek, aşırı.

ah: Ah. İç çekmek.

namaqul: Far. Ar. Düşüncesiz, ihtiyatsız, akılsızlık.

namayan: Far. Görülür, açık, aşikar.

namaz: Far. Namaz.

namliq: Far.YUT.Namlı, adlı.

naxşa: Şarkı.

nazinin: Far. Cilveli, güzel, sevimli.

nazuk: Far. Nazik.

nege: Nereye.

neğme: Ar. Müzik.

nepret: Ar. Nefret.

neqirat: Nakarat.

nesildin-nesilge: Nesilden-nesile.

neşriyat: Ar. Neşriyat, yayın.

netije: Ar. Netice.

nigar: Far. Güzel, dilber, sevgili.

nika: Ar. Nikâh.

nim: Far. Yarım, buçuk.

nime: Ne.

nimişqa: Neden.

noçi (noça): 1. Yüksek, yüce. 2. Cesur, gözü pek, yürekli.

nota: R. Nota.

nur: Ar. Nur, ışıık.

obraz: R. Suret, kılık, tasvir.

öçmenliq: Öç güdücülük, kincilik, kindarlık.

oçuq: Açık.

oğa: Orak.

oğul-qızlar: Oğlan-kızlar.

oq: Ok, kurşun, mermi

öl-: Ölmek.

oltur: Oturmak.

oma (orma): Biçim.

omumen: Ar. Umumen.

omumlaşqan: Ar. YUT. Umumileşen.

oqu-: Okumak.

örgüley: Canım, ciğerim, gözümün nuru, kuzum.

örp-adet: Ar. Örf- adet

ortaqlıq: Ortaklık.

orun: Yer.

oruvatqan: Sarmak, çevirmek, kuşatmak.~kesmek

osma: Suyu kaşa sürülen bir tür bitki

ot: Ateş.

ötmüş: Geçmiş.

ottura: Orta.

oxşa-: Benzemek.

oxşaş: Aynı, benzer, fark etmez, farksız.

oxşat-: Benzetme

oy: Düşünce, fikir, hayal.

oyğan-: Uyanmak.

oyğun: Uygun.

oyna-: Oynamak

öz: Öz, kendi.

ozuq: yemek, erzak, yem.

ögze: Çatı.

ölüm-matem: Ar. Ölüm-matem, yas.

ömür: Ar. Ömür.

ös-: Büyümek.

östeñ: Kanal.

öt-: Geçmek.

öy: Ev.

özide: Özünde.

özige: Kendine.

özgiçe: Başka, bambaşka.

paaliyet: Ar. Faaliyet.

pacielik: Ar.YUT.Facialık.

pah: Hayranlık ifade eder.

palta: Balta.

pencire: Pencere.

perq: Ar. Fark.

pervaz: Far. Uçuş, süzülme, pervaz.

pes: Far. Alçak, basık, düşük.

peyt: Far. Fırsat, vakit.

piçaq: Bıçak.

pilek: Sap.

piraq: Ar. Ayrılık.

pirinipi: Esas.

pişip: Olup.

piyale: Far. Çay içilen kase.

porek: Konca, gonca.

poyiz: R. Tren, katar.

puraq: Koku.

puşhuq: Can sıkıntısı.

put: Bacak, ayak.

pütün: Bütün, tüm, tümü.

qaçan: Ne zaman.

qaçaŋgiçe: Ne zamana kadar.

qaç-: Kaçmak.

qadir: Ar. Kudretli, güçlü.

qaide: Ar. Kaide.

qal-: Kalmak

qamça: Kamçı

qañçe: Kaç, ne kadar.

qan-: Kanmak.

qanun: Ar. Kanun.

qapaq: Kabak.

qapla-: Kaplamak, örtmek, kapatmak.

qara: Kara, siyah.

qarap: Bakarak.

qara-qoyuqluk: İtişip kakışmak;
izdiham.

qaratun: Kara gece.

qaray-: Kararmak.

qariğanda: Nispeten, göre.

qara-: 1. Bakmak. 2. Utanmak.

qarişini: Açısını

qariyağaç: Karağaç, karaağaç.

qarin: Karın.

qarşi: Karşı.

qarşiligini: Karşılığını.

qarşiliq: Karşılık.

qaş: Kaş.

qaşqa: Benek, pul.

qatarliq: Gibi, yanı sıra.

qatar-qatar: Sıra-sıra.

qat-: Katmak

qatlam: Tabaka.

qatmu-qat: Üst üste.

qat: Kat.

qattiq: Katı sert.

qayandin: Nereden.

qay-: Kaymak.

qayna-: Kaynamak.

qayta: Tekrar, yine.

qazan: Kazan.

qeder: Ar. Kadar.

qedir-qimmet: Ar. Kadir- kıymet.

qelb: Ar. Kalp, yürek.

qelem: Ar. Kalem.

qélin: Kalın

qen: Şeker

qendek: Ar. YUT. Şekerli kayısı kakı.

qepez: Ar. Kafes.

qérindaş: Kardeş.

qeyerdirek: Nerede.

qéziş: Kazma.

qiçqar-: Çağırmaq, davet etmek.

qil-: Yapmaq, etmek, kılmak.

qip-qizil: Kıpırmızı.

qis-: Kısmak, sıkmak.

qism: Kısım, bölüm, parça.

qisqa: Kısa.

qisqan: Kısan.

qiyapet: Ar. Kıyafet.

qiyinçiliq: Zorluk, güçlük, karmaşa.

qizar-: Kızarmak, utanmak.

qizil: Kızıl, kırmızı.

qobul: Ar. Kabul.

qoğun: Kavun.
qol: El.
qolla-: Desteklemek, yardım etmek.
qomuş: Kamış.
qonaq: Mısır.
qon-: Konmak.
qop-: Kalkmak.
qorq-: Korkmak.
qorğuyuñ: Aladoğan.
qoş-: Koşmak
qoşaq: 1. Birleşik müşterek. 2. Koşuk, şarkı.
qoşkézek: Çift, ikiz.
quyaş: Güneş.
qoy-: Koymak, bırakmak.
qoynu: Sine.
qoyuñlar: Koysunlar.
quduq: Kuyu.
qulaq: Kulak
qul: Kul, köle.
qural: Silah.
quralli: Silahlı.
qurğuy: Aladoğan.
qurğuydek: Aladoğan gibi.
quta: Kutu.
quymaq: Dökmek, akıtmak, boşaltmak.
ravaqlan-: Far. YUT. Geliştirme, ilerletme.
rawajlanmaq: Far. YUT. Gelişmek, ilerlemek, inkişaf etmek.
rena: Güzel, hoş, parlak.

retleş: Düzenleme, çeki düzen verme.
retligüçi: Düzenleyen, çeki düzen veren.
reyhan: Far. Fesleğen, bazillik.
ritim: Ezgi ve uyumla birlikte müziği oluşturan bir öge olarak vurgu, uzunluk ya da seslerin, durakların düzenli bir biçimde yinelenmesinden doğan düzen.
roh: Ar. Ruh, moral.
rol: R. Rol.
roşen: Far. Açık, parlak.
roxset: Ar.Far. Ruhsat, izin.
sada: Ar. Ses, yankı.
sağay-: Sararmak.
sahne: Ar. Sahne.
salam: Ar. Selam.
salamet: Ar. Selamet.
salmaq: Koymak, yerleştirmek, çıkarmak.
samandek: Saman gibi.
saña: Sana.
sanaq: Sayma, hesap yapma.
saqlaş: Koruma.
saqla-: Saklamak.
sargıyıp: Sararıp.
satmaq: Satmak.
say: Nehir yatağı, dere, çay.
sayisi: Gölgesi.
sayra-: Ötmek.
saz: Saz, ahenk.
sebde: Süsen çiçeği.

ségin-: Özlemek.
seher: Ar. Seher, sabahleyin.
sehra: Ar. 1. Köy. 2. Stip bozkır.
séihi: Ey
sélişliri: Salırları.
sendek: Sen gibi.
senet: Ar. Sanat.
séniñ: Senin
séniñçe: Senin gibi.
séniñdek: Senin gibi
senmu: Sen de.
sep: 1. Çeyiz, davet. 2. Dikkat. 3. Saf, Cephe.
séril-: Uzanmaq.
sériq: Sarı
servaz: Far. Savaşçı, asker.
sevep: Ar. Sebep, neden.
seyle: Gezme, gezinti, şenlik.
seyleglik: Gezmelik.
seyşenbe: Salı.
side (séde): Karaağaç.
siğ-: Sığmak.
simovol: Sembol
siñip: Ar. Sınıf.
sir: Ar. Sır
siyasi: Ar. Siyasi
soqqa: Darbe.
sozu-: Sormak, istemek.
sotsiyalistik: R. Sosyalistik.
söz: Söz, kelime.
sözünmu: Sözünde
sun-: Kırılmak, parçalanmak.

süygü: Sevgi.
süget: Söğüt.
sükirmey: Su girmeden.
sürgün: Sürgün
süymek: Sevmek.
süygen: Seven.
şakilinip: Şekillenip.
şamal: Ar. Rüzgar, yel.
şañ: Ar. Şan.
şaptul: Far. Şeftali
şarait: Ar. Şart, koşul, ortam.
şartıldı: Vuruş.
şat: Far. Memnun, sevinçli, neşeli.
şax: Far. Dal, budak, salkım, kol.
şéğil: Kırma taş, çakıllı kum.
şéir: Ar. Şiir.
şéiriyet: Ar. YUT. Şiirsel, şiire ait.
şekil: Ar. Şekil.
şekillendür-: Biçimlendirmek, şekle sokmak.
şekilliniş: Ar. YUT. Şekillenme, biçimlenme
şenbe: Far. Cumartesi.
şérin: Far. Şirin.
şermende bolmaq: Far. Utandırmak, ayıplamak, yüzünü kızartmak.
şexs: Ar. Şahıs.
şıldirla-: Çınlamak, tınlamak, şangırdamak, şingırdamak.
şildir: Hışırdatmak, hışıldamak, fişirdamak.
şirin: Şirin, tatlı.

şorluq: 1. Bedbaht, zavallı, talihsiz, şanssız. 2. Tuzlu, tuzlak arazi.

şu: Şu.

şuki: Şu ki

şul: Şu

şuña: Onun içindir ki; Ondan dolayıdır ki.

şunçe: O kadar, şu kadar.

şundaq: Şöyle.

şundaqmu? : Öyle mi?

şuni: Şunu.

şuniñ: Şunun

şuta (şota): Merdiven, iskele.

tağ: Dağ.

tal: 1. Söğüt ağacı. 2. Tane, adet.

tallan-: Seçilmek, ayıklanmak.

tallanma: Seçmeli

tal-talla: Asma-asma

tañ: 1. Hayret, şaşıntı. 2. Tan, sabah, şafak vakti.

tapmaq: Bulmak.

tapqan: Bulunan

taq-: Takmak.

tar: I. Tel, giriş. II. Dar.

tarim: Tarım

tarixi: Tarihi.

tarqilip (tarqalmaq): Dağılmak, yayılmak.

tart-: Çekmek

taşqi: Dışarı.

taşqa: Dışarıya.

tatliq: Tatlı.

taza: 1. Temiz. 2. Çok, pek, gayet, şiddetle, hızlı, kuvvetli, sağlam, zinde.

tégi: Temel.

teg-: Değmek, dokunmak.

téximu: Daha da

tékist: R. Metin

tekrarla-: Ar.YUT.Tekrarlamak.

tekşür-: İncelemek.

téléfun: Far. Telefon.

telep: Ar.Talep

telpünüş: 1. Ellerini sallama 2. Cırpınma.

tématik: İ. Bir tema etrafında oluşan.

teñ: Eşit, aynı, denk.

ten: Cisim beden.

téñivalğın: Sarıvermek.

teñkeş: Akordetmek, kurmak, düzenlemek.

tenqit: Ar. Tenkit etmek.

teqdir: Ar. Takdir.

teqlit-temsil: Ar. Taklit-temsil.

tér-: 1. Ekmek, ekim yapmak, ekin işi. 2. Toplamak, bir araya getirmek.

térek: Kavak ağacı.

tereqqiyat: Ar. Gelişme, inkişaf.

tére-: Ekmek, tohum ekmek.

terkiviy (terkibiy): Ar. Terkip unsurları.

tesir: Ar. Tesir, etki.

teşebbüs: Teşebbüs.

tetqiq: Ar. Tetkik.

til: Dil.

tirişiş: 1. Çabalama, çırpınma, gayret etme. 2. Buruşma, kırışma.
tirişqan: Çalışkan, girişken.
toğaç: Meyve
toğrisida: Hakkında, üzerinde
toğri-toğri (toğra): Doğru-dürüst.
tohpisiniñ: Bir şeyi yapıp ona katkıda bulunmak.
tola: Çok.
tol-: Dolmak.
tolğan: Dolmuş, dolu olmuş.
tolun: Dolun, dolu.
toluq: Dolu, tam tüm.
tom: Kalın, tıknaz.
tonçi: Açık
ton: Gocuk, elbise.
tonuş: Tanış, tanıdık, tanıma, itiraFar.
toplaş: Toplama
topside: Üstünde.
toşqan: Tavşan.
tova: Ar. Pişmanlık.
tovla-: Bağırmaq, seslenmek.
toxam: Horozum
toy: Düğün
toy-: Doymak
toy-tokun: Düğün-dernek
toz: Toz, duman
tozuğan: Dağılmış
tökül-: Dökülmek.
töt: Dört
töven: Aşağı, alçak, düşük.
tuğdur-: Doğurtmak.

tuğul-: Doğulmak, doğmak.
tupraq (topa): Toprak, toz.
tur-: Durmak.
turmuş: Hayat, ömür.
turup: Turp.
tutam: Avuç, yığın, miktar.
tutaş-: Yanmak, ateş almak.
tut-: Tutmak
tüzük: Sağlam, doğru, dürüst.
tüget-: Tükenmek, bitmek.
tüpeyli: Bu gibi, benzeri, müşabih.
türge: Harmanda ve kar küremede kullanılan büyük kürek.
tüs: Renk, sima, görünüm, görüntü.
tüv: Tüy.
tüz: Düz.
uç: Kanat
uç: Uç.
uçra-: Uğramak, maruz kalmak.
uçun: İçin
uç-: Uçmak.
uği(uwa): Yuva.
ümit: Ar. Umut-ümit
unçe: O derece, o kadar, öyle.
uni: Onu
uniñ: Onun
uniñga: Ona
untu-: Unutmak
ur-: Vurmak
urnila: Turna.
uruş: Savaş, dövüş.
uslup: Ar. Üslup.

usul: Ar. Yöntem
uval: Ar. Vebal
uyan: O taraf.
uyğunlaştur-: Uygunlaştırmak, uygun hale getirmek.
uyqu: Uyku.
üçün: İçin.
üget-: Öğretmek.
ülge: Örnek, model.
ünüm: 1.Ürün mahsul. 2.Verim
üst: Üst
üstün: Üstün
üz-: 1.Koparmak, kesmek. 2.Yüzmek.
üzük: 1.Yüzük. 2.Parça, kırıntı.
vaqt: Ar. Vakit, zaman.
varisliq: Ar. YUT. Varis.
variyan: Fr. Varyant. Bir dil içinde ki her türlü çeşitlenme.
vastiler: Ar. Vasıta
veqe: Ar. Vaka, hadise, olay.
veten: Ar. Vatan
veyran: Far. Viran, tahrip, yıkım.
vilaşturuş: Şehirleştirme.
visal: Far. Vuslat, visal.
xalam-: İstemek.
xalaş: İstemek.
xalayıq: Ar. Halk.
xala-: Far.YUT.İstemek
xanim: Hanım.
xarlan-: Hor görülmek
xaraktér: R. Karakter, özellik.
xas: Ar. Has.

xatire: Ar. Hatıra.
xecige: Hiç kimseye
xéli: Çok, epey.
xelq: Ar. Halk.
xelqçiliq: Ar. YUT. Halkçılık.
xemek: Far. Tane bağlamış yumurtalık; ham olmamış yeşil.
xendek: Ar. Hendek
xénim: Hanım
xéridar: Far. Müşteri.
xet: Ar. Mektup
xil: Far. Çeşit.
xilmu-xil: Çeşit-çeşit.
xiyal: Ar. Hayal.
xizmet: Ar. Hizmet.
xoş (xuş): Far. Hoş, iyi.
xuşluq: Ar. YUT. Mutluluk.
xoşna: Far. Komşu.
xuştarmen: Aşığım.
Xuda: Far. Tanrı, Allah.
xulq: Ar. Huy, tabiat, karakter.
xuma (xüma) : Arp. Başına konduğu kimseye mutluluk getirdiğine inanılan talih kuşu.
xumar: Far. İhtiras, tutku.
xun: Far. Kan.
xususiyet: Ar. Özellik, ayrıcalık.
xuş: Far. Xoş, iyi.
xuştar: Far. Aşık, tutkun, sevdalı.
xuşxuyluq: Far. YUT. Neşelilik, sevinçlilik.
yad: Far.Yad, anma, akla getirme.

yağaç: Ağaç.
yağlıq: Baş örtüsü.
yalğan: Yalan.
yaman: Kötü.
yan: Yan.
yan-: 1. Yanmak. 2. Dönmek, geri dönmek.
yañza: Ç. Şekil, tür.
yar 1: Far. 1.Dost, arkadaş. 2. Sevgili, yar.
yar 2: Far. Uygun, müsait, imkan, yardım, kolaylık.
yar 3: Uçurumlu kıyı, kaya, kayalık.
yaraş-: 1. Barışmak. 2.Yakışmak, güzel, uygun, makbul.
yarat-: 1. Yaratmak, meydana getirmek.
yarıtil-: Yaratılmak.
yaşığan (yasa-): Yapmak, onarmak.
yaş: Doğuştan beri geçen ve yıl birimi ile ölçülen zaman. II. Gözyaşı.
yaşa-: Yaşamak.
yat-: Yatmak.
yaxşi: İyi. Beğenmek, sevmek.
yay-: Yaymak, sermek.
yaz: Yaz günü.
yaz-: 1. Yazmak. 2. Yaymak, sermek.
yekşenbe: Pazar.
yekunle-: Ar.YUT.Toplanmak.
yene: Yine, daha.
yéni: Yeni.
yeñ-: Yenmek.

yéqin: Yakın.
yer: Yer.
yerlik: Yerli.
yéşil: Yeşil.
yat-: Yatmak.
yet-: 1. Varmak, yetişmek. 2. Yetmek, kafi, yeterli.
yigirme: Yirmi.
yigit: Yigit.
yığla-: Ağlamak.
yıl: Yıl, sene.
yıllıq: Yıllık.
yıraq: Uzak.
yit-: Yitmek, kaybolmak.
yoktek: Yok gibi.
yol: Yol.
yolçı: Yolcu.
yoldaş: Yoldaş.
yopur-: 1. Yaprak.2. Kapamak, gizlemek, saklamak.
yoq: Yok
yumulaq: Yuvarlak.
yuqiri: Yukarı.
yurt: Yurt.
yut-: Yutmak.
yürek: Yürek.
yürmek: Yürümek.
yürüş: Yürüme, yürüyüş.
zaya (zaye): Ar. Kaybolma, yitim, kayıp, kaybedilen bir şey, israf.
zəhin: Ar. Zihin.
zərikiş: Usanma, bıkma, sıkılma.

ziba: Far. Ziba, güzel, süslü, yakışıldı.

zide: Far. Ezik, bozukluk, hasar, zedelenmiş.

zimistan: Far. Kış.

zulmet: Ar. Karanlık.

zulum: Ar. Zulüm

KAYNAKÇA

- Abliz, Y. ve Diğerleri (1994). *Uygur Tiliniñ İzahlıq Luğiti*: Milletler Neşriyatı.
- Ak, A. Ş. (?). *Türk Musiki Tarihi*, Ankara: Akçağ Basım Yayım Pazarlama.
- Akkaya, Ş. (1943). “Uygur Türklerini ve Kültürlerini Tanıyalım” *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi*, Cilt:1, Sayı:3.
- Aksan, D. (1996), *Türkçenin Söz Varlığı*, Ankara: Engin Yayınları,
- Andican, A. A. (2003). *Cedidizm'den Bağımsızlığa Hariçte Türkistan Mücadelesi*, İstanbul: Emre Yayınları.
- Caferoğlu, A. (1968). *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Çeçen, A. (2003). *Türk Devletleri*, Ankara: Fark Yayınları.
- Çetin, N. (2010). *Şiir Çözümleme Yöntemi*, Ankara: Öncü Kitap Yayınları.
- Demir, C. (2016). “Türkçe Öğretim Programları ve Kişisel Söz Varlığı”, *Milli Eğitim Dergisi*, Sayı:210, 2016, ss.141-161.
- Dilçin, C. (2005). *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Ankara: TDK Yayınları.
- Doğan, L. Durmuş, O. (2002). *Yeni Uygur Türkçesi ve Edebiyatı - Türkler Ansiklopedisi*, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Emet, E. (1998). *Çağdaş Uygur Şiiri Antolojisi*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Emet, E. (2008). *Doğu Türkistan Uygur Ağızları*, Ankara: TDK Yayınları.
- Ergin, M. (2004). *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul: Bayrak Yayınları.
- Ergüzel, M. M. (2007). *Dil ve Kültür Üzerine Yazılar*, İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.
- Ersoy, H. Y. (2007). *Yeni Uygur Türkçesi, Türk Lehçeleri Grameri*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Göher, F. (2009). “Büyük Uygur Medeniyeti ve Uygur Müzik Kültürü” *Folklor/Edebiyat* Cilt:15, Sayı:58, s.182.
- Gömeç, S. Y. (2016). Uygur Türklerinin Destanları ve Kültürü Hakkında Özet. *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi* s.88
- Harbalioğlu, N. (2016). *Çağdaş Uygur Hikâyelerinden Seçmeler*, Ankara: Gazi Kitapevi.
- Heyet, C. (2008). *Türk Dilinin ve Lehçelerinin Tarihi Seyri*, (M. Öztürk çev.) Ankara: TDK Yayınları.

<https://tumata.com/muzik-terapi/pentatonik-muzik-ve-etkileri/> (Erişim Tarihi: 05.05.2019)

İltebir, A. (1998). Günümüz Uygur Türk Tarihi Romanlarında Azatlık Teması, Doğu Türkistan Dergisi ss. 5-6

İnayet, A. (2008). Uygur Sözcüğünün Kökeni ve Anlamı Üzerine Bir Yaklaşım. *Uluslararası Türk Dil Kurultayı Dergisi*, ss.1-7.

İsmayil, O. (1998). *Xelq Égiz Edebiyatı Heqqide Omumiy Beyan*, Ürümçi: Şıncañ Halk Neşriyatı.

İzgi, Ö. (2000). *Çin Elçisi Wang Yen - Te'nin Uygur Seyahatnamesi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

K. Çengel, H. (1998). Abdürrahim Ötkür'ün Şiirlerinde Hürriyet ve Mücadele, Dil ve Edebiyat Dergisi (87-97), Ankara.

K. Çengel, H. (2013). *Çağdaş Uygur Edebiyatı*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Kabaklı, A. (2008). *Divan Edebiyatı*, İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.

Kafesoğlu, İ. (1995). *Türk Milli Kültürü*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

Karadüz, A. (2009). "International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic" Cilt:4 Sayı:4, ss.636-649.

Kaşgarlı, R. (2017). *Çağdaş Uygur Edebiyatı Tarihi*, Ankara: Gazi Kitapevi.

Kaşgarlı, S. M. (1998). *Çağdaş Uygur Türklerinin Edebiyatı*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Kemaletdinova, G. (2008). *Rusça-Türkçe/Türkçe-Rusça Büyük Sözlük*, İstanbul: Fono Yayınları.

Komisyon, (1989). *Uygur Edebiyatı Tarihi*, Pekin: Milletler Neşriyatı.

Komisyon, (1999). *Uygur Tilniñ İzahlıq Luğiti (Qisqartılmış)*, Ürümçi: Şıncañ Halk Neşriyatı.

Komisyon, (2006). *Uygur Edebiyatı Tarihi*, Pekin: Milletler Neşriyatı.

Korkmaz, Z. (2010). *Grammer Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Necip, E. N. (1995). *Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğü*, Ankara: TDK Yayınları.

Ögel, B. (1988). *Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları.

- Ögel, B. (2003). *Türk Kültür Tarihi Orta Asya Kaynak ve Buluntularına Göre*, Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları.
- Özden, D. (2006). *Uygur Karızlarına Yolculuk*, İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Özgür, Ü. (2001). Pentatonik Müzik ve Dünya Müziğine Etkileri ,*U.Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt:14, Sayı:1, ss.85-92
- Özşahin, M. (2011). *Başkurt Türkçesinde Söz Varlığı*. (Doktora Tezi). Ege Üniversitesi, Ankara.
- Öztürk, R. (1992). *Uygur ve Özbek Türkçesinde Fiil*.(Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Öztürk, R. (2010). *Yeni Uygur Türkçesi Grameri*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Rahman, A. (1996). *Uygur Folkloru* (S. Yalçın-E. Emet çev.) Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Sarıtaş, S. (2015). Maddi Kültür ve Onun El sanatlarına Yansımaları, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Sayı:1 s.
- Sertkaya, O. F. (2017). *Harezmi, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi Üzerine*, Ankara: TDK Yayınları.
- Şahin, H. (2006). Terimlerin Genel Dile Yansımasına Dair Bazı Gözlemler, *Er. Ü Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:20, ss.123-129
- Tatlik, E. (2004). “1949 Yıldın Burun Şincanda Uygur Tilida Neşir Qilingan Gézit-Jornallar” *Şincan Tezkiriçiliki Jornili*, Sayı:3, s.3.
- Tuğlacı, P. (1986). *Mehterden Bandoya*, İstanbul: Cem Yayınevi.
- Türkçe Sözlük, (2005), Ankara: TDK Yayınları.
- Tüzgen, M. A. (1989). *Türkçe - Uygurçe Luğet*: Milletler Neşriyatı.
- Uçan, A. (2000). *Geçmişten Günümüze Günümüzden Geçmiş Türk Müzik Kültürü*, Ankara: Müzik Ansiklopedisi Yayınları.
- Uygur Tilniñ İzahliq Luğiti, (1990). Milletler Neşriyatı.
- Uygur Tilniñ İzahliq Luğiti, (1991). Milletler Neşriyatı.
- Uygur Tilniñ İzahliq Luğiti, (1992). Milletler Neşriyatı.
- Uygur Tilniñ İzahliq Luğiti, (1994). Milletler Neşriyatı.
- Uygur Tilniñ İzahliq Luğiti, (1995). Milletler Neşriyatı.
- Uygur Tilniñ İzahliq Luğiti, (1998). Milletler Neşriyatı.

Vural, F. G. (2016). *İslamiyetten Önce Türklerde Kültür Ve Müzik-Hun, Kök Türk ve Uygur Devletleri*, İstanbul: Ötüken Yayınları.

Yazım Kılavuzu (2009), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Zaman, N. (2002). *Uygur Hazirqi Zaman Edebiyati Tarixi*, Ürümqi: Şıncañ Xelq Neşriyati.

ئۇيغۇر خەلق ناخشىلىرى

1

سۆزىنى رەتلىگۈچى:
مۇھەممەت زۇنۇن
مۇزىكىسىنى ئوتتۇرىغا ئالغۇچى:
ئەمەتجان ئەخمەدى

مەسئۇل مۇھەررىرى: ماخمۇتجان ئىسلام

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

AltunQK

سىرى چوڭقۇر سىڭىپ، نەسىلدىن - نەسىلگە مىراس بولۇپ داۋام قىلىپ كەلدى ۋە كەلەكتە.

ئۇيغۇر خەلق ناخشىلىرى ھەم ئەدەبىيات، ھەم مۇزىكا سەنئىتى. ناخشىلار لېرىكىلىق خۇسۇسىيەتكە ئىگە بولغىنى ئۇچۇن، ئۇ مۇزىكا سەنئىتى بىلەن خېلى كۆپ ئورتاقلىققا ئىگە. سۆز سەنئىتى بىلەن مۇزىكا سەنئىتىنىڭ بىر - گەۋدە بولۇپ چىقىشىدىن تۇغۇلغان سەنئەت، ناخشا ئەنە شۇ ئورتاقلىقنىڭ نەتىجىسىدۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن مۇشۇ جەھەتتىن ناخشىلارنى مۇزىكا سەنئىتى بىلەن قوشكۈزەك سەنئەت دەپ ئاتاش مۇمكىن. ئۇيغۇر خەلق مۇزىكىلىرىنىڭ مىراس، كۈبلىت، رىتىم شەكىللىرى ئۇيغۇر مىللى مۇزىكىسىنىڭ مىراس، كۈبلىت، رىتىم شەكىللىرىنى ئۆزىدە تولۇق گەۋدىلەندۈرگەن.

ئۇيغۇر خەلق ناخشىلىرىنىڭ مۇزىكىسى سۆز تېكىستىگە قارىغاندا تېخىمۇ مۇقىملىققا ئىگە. شۇڭا، ئۇيغۇر خەلق ناخشا بايلىغىنى قېزىش، رەتلەش، تەتقىق قىلىش خەلقچىلىق، دېموكراتىك مەزمۇنغا، ئۆزىگە خاس مىللى ئۇسلۇبقا ئىگە ئۇيغۇر خەلق ناخشىلىرىغا ۋارىسلىق قىلىش ۋە ئۇنى راۋاجلاندۇرۇش ئۇچۇنلا ئەمەس، بەلكى ئۇيغۇر خەلق مۇزىكا بايلىغىنى قېزىش، رەتلەش، تەتقىق قىلىش، شۇ ئاساستا سوتسىيالىستىك خەلق مۇزىكىسىنى راۋاجلاندۇرۇش ۋە ئۇنى تەرەققى قىلدۇرۇشتىمۇ مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە.

ئۇيغۇر خەلق ناخشىلىرىنىڭ تارىخى ئۇزۇن، مەزمۇنى مول. خەلق ئىچىدە تارقىلىپ يۈرگەن ناخشىلار -

ئۇيغۇر خەلق ناخشىلىرى توغرىسىدا

ئۇيغۇر خەلق ناخشىلىرى تارىختىن بۇيان "ناخشا - ال ماكانى" دەپ ئاتىلىپ كەلگەن شىنجاڭدىكى ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ۋەتىنىمىزنىڭ مەدەنىيەت غەزىنىسىگە قوشقان بىلىمنىڭ مۇھىم تەركىۋى قىسمى.

ئۇيغۇر خەلق ناخشىلىرىنىڭ خەلق قوشاقلىرىدىن قى شۇكى، ئۇ بىر پۈتۈن ئىدىيىۋى مەزمۇننى بىلەيدۇ، ئۆزىگە خاس مۇكەممەل ئاھاڭغا ئىگە، كلى جانلىق ۋە خىلمۇ - خىل، مىللى ئالاھىدە - ۋە يەرلىك پۇرىغى كۈچلۈك. ئۇ خەلق مۇشى ۋە يۈرەك ساداسىنىڭ شېرى ۋە مۇزىكىدىكى سى، ئۇيغۇر خەلقىنىڭ تارىخى، تۇرمۇش ئادىتى، ز - خاراكتىرىنىڭ روشەن ئەينىكى.

ئۇيغۇر خەلقىنىڭ قوشاق - ناخشىلىرىدا ئادەمنىڭ لغىنىدىن تارتىپ، تا ئۆلگىچە بولغان پۈتۈن ئومۇر يانى دىگۈدەك ئۆزىنىڭ شېرىي ئىپادىسىنى تاپقان. ئۆستىكى ھەر بىر شارائىت، ھەر بىر پەيتنىڭ ئۆزىگە ناخشىلىرى بار، جۈملىدىن، ھەر خىل ئېتنوگرافىك نەت شەكىللىرى ئارقىلىق تۇرمۇشنىڭ ئايرىلماس بىغا ئايلانغان. ناخشىلار ئۆزىنىڭ شەكىللىنىش ۋە چىلىش دەۋرىدىن تارتىپ كىشىلىك ھاياتىغا بارغان -

لاشقان مۇزىكا رىتىمى ئوما ئورۇش ھەركىتىنىڭ رىتىمىغا ئۇيغۇن، ئوغاقنىڭ ھەر بىر شارتىلىشى رىتىم بولغۇچ بولۇپ، ئۇ ئادەتتىكى نەغمىلەردە ناخشىغا تەڭكەش قىلىنغان داپنىڭ رولىنى ئوينايدۇ، بۇ ھال ئەمگەكنىڭ مۇشەققەتلىك جەريانىغا بايرام تۈسى بېرىدۇ. ئىچ پۇشغىنى، كۆڭۈللىرىنى يېڭىشكە روھ، مەدەت بېغىشلايدۇ. سىياسى ناخشىلار خەلق ئاممىسىنىڭ كونا جەمىيەتكە، ئېكسپىلاتاتۇر سىنىپلار ۋە ئۇلارنىڭ ئەكسىيەتچى ھاكىمىيىتىگە بولغان غەزەپ-نەپرەتنى، ئازاتلىق، ئەركىنلىككە بولغان تەلپۈنۈشنى، بەلگىلىك ۋەقە ۋە تارىخىي شەخسلەرگە بولغان كۈز قارشىنى ئەكس ئەتتۈرىدۇ. بۇ ناخشىلارنىڭ جەڭگىۋارلىقى ئۈستۈن، دەۋر روھى كۈچلۈك، ئۇ، خەلق ئاممىسىنىڭ سىنىپىي كۈرەشتىكى ئۆتكۈر قۇرالى ۋە روھى ئوزۇغى. مەسىلەن:

ئاھ ئۇرارمەن، ئاھ ئۇرارمەن،
ئاھلىرىم تۇتقاي سېنى.
كۈز يېشىم دەريا بولۇپ،
بېلىقلىرىم يۇتقاي سېنى.

«ئاھ ئۇرارمەن» ناملىق بۇ ناخشا ئۇيغۇر ئەمگەكچى-لىرىنىڭ دەرت-ئەلەم بىلەن تولغان پاجىئەلىك ئۆتمۈشنىڭ ئومۇملاشقان كارتىنىسى، خەلق ئاممىسىنىڭ ئەزگۈچى سىنىپلار ئۈستىدىن چوقۇم غەلبە قىلىدىغانلىقىدىن ئىبارەت ئىسيانكارلىق روھىنىڭ سەنئەتتىكى نامايەندىسى. سىياسى ناخشىلار ئىچىدىكى تارىخىي ناخشىلار

AltunDax

4

نىڭ كۆپى كېيىنكى ئەسىرلەرگە مەنسۇپ بولغان دەستۇر-لاردىن ئىبارەت. دەسلەپكى تەكشۈرۈشلەرگە ئاساسەن، ئۇيغۇر خەلق ناخشىلىرىنىڭ تېماتىك مەزمۇنى ئەمگەك ناخشىلىرى، سىياسى ناخشىلار، تۈردەش ناخشىلىرى، مۇھەببەت ناخشىلىرى، ئورپ-ئادەت ناخشىلىرى دەپ بىر قانچە تۈرگە بۆلۈش مۇمكىن.

ئەمگەك ناخشىلىرى ئەمگەك سەھنىسىدە، ئەمگەكتىن بىۋاسىتە ئىلھاملانۇش بىلەن مەيدانغا چىققان. ئەمگەك ناخشىلىرى خىلمۇ-خىل بەدىئىي شەكىللەر بىلەن ھەر بىر ئەمگەك شارائىتىنىڭ ئۆزىگە خاس بولغان مەنزىرىسىنى، ئەمگەك رىتىمىنى ئەكس ئەتتۈرىدۇ. ئەمگەك ناخشىلىرى (تېكىستى) ئەمگەك شارائىتىنىڭ مەنزىرىسىنى، كىشىلەرنىڭ ئەمگەككە بولغان مۇناسىۋىتىنى، ئەمگەككە ئىككىنچى ئېكسپىلاتاتسىيە خاراكتىرىنى، ئەمگەك جەريانىدىكى چىن مۇھەببەت قاتارلىق مەزمۇنلارنى ئىپادىلەيدۇ، ئەمگەك ناخشىلىرىنىڭ مۇزىكىسى بولسا، لېرىك تۇيغۇنى جانلاندۇرىدۇ. ئەمگەك ناخشىلىرى ئەمگەك رىتىمىنى ئالماشتۇرۇش، كەيپىياتنى جانلاندۇرۇش، ئەمگەك جەريانىدىكى قىيىنچىلىقلارنى يېڭىپ، ئەمگەك ئۈنۈمىنى ئاشۇرۇش قاتارلىق روللارنى ئوينايدۇ. مەسىلەن، «ئوما ناخشىسى» نى ئالاھىدىلىك بۇ ناخشىنى ئاڭلىغان ھامان بىزنىڭ كۈز ئالدىمىزدا ئوما ئورۇۋاتقان ئېتىز گەۋدىلىنىدۇ. ئۇنىڭ قوشاقلىرى ئوما مەنزىرىسىنى، ئومىغا بولغان ئەمگەكچى خەلقنىڭ مۇناسىۋىتىنى، ئوچۇقراق ئېيتقاندا، سىنىپىي مۇناسىۋەتنى ئەكس ئەتتۈرىدۇ. ئۇنىڭ مەزمۇنىغا ئۇيغۇن-

3

ئۇيغۇر خەلق ناخشىلىرى ئىچىدە مۇھەببەت ناخشە-لىرىنىڭ كۆپ بولۇشى خەلق تۇرمۇشى ۋە ناخشىلىرىنىڭ ئىجتىمائىي رولى بىلەن مۇناسىۋەتلىك. فېئوداللىق تۈزۈم شارائىتىدا، ئەمگەكچى خەلق ئەركىنلىك ۋە دېموكراتىيە تەلپۈنى مۇھەببەت ناخشىلىرى ئارقىلىق گەۋدىلەندۈرۈشكە تىرىشقان، مۇھەببەتتىكى ئەركىنلىك ۋە دېموكراتىيەنى قولغا كەلتۈرۈشنى فېئودالىزىمغا قارشى كۈرەشنىڭ ئاساسى مەزمۇنى قىلغان، مۇھەببەت ناخشىلىرى ئارقىلىق تۇرمۇش كۈلپەتلىرىنىڭ ئازادىنى روھى جەھەتتىن يېڭىشكە ئۇمۇلگەن.

مۇھەببەت ناخشىلىرى ئىچىدە ئاياللار توغرىسىدىكى ناخشىلار ئىنتايىن كۆپ. چۈنكى، ئاياللار فېئوداللىق جەمئىيەتتە قاتمۇ-قات زۇلۇم ئىچىدە، ئىقتىسادىي، سىياسىي زۇلۇمدىن باشقا يەنە ئىسلام دىنىنىڭ ئادالەتسىز فېئوداللىق نىكا تۈزۈمىنىڭ خىلمۇ-خىل كىشەنلىرى ئىچىدە ياشىدى. "غەزەپتىن ناخشا چىقىدۇ" دېگەندەك خەلق ئۆزىنىڭ فېئودالىزىمغا بولغان قارشىلىقىنى ئايال-لارنىڭ مۇھەببەتتىكى ئازادلىقنى قولغا كەلتۈرۈش تەلپۈدە گەۋدىلەشكە ئىپادىلەيدى. بۇ ھال مۇھەببەت ناخشىلىرىنىڭ ئىجتىمائىي رولىنى تېخىمۇ كۈچەيتتى.

ئۆرپ-ئادەت ناخشىلىرى توي-تۆكۈن، ئۆلۈم-ماتەم ۋە ئۆرپ-ئادەت تۇسىنى ئالغان سەنئەت بەزمىلىرىدە ئوقۇ-لىدىغان ناخشىلاردىن ئىبارەت. ئۇيغۇر خەلقى ئۇزۇن يىللىق تارىخىي تەرەققىيات جەريانىدا سەنئەت ۋە ئىجتى-مائىي ھادىسىلەرگە بولغان تونۇشى، دىنىي ئېتىقات، سەنئەتكە بولغان ئىشقى-ھەۋەس قاتارلىق سەۋەپلەر تۈپەيلىدىن

ئۇيغۇر خەلقىنىڭ يېقىنقى ئەسىرلەرگە ئائىت تارىخىنىڭ وېرازلىق دەستۇرىدۇر.

تۇرمۇش ناخشىلىرى، ئومۇمەن توۋەن قاتلامدىكى ئەمگەكچىلەرنىڭ ئېچىنىشلىق ھاياتىنى، تۇرمۇشىنى ئىنكاس ئىلىدىغان ناخشىلاردىن ئىبارەت. بۇ خىل ناخشىلار چوڭقۇر ئىجتىمائىي مەزمۇنغا ئىگە. بىز «غېرىپ» ناخشىسى-نىڭ مۇنۇ مىسرالىرىنى ئوقۇپ كۆرەيلى:

بۇ تاغلار ئىگىز تاغلار،
غېرىپ يولىنى باغلار.
غېرىپ ئۆلسە كىم يىغلار،
غېرىپقا غېرىپ يىغلار.

يا ئاتام يوقتۇر مېنىڭ،
يا ئانام يوقتۇر مېنىڭ.
ئايىغى چىققان بۇلاقتەك،
ئاقىدۇ ياشىم مېنىڭ.

مۇھەببەت ناخشىلىرى ئەمگەكچى خەلق ئاممىسىنىڭ مۇھەببەتلىك تۇرمۇشى ۋە مۇھەببەتكە بولغان كۆز ئارىسىنىڭ ھەقىقىي ئىنكاسى بولۇپ، ئۇيغۇر خەلق ناخشە-لىرى ئىچىدە كۆپ سالماقنى ئىگەللەيدۇ. ئۇنىڭدا ياش-ئوغۇل-قىزلارنىڭ ئۆز ئارا مۇھەببىتى، فېئوداللىق نىكا تۈزۈمىگە بولغان قارشىلىق، چىن مۇھەببەتكە بولغان مەدھىيە، گۈزەل تۇرمۇشقا بولغان ئىنتىلىش قاتارلىق مەزمۇنلار ئىپادىلەنگەن.

ھىيتى، بىر - ئىككى كۆپلىت ناخشا بىلەنلا ئىپادىلەپ بېرىلىدۇ. مەسىلەن:

مەن ئولەرمەن، مەن ئولەرمەن،
يولدا قويمىڭلار مېنى،
يولدا قويمىڭلار قويمىڭلار،
چولدا قويمىڭلار مېنى.

مەن ئولۇپ تۇپراققا ياتسام،
كىم مېنى يات ئەيلىسۇن،
دوستلىرىم غەمكىن بولۇپ،
دۈشمەنلىرىم شات ئەيلىسۇن...

دىگەن «مەن ئولەرمەن» ناخشىدا ئەمگەكچى خەلقنىڭ كونا جەمئىيەتتىكى پاجىئەلىك تەقدىرى چوڭقۇر ھىمىسسىيات ئىچىدە ئاجايىپ ئىخچام ئىپادىلەنگەن. ئۇيغۇر خەلقى ناخشىلىرىنىڭ تىلىدىكى ئاددىلىق، چوڭ قۇرلۇق، ئېنىقلىق، ئوبرازچانلىق ناخشىلارنىڭ بەدىئىي تەسىرىچانلىقىنى كۈچەيتىپ، مىللى ئالاھىدىلىك ۋە يەرلىك خۇسۇسىيەتنى تولۇق گەۋدىلەندۈرگەن. ئۇيغۇر خەلقى ناخشىلىرىنىڭ شەكلىمۇ خىلمۇ-خىل. ناخشىلاردا قوشاق (تۆت مىسرالىق)، بېيت (ئىككى مىسرالىق) شەكلى ئاساسى ئورۇندا تۇرىدۇ، جۈملىدىن، تاق چاق (چاشما) شەكلىلەرمۇ خېلى ئومۇملاشقان. بۇ خىل شەكىل ئېيتىشلاردا (لەپەردە) كۆپرەك ئۇچرايدۇ، مەسىلەن:

ھەر خىل مىللى ئورپ - ئادەتلەرنى شەكىللەندۈرگەن. بۇ ورپ - ئادەتلەرنىڭ ھەممىسىگە سەنئەت پائالىيەتلىرى سىڭدۈرۈلگەن. بۇ سەنئەت پائالىيەتلىرىنىڭ ئاساسلىقى ناخىلاردىن ئىبارەت. بۇ ناخشىلار ھەر خىل مەرىكىلەر ۋە ھەمىلەرنىڭ مەزمۇنى ۋە قائىدىلىرىگە ماسلاشقان بولۇپ، چوڭقۇر ئىجتىمائىي ئەھمىيەتكە ئىگە. ئۇيغۇر خەلقى ناخشىلىرى ئۆزىگە خاس بەدىئىي ئالاھىدىلىككە ئىگە. ئۇيغۇر خەلقى ناخشىلىرىدا سىمۋول، وخشىتىش، مۇبالىغە، تەقلىت - تەمىل قاتارلىق بەدىئىي اسىتىلەر قوللىنىلىپ، كۆنكىرت ھىس قىلغۇچى بولىدىغان جانلىق ئوبراز يارىتىلغان.

مەسىلەن، «خوش دەردىڭ يامان» ناخشىسىدىكى:

قارا كېچە قارىياغاچ مېنىڭ يولىشىم،
يوپۇرمىغى شىلدىرلىسا قۇيۇلار يېشىم،
ئاقى يېشىم، ياغدى يېشىم، تىتىلار بېشىم،
مەن ئولگەندە ياخشى يىغلاڭ جان قېرىندىشىم.

دىگەن مىسراالارنى ئوقۇغۇچىمىزدا، زۇلمەت ئىچىدە لازاپ چەككەن ئەمگەكچىنىڭ مۇڭلۇق قىياپىتىنى، دەرت-يەسرەتنى ئەسلىگەندە (قارىياغاچ يوپۇرمىغى شىلدىرلىغاندا) ئۇنىڭ قەلبى ئەلەملىك ياش بىلەن تولغانلىقىنى ئۆز ئالدىمىزغا كەلتۈرەلەيمىز.

ئۇيغۇر خەلقى ناخشىلىرىنىڭ سەنئەتتىكى ئومۇملاش-ۇرۇش كۈچى ئۈستۈن. تارىخى، ئىجتىمائىي ئەھمىيەتكە سىگە بولىغان ۋەقە ۋە ھادىسىلەر ھەم ئۇلارنىڭ ما-

يەت ئىجادىيەتنىڭ تەرەققىيات قانۇنىنى يەكۈنلىدى. ئۇيغۇر خەلقى ئۇزۇن يىللىق تارىخى تەرەققىيات جەريانىدا، ئۇيغۇر خەلق مۇزىكا سەنئىتىگە، ئۇسۇل سەنئەتتىگە ماسلاشقان ناخشا ئىجادىيەت ئەنئەنىسىنى ياراتتى، بۇ خەلق ئېغىز ئەدەبىياتىدىكى بىباھا گەھەر.

"4 كىشىلىك گورۇھ" خەلقنىڭ ئەسەردى دۈشمىنى، ئۇلار خەلق ناخشىلىرىغا ئۈچمەنلىك قىلىپ، خەلق ناخشىلىرىنى قارا-قويۇقلا "سېرىق ناخشا" دەپ چەتكە قاقتى، ۋە يەنە ران قىلدى، بۇ شىنجاڭدىكى ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئەدەبىيات-سەنئەت تەرەققىياتىدا ئېغىر ئاقىۋەتلەرنى كەلتۈرۈپ چىقاردى.

بىز خەلق ناخشىلىرىنى توپلاش، رەتلەش، تەتقىق قىلىش خىزمىتىنى كۈچەيتىپ، خەلق ناخشىلىرىنىڭ شەكىللىنىشىنى چىقىرىۋېتىپ، مېغىزنى قوبۇل قىلىش پىرىنسىپى بويىچە ئۇنىڭغا تەنقىدى ۋارىسلىق قىلىپ، دېموكراتىك ۋە خەلقچىلىق روھقا ئىگە خەلق ناخشىلىرى ئارقىلىق خەلقنىڭ مەدەنىي تۇرمۇشىنى بېيىتىشىمىز، خەلق ناخشىلىرىدىن ئۆزۈم ئۆزۈمگە ئېلىپ سوتسىيالىستىك دەۋرنىڭ يېڭى، مىللىي ناخشىلىرىنى تەرەققى قىلدۇرۇش ۋە گۈللەندۈرۈش ئۈچۈن تىرىشىشىمىز لازىم.

«ئالىمخان»، «چىمەنگۈل» قاتارلىق ناخشىلار ئەنە شۇنداق شەكىللەندىكى ناخشىلاردۇر.

ئۇيغۇر خەلق ناخشىلىرىنىڭ كۆپچىلىكىنىڭ نەقىراتى بار. بۇ نەقىراتلار ئەمگەك رىتىمى، ئىدىيىۋى ھىسسىيات ۋە مۇزىكا تەلپۈندىن كېلىپ چىققان بولۇپ، ناخشىنىڭ ئىدىيىۋى مەزمۇنىنى ئاچىدۇ، مۇزىكىچانلىقىنى كۈچەيتىدۇ، ئەستە ساقلاشقا ئاسانلىق تۇغدۇرىدۇ.

شۇنى كۆرسىتۈپ ئۆتۈش كېرەككى، ئۇيغۇر خەلق ناخشىلىرىدا ئاھاڭ سۆز تېكىستلىرىگە قارىغاندا بىر قەدەر مۇقىم. ناخشا تېكىستلىرى ئوخشىمىغان ھىسسىياتتا، ئوخشىمىغان ئورۇنلاردا ئېغىزدىن-ئېغىزغا كۆچۈپ ئېيتىلغان. لىغى ئۇچۇر سۆز تېكىستلىرىدە ئالدىنقى، تەكرارلىنىش كۆپ، ۋارىيانتلىق خۇسۇسىيىتى كۈچلۈك.

ماركس، ئېنگېلس خەلق ناخشىلىرىنىڭ ئىجتىمائىي رولى ۋە ئۇنىڭ سەنئەت جەھەتتىكى مۇۋەپپەقىيىتىگە يۇقۇرى باھا بەرگەن ئىدى. يولداش ماۋزېدۇڭمۇ خەلق ناخشا-قوشاقلىرىغا ئېتىۋار بىلەن قاراپ، خەلق قوشاقلىرىنى توپلاشنى قايتا-قايتا تەشەببۇس قىلدى. ماۋجۇشى يولداش چېن-يىغا يازغان شېئىرىيەت توغرىسىدىكى خېتىدە "كەلگۈسىدە خەلق قوشاقلىرىدىن ئۆزۈم ئۆزۈمگە ئېلىپ كەڭ كىتاپخانىلارنى جەلپ قىلىدىغان بىر يۇرۇش يېڭىچە شېئىرلارنىڭ مەيدانغا كېلىشى ئېھتىمالغا ناھايىتى يېقىن" دەپ ئوتتۇرىغا قويىدۇ، بۇ ھازىرقى شېئىرىي ئىجادىيەتتىكى مەمىيە-ۋىلاشتۇرۇش ۋە مىللەتلاشتۇرۇش جەھەتتىكى كەمچىللىكلەرنى تۈزىتىشنىڭ يولىنى كۆرسىتىپلا قالماي، ئېلىمىزنىڭ شېئىرىيەت

مۇندەرىجە

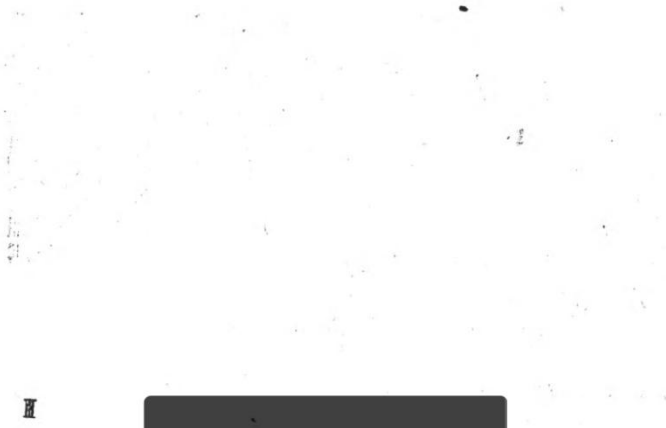
1	مىزانگۈل
4	لەيلىگۈل (1)
6	لەيلىگۈل (2)
9	يارو (1)
13	يارو (2)
16	گۈل ئايىشەم
17	قەمبەر خان خېنىم ئاتلىق
19	شەنبە كەل
21	خۇشتارمەن (1)
24	خۇشتارمەن (2)
28	قادىر مەۋلان (1)
30	قادىر مەۋلان (2)
32	غېرىپ ناخشىسى
34	ئامانەي
36	قۇرغۇيۇم ئۇچۇپ كەتتى
38	مۇساپىر ناخشىسى
41	ئادارگۈل
44	زاراڭزا
46	يارىم قوينۇمدا
49	ھەشقىپچەك

I

52	باغدا ئالما يەپمىدۇق
55	قىزىل گۈل غۇنىچىسى يارىم
57	ئاسماندىكى ئاي
59	توم يۇمۇلاق
62	سېنى دىدىم
64	جۈسەيلىك
66	جېنىم ئاچا
68	ئاق بېلىگىم
70	چىمەننە گۈل
73	ئاھ، سەيدەم
76	بوستان چاچ بالا
78	ھوي بالا
80	ئاسىگۈل
82	يىگىرمە بەش سەر داچەن
85	ئانارگۈل بالا
87	ساڭا خۇشتار
92	مەپە ناخشىسى
94	كۆك قومۇش
97	جورام ئازادە
99	ھالىمنى سوردىڭچۇ
101	دوستۇم ئازادە
103	ئاللا بالىخان
105	تار كوچاڭدىن ئۆتەيمەن
107	يارى يار
109	ئوينىڭ دەردى بار بالىلا

I

111	 ئۈزەمنىڭ سۈيگىنى قەندەك
113	 ئالتۇنجان
115	 ئايمىسەن
118	 لەۋلىرىجان
121	 بالىخان يارەي (1)
123	 بالىخان يارەي (2)
125	 ئورگىلىمەن لىللاسى
127	 سەيلە ناخشىسى (1)
129	 سەيلە ناخشىسى (2)
131	 سەيلە ناخشىسى (3)
133	 قەشقەر سەنمى (1)
135	 قەشقەر سەنمى (2)
137	 قەشقەر سەنمى (3)
138	 قەشقەر سەنمى (4)
140	 قەشقەر سەنمى (5)

مىزانىڭ گۈل

F=1 $\frac{2}{4}$

7 3̣ 1̣ | 6 6 3̣ 6 | 5̣ 6̣ 7̣ 6 | 6 6 0)

2 3 1 | 3 2 4 | 4 4 6 | 7̣ 5̣ 6̣ 7̣ 6̣

7̣ 5̣ 6̣ 7̣ 1̣ 6̣ 6̣ | - 6̣ 6̣ 6̣ 7̣ 6̣ 7̣ 1̣

7 6̣ 3̣ 6̣ | 5̣ 6̣ 7̣ 6̣ | 6̣ 6̣ (0 6̣ | 6̣ 6̣ 6̣ 6̣

تۇچۇپ كەت قۇرغۇ يۇم

1 2 3 | 4 4 6 | 7̣ 5̣ 6̣ 7̣ 6̣ | 7 1̣

قەشقەر يۈ نى

2 3̣ 3̣ 2̣ | 1̣ 6̣ 7̣ 1̣ | 2̣ 3̣ 4̣ 5̣ 2̣

يادوس راپ قا غا

4̣ 2̣ 3̣ 4̣ 5̣ 3̣ 3̣ | - 3̣ 3̣ 4̣ 3̣ 6̣ | 4̣ 5̣ 5̣ 6̣

ئاه يارەي

6̣ 6̣ 3̣ 6̣ | 5̣ 6̣ 7̣ 6̣ | 6̣ 6̣ (0 3̣ | 3̣ 3̣ 3̣ 3̣

رى ئاق كوزۇمنىڭ گۈھ

1

1̣ 2̣ 3̣ | 4̣ 4̣ 6̣ | 7̣ 5̣ 6̣ 7̣ 6̣ | 7 3̣ 1̣

لە يارنىڭ يۈ تى

3̣ 2̣ 4̣ | 4̣ 4̣ 6̣ | 6̣ 7̣ 1̣ | 2̣ 3̣ 4̣ 5̣ 2̣

مە-زان گۈلۈم راپ قا غا

3̣ 3̣ 4̣ | 4̣ 6̣ 4̣ | - 3̣ | 4̣ 2̣ 3̣ 2̣ 1̣

يارنىڭ گۈلى مە زان گۈل

3̣ 3̣ 3̣ 3̣ | 4̣ 2̣ 3̣ 4̣ 5̣ 3̣ 2̣ | - 3̣ | 4̣ 2̣ 1̣

ئال تۈن گۈل

7 3̣ 1̣ | 6̣ 6̣ 3̣ 6̣ | 5̣ 6̣ 7̣ 6̣ | 6̣ 6̣ (0 3̣

جۇڭخۇا گۈل قىسقان گۈللەرى

2̣ 3̣ 1̣ | 3̣ 2̣ 4̣ | 4̣ 4̣ 6̣ | 7̣ 5̣ 6̣ 7̣ 6̣

ئازا دىخان ئاھ

I

7̣ 5̣ 6̣ 7̣ 1̣ 6̣ 6̣ | - 6̣ 6̣ 6̣ 7̣ | 6̣ 7̣ 1̣

يارەي يا

6̣ 6̣ 6̣ 7̣ | 6̣ 6̣ 6̣ 7̣ | 6̣ 6̣ 6̣ 6̣ 6̣ 6̣ 6̣ 6̣

يارەي قىسقان

2

تولۇق تېكىستى

قۇرغۇيۇم ئۇچۇپ كەتتى،
قەشقەر يولىغا قاراپ.
كوزۇمنىڭ گوھىرى ئاقتى،
يارنىڭ يولىغا قاراپ.

نەقىرات:

مىزانگۈلۇم - مىزانگۈل،
يارنىڭ گۈلى ئالتۇنگۈل.
قىسقان گۈللىرى جۇڭخۇا گۈل،
ئازادىخان ئاھ، يارەي.

كۈندە كورمىدىم يارنى،
كۈندە كورەمەن دەپ.
ئۆمىت ئۆزىمىدىم ياردىن،
ئۆلمىسەم سۈيەرمەن دەپ.

نەقىرات:

مىزانگۈلۇم - مىزانگۈل،
يارنىڭ گۈلى ئالتۇن گۈل،
قىسقان گۈللىرى جۇڭخۇا گۈل،
ئازادىخان ئاھ، يارەي.

لەيلىگۈل

(1)

$C=1 \frac{2}{4}$

$\underline{5465} \quad \underline{6 \cdot 4} \quad \underline{5 \quad 6 \quad 7 \cdot 6} \quad \underline{5465} \quad \underline{6 \cdot 5} \quad \underline{4 \quad 3} \quad 0$

$\underline{1 \quad 7 \quad 5 \cdot 7} \quad \underline{7 \quad 7} \quad (0 \quad 3) \quad - \quad 3 \quad - \quad 3$
ئالما ساند قە

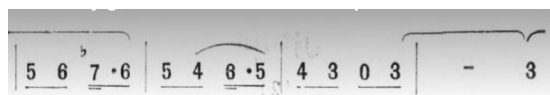
$\underline{2767} \quad \underline{65 \cdot 0} \quad - \quad 1 \quad \underline{2 \cdot 7} \quad \underline{1 \quad 2} \quad \underline{2 \quad 3} \quad \underline{4 \cdot 3}$
چىق سام لى

$\underline{2 \quad 3} \quad \underline{4 \cdot 3} \quad \underline{1 \quad 7 \quad 5 \cdot 7} \quad \underline{7 \quad 5} \quad (0 \quad 1) \quad \underline{1 \quad 1} \quad \underline{1 \cdot 1}$
قىزىق لى تال

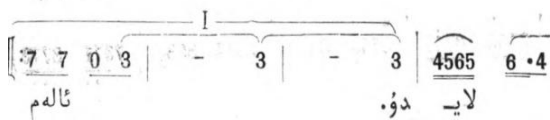
$\underline{1 \quad 1} \quad \underline{1 \cdot 1} \quad \underline{2767} \quad \underline{65 \cdot 0} \quad - \quad 1 \quad \underline{2 \cdot 7} \quad \underline{3 \cdot 1}$
لاي دۇ

$\underline{2 \cdot 7} \quad \underline{1 \quad 2} \quad \underline{2 \quad 3} \quad \underline{4 \cdot 3} \quad \underline{1 \quad 7 \quad 5 \cdot 7} \quad \underline{7 \quad 7} \quad (0 \quad 1)$
ئالەمدە كە شى يوق

$- \quad 3 \quad \underline{4565} \quad \underline{6 \cdot 4} \quad \underline{5 \quad 6} \quad \underline{1 \cdot 7} \quad \underline{3 \cdot 1}$
لەيلى گۈل تەك

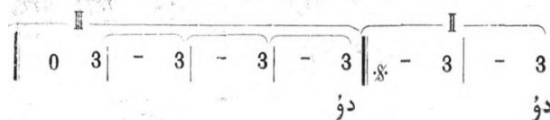

كوڭلۇم سىز نى خا

ئالەم

لاي دۇ.

دۇ

دۇ

تولۇق تېكىستى

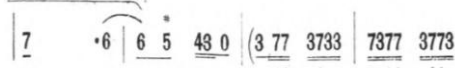
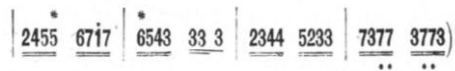
ئالما ساتقىلى چىقسام،
قىزىمنى تاللايدۇ.
ئالەمدە كىشى يوقتەك،
كوڭلۇم سىزنى خالايدۇ.

ئوڭزەڭگە چىقىۋاپسەن،
يەر توۋىنىگە قاراپ.
ئىشكىڭدىن تولا ئوتتۇم،
بۇلۇلۇڭ بولۇپ سايىراپ.

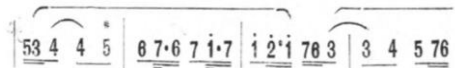
لەيلىگۈل

(2)

$C=1 \frac{2}{4}$

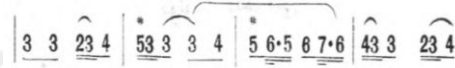

تارىم دەريا

ئىچىدە

بويىدا

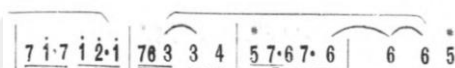
ئىچىلىپتۇ لەيلى

لەيلىگۈل

كوڭلۇم

گۈل

يارىمغا

دىكى

تۇتاي دەستە قىزىل گۈل

$\left| \begin{array}{cc} (7377 & 3773) \\ \cdot\cdot & \cdot\cdot \end{array} \right| \begin{array}{cc} 2435 & 5761 \end{array} \left| \begin{array}{ccc} 3 & 3 & 3 \end{array} \right| \begin{array}{ccc} 23 & 4 & 53 \end{array} \begin{array}{c} \hat{\cdot} \\ 3 \end{array}$

تۇتاي دەستە قىزىل گۈل

$\begin{array}{cccc} \hat{4} & 5 & 6713 & 6 & 7 & 77 & 7 & 7 & \hat{1} & \hat{1} & 7 & 6 & 5 & 433 \end{array}$

جەپ ئوخشايتۇ بۇ تو غاچ ئۈستەك بويى - دا بول - غاچ

$\left| \begin{array}{cc} (7377 & 3773) \\ \cdot\cdot & \cdot\cdot \end{array} \right| \begin{array}{cc} 2435 & 5761 \end{array} \left| \begin{array}{ccc} 3 & 3 & 3 \end{array} \right| \begin{array}{ccc} 2345 & 43 & 4 \end{array} \begin{array}{c} \hat{\cdot} \\ 4 \end{array}$

ۈستەك بويى - دا بولغاچ

$\begin{array}{cccc} \hat{4} & 5 & 6 & 71 & 2345 & 33 & 0 & 3 & 23 & 1 & 7 & 6 & 5 & 43 & 0 \end{array}$

ئارزۇ - مىزغا قاندۇق بىز تام خوشنايىپ قىم بولغاچ

$\left| \begin{array}{cc} (7377 & 3773) \\ \cdot\cdot & \cdot\cdot \end{array} \right| \begin{array}{cc} 2435 & 5761 \end{array} \left| \begin{array}{ccc} 3 & 3 & 3 \end{array} \right| \begin{array}{ccc} 2345 & 43 & 4 \end{array} \begin{array}{c} \hat{\cdot} \\ 4 \end{array}$

تام خوشنايىپ - قىم بولغاچ

$\begin{array}{cccc} \hat{3} & 3 & 3 & 24 & 3575 & 71 & 7 & 61 & 3 & 3 & \end{array}$

ن بولغاچ ۋاي تام خوشنايىپ قىم بولغاچ

تولۇق تېكىستى

تارىم دەريا بويىدا،

ئېچىلىپتۇ لەيلىگۈل.

كۈڭلۈمدىكى ياردىمغا،

تۇتاي دەستە قىزىل گۈل.

ئەجەپ ئوخشايتۇ بۇ توغاچ،

ئۈستەك بويىدا بولغاچ.

ئارزۇمىزغا قاندۇق بىز،

تام خوشنا يېقىن بولغاچ.

ئاسماندىكى ئاي بولۇپ،

جىمى ئالەمنى تەك كۆرسەم.

پىيالەگدە چاي بولۇپ،

لەۋلىرىڭنى كويۇرسەم.

یارو
(1)

1 = C $\frac{2}{4}$

3 4 5 | 3 4 5 | 6 7 1 7 | 1 6 | - 6)
 - 3 | - 3 | - 3 | - 3

7 1 | - 7 | 7 7 7 | 6 5 | 0
 کون که ی ئای ئالدمیدا

1 1 2 | 7 1 1 | - 7 | 7 7 6 |
 هه سه روت ئه چمه ههمده

6 7 1 6 | - 6 | 7 1 2 7 | - 7
 یا ده

(- 3 | - 3 | 6 7 5 | - 5
 رو

7 1 2 7 | - 7 | 6 1 2 | 7 1 | 7
 ده روت ئه چمه هه سه

6 7 5 | - 5 7 | 6 7 1 6 | 5 | 6
 رو یا

9

7 1 | - 6 | 6 6 5 | 4 3 | 0
 وای ماڤا بهرگن

- 3 | 3 3 4 5 | 7 6 | 4 | 5 7 6
 ئاما نه تنی

6 7 1 7 | 1 6 | - 6 | - 3 | - 3
 وای

- 3 | - 3 | 3 4 5 | 3 4 | 5
 ئال ده پ یخ لای بهن

3 4 5 | 3 4 5 | 6 7 1 7 | 1 6 | - 6)
 (- 3 | - 3 | - 3 | - 3

- 3 | - 3 | 3 3 2 | 1 7 | 0
 ئنگز ئنگز

4 3 | 1 | 2 4 3 | 4 | 5 | - 3
 وای

- 7 | - 7 | - 7 | 7 7 1 2 |
 تاغ بهب شیدا

Savfa 26 / 158 10

چۈرۈك كۈيە دۇ

يا

ئۆكۈيە گەنلەر

ۋاي

چىراق ئەمەس

ئاللا

دۇ

تولۇق تېكىستى

ئاي ئالدىدا، كۈن كەينىدە،
ھەسرەت ئىچىدە يارو،
ماڭا بەرگەن ئامانەتنى،
ئال دەپ يىغلايمەن، يارو.

ئىگىز - ئىگىز تاغ بېشىدا،
چىراق كۆيىدۇ،
ئۇ كۆيگەنلەر چىراق ئەمەس،
يۈرەك كۆيىدۇ.

ئىگىز - ئىگىز تاغ بېشىدا
قۇرغۇي ئەگىيدۇ!
ئۇ ئەگىگەن قۇرغۇي ئەمەس،
يارلار ئەگىيدۇ.

يارو

(2)

$$C=1\frac{5}{8}$$

(0 7 33 7 0 7 33 7 0 7 33 7 3 7 33 7)

3 - 3 2 4 5 4 0 6 7 16 6 5 5 4 3 0
بىردانە ئۇ دەم يارەي دىڭدا نە بولدىم

6 7 17 1 2 6 7 7 0 6 7 17 1 7 7 6 5 0
ئەقلى ھۇشۇمدىن يارەي بىگە نە بولدىم يارەي

3 4 4 5 4 5 6 7 1 1 0 6 7 17 1 2 6 7 7 6
بىگە نە بولدىم يارەي خۇشتارمەن ساڭا ئامرىغىم

3 4 5 4 5 5 6 7 1 1 3 3 - 3 3 4 5 4 3
يارم دىگەيسەن

7 2 4 3 4 3 2 3 3 0 3 - 3 3 4 5 5 4 3
سەندەك قىزىل گۈل يارەي

6 7 11 1 7 6 6 6 0 7 - 7 6 1 2 1 7
ھەر جايدا بولسا ھەر جايدا بولسا يارەي

13

6 7 17 1 2 6 7 7 0 6 7 17 1 2 6 7 7 0

سېنىڭچە بولماس يارەي سېنىڭچە بولماس يارەي

3 - 3 3 4 5 4 3 3 4 5 4 5 6 7 1 1 0
خۇشتارمەن ساڭا ئامرىغىم يارم دىگەيسەن

3 4 5 4 0 3 4 5 4 5 6 7 1 1 0
خۇشتارمەن ساڭا ئامرىغىم يارم دىگەي

0 0 0 3 3 - 3 3 - 3 3 - 3 3
سەن

تۈلۈك تېكىستى

بىر دانە ئۇدەم، مېڭا دانە بولدىم،
ئەقلى ھۇشۇمدىن بىگە نە بولدىم.

خۇشتارمەن ساڭا ئامرىغىم يارم دىگەيسەن.

سەندەك قىزىل گۈل ھەر جايدا بولماس،
ھەر جايدا بولسا سېنىڭچە بولماس.

خۇشتارمەن ساڭا ئامرىغىم يارم دىگەيسەن.

14

گۈل ئايىشەم

C=1 $\frac{4}{4}$

7 1 5 6 6 7 1 2 7 1 2 7 2 7 1 7 6 5 0
5 5 0 (- 5 | - - - 5 | 5 5 7 5 6
ئۈسە 4

- - - 2 | 2 4 3 4 2 3 2 | 1 1 - 5 5
بىر قاتتىق

2 2 4 5 3 | 2 3 4 5 3 2 3 | 2 1 0 - 2
يوق مەن چاچاي دەسەم كەت

2 1 2 3 4 5 | 5 5 0 - 2 | - - - 2
تاي دەردەمى ئېيىپ

- - - 6 | 7 5 7 1 7 1 | 2 7 2 3 4 5 3
دەسەم گۈل ئايىشەم با لا

5 6 7 1 5 6 | 6 7 1 7 6 5 | 5 6 7 1 6
مەن ماڭا ئوخشاش دەرت

7 1 7 6 5 0 : | - - - 5 | - 5 5 5 7
يوق گۈل ئايىشەم بالا

15

5 5 7 5 6 | 7 1 5 6 6 7 1 | 2 7 1 2 7
بويۇڭدىن ئور گىلەي يارمىم

0 - - - 5 | - - - 5

تولۇق تېكىستى

ئۈستەڭنىڭ تېگى قاتتىق،
چاچاي دەسەم كەتمەن يوق.
دەردەمى ئېيتاي دەسەم،
ماڭا ئوخشاش دەرتەن يوق.

نەقىرات:
گۈل ئايىشەم بويۇڭدىن ئورگىلەي يارمىم.

چىلگە ساغرىپ قاپتۇ،
كېۋەزلىكتە — پىلەكتە.
سەن سورىما، مەن ئېيتماي،
دەردەم تۇلا يۈرەكتە.

نەقىرات:
گۈل ئايىشەم بويۇڭدىن ئورگىلەي يارمىم.

16

قەمبەر خان خېنىم ئاتلىق

G=1 $\frac{3}{4}$ $\frac{2}{4}$

$\overset{b}{7}$ $\overset{b}{2} \overset{b}{1} \overset{b}{3} \overset{b}{2}$ $\overset{b}{3}$ $\overset{b}{1}$ | $\overset{b}{3} \cdot \overset{b}{2}$ $\overset{b}{3} \overset{b}{1} \overset{b}{3} \overset{b}{2}$ | $\overset{b}{3}$ $\overset{b}{4}$ $\overset{b}{2}$ $\overset{b}{1}$ | $\overset{b}{5}$ $\overset{b}{5}$ $\overset{b}{5} \overset{b}{5}$ |
 - 5 | - 5 | 6576 $\overset{b}{7}$ $\overset{b}{1}$ 5 | 4 5 |
 $\overset{b}{2}$ $\overset{b}{3} \overset{b}{1} \overset{b}{3} \overset{b}{2}$ | $\overset{b}{3}$ $\overset{b}{4}$ $\overset{b}{2}$ $\overset{b}{1}$ | $\overset{b}{5}$ $\overset{b}{5}$ $\overset{b}{5} \overset{b}{5}$ 0 | (- -)
 يا رەي ئاتايمۇشۇ بۇ تاشنى
 - 2 | $\overset{b}{3} \overset{b}{2} \overset{b}{4} \overset{b}{3}$ $\overset{b}{4} \overset{b}{5} \cdot \overset{b}{2}$ | $\overset{b}{1}$ $\overset{b}{2} \cdot \overset{b}{3}$ | $\overset{b}{4}$ $\overset{b}{5} \cdot \overset{b}{2}$ $\overset{b}{1}$ |
 نى تاش بۇ شۇ مۇ -
 $\overset{b}{3}$ $\overset{b}{4}$ $\overset{b}{2}$ $\overset{b}{1}$ | $\overset{b}{5}$ $\overset{b}{5}$ $\overset{b}{5} \overset{b}{5}$ 0 | - - 2 | - - 2 |
 قاچانغىچە كۆرمەيمەن
 $\overset{b}{6} \overset{b}{5} \overset{b}{7} \overset{b}{6}$ $\overset{b}{7}$ $\overset{b}{1} \cdot \overset{b}{5}$ | $\overset{b}{4}$ $\overset{b}{5} \cdot \overset{b}{6}$ | $\overset{b}{7}$ $\overset{b}{2} \overset{b}{1} \overset{b}{3} \overset{b}{2}$ $\overset{b}{3}$ $\overset{b}{1}$ | $\overset{b}{3} \cdot \overset{b}{2}$ $\overset{b}{3} \overset{b}{1} \overset{b}{3}$ |
 قاش قەلەم رەي مېھرىۋان
 $\overset{b}{5}$ $\overset{b}{5}$ $\overset{b}{5} \overset{b}{5}$ 0 | - - 5 | - 5 | -
 قەمبەر خان خېنىم
 $\overset{b}{4}$ $\overset{b}{5} \cdot \overset{b}{6}$ | $\overset{b}{5} \cdot \overset{b}{7}$ $\overset{b}{2} \overset{b}{1} \overset{b}{3} \overset{b}{2}$ $\overset{b}{3}$ $\overset{b}{1}$ | $\overset{b}{2}$ $\overset{b}{2} \overset{b}{1} \overset{b}{3} \overset{b}{2}$ | $\overset{b}{3}$ $\overset{b}{4}$ $\overset{b}{2}$ |
 م ئاتلىق يا رەي كەلمە مەلا چېنىم
 - - 5 | - 5 | - 5 | $\overset{b}{6} \overset{b}{5} \overset{b}{7} \overset{b}{6}$ $\overset{b}{7}$ $\overset{b}{1}$ |
 تات - لىق ي

17

تولۇق تېكىستى

ئاتايمۇ شۇبۇ تاشنى،
 ئاتايمۇ شۇبۇ تاشنى.
 قاچانغىچە كۆرمەيمەن،
 مېھرىۋان قەلەمقاشنى.
 قەمبەر خان خېنىم ئاتلىق،
 نەقىرات: كەلمە مەلا چېنىم تاتلىق.
 باراي دىسەم يول يىراق،
 ۋاقتىدا بارالمايمەن.
 يار ئوتى يامان ئىكەن،
 يارسىز يۈرەلمەيمەن.
 قەمبەر خان خېنىم ئاتلىق،
 نەقىرات: كەلمە مەلا چېنىم تاتلىق.
 ياردەم كەلدى قول سېلىپ.
 توغرى - توغرى يول ئېلىپ.
 قاينىدىن چىقىپ كەلە،
 يۈرۈگۈمگە ئوت سېلىپ.
 قەمبەر خان خېنىم ئاتلىق،
 نەقىرات: كەلمە مەلا چېنىم تاتلىق.

18

شہزادہ کمال

$$C = 1 \frac{2}{4}$$
 $\otimes$
$$- \overset{b}{7} \quad - \overset{b}{7} \quad \underline{6 \ 5} \quad 0 \quad \underline{X \ 0} \quad \underline{XX \ 0}$$

(- 5 | - 5 | 76i^b 7 i^a 6 | 5 4 66 6)

$$\left[\begin{array}{c} \dot{1} \\ 7 \end{array} \cdot \underline{\dot{2}} \quad \overset{\wedge}{\underline{3\dot{4}}} \quad \underline{\dot{1}} \quad \underline{\dot{1} \cdot \dot{1}} \quad \underline{\dot{1} \quad \dot{1}} \quad \underline{7 \cdot \dot{2}} \quad \underline{\dot{1} \quad \dot{1}} \quad \underline{\dot{1} \dot{1} \quad 0} \right]$$

شہ نہ کہل یہ کشہ نہ کہل دُو شہ نہ کہل سدہ یسہ نہ کہل

$$\begin{array}{|c|c|c|c|} \hline \dot{4} & \dot{4} & \dot{4} & \cdot\dot{4} \\ \hline \end{array} \quad \begin{array}{|c|c|c|c|} \hline \dot{4} & \dot{4} & \dot{4} & \dot{4} & 0 \\ \hline \end{array} : (\begin{array}{|c|c|c|c|} \hline 5 & 2 & 5552 & \\ \hline \end{array} | \begin{array}{|c|c|c|c|} \hline 5 & 2 & 55 & 0 \\ \hline \end{array})$$

مه رت ينگت بولا سالڻ ٿه گه رسه ن

$\overset{b}{6} \quad 7 \quad \overset{b}{15} \quad 6$ $\overset{b}{7} \quad 1 \quad \overset{b}{21} \quad 0$ $\overset{\curvearrowright}{2 \quad 3} \quad \overset{\cdot}{4} \quad \overset{\cdot}{5}$ $\overset{\cdot}{6} \quad \overset{\cdot}{4} \quad \overset{\cdot}{4} \quad \overset{\cdot}{4}$

ئۇش بىلەن يې - نىمغا كەل ئۇش بىلەن يې - نىمغا

$$\begin{array}{|c|c|c|c|c|c|} \hline & & b & & & \\ \hline - & 7 & 6 \cdot 5 & 5 & - & 5 & - & 5 \\ \hline \end{array}$$

یارنی تاپ۔

کہل

$\left| \begin{array}{c} - \\ 5 \end{array} \right| \left| \begin{array}{c} - \\ 5 \end{array} \right| \left| \begin{array}{c} \underline{6} \ 7 \end{array} \right| \left| \begin{array}{c} \underline{1 \cdot 6} \end{array} \right| \left| \begin{array}{c} \underline{5} \ 4 \end{array} \right| \left| \begin{array}{c} \underline{6} \ 6 \end{array} \right| \left| \begin{array}{c} \overset{b}{7} \end{array} \right|$

سام تۈگەرتار ماڭا

تولۇق تېپىك خەۋەرلەرنى

شہ نہ کہل، یہ کشہ نہ کہل،

دوشه نېه کهل، سه یشه نېه کهل.

مہرت ییگیت بولساڭ ئۈگۈر سەن،

نُش بیلەن یېنمغا کەل.

نەقىرات: يارنى تاپسام تۈگەر ئارمانلىرىم،

دۇتارم - جىڭ - جىڭ قىلدۇر،

نچنده ماش بارمکن.

نُزده - نُزده مہن کپلہ مہن،

شۇل نىگارم بارمىكىن.

نەقىرات: يارنى تاپسام تۈگەر ئارمانلىرىم.

بُہتر بگدن ماشنی تہ رددم،

تاڻ سڌ هه ردين ڪه چڪڇه.

ياربىلەن ئۆتكەن ئومۇرنىڭ،

خوشلىغى بار ئۇلگىچە.

نەقىرات: يارنى تاپسام تۈگەر ئارمانلىرىم.

خۇشتارمەن
(1)

$F=1 \frac{2}{4}$

۶ ۱ ۳ ۲ | ۳ ۴ ۲ ۳ | ۲ ۳ ۴ | - ۴)
 ۲ ۲ (۰ ۶ | - ۶ | - ۶ | ۷ ۱ ۳ ۲ ۳ ۷
 ھا ۋا

- ۳ | - ۳ | ۲ ۱ ۶ ۲ | ۱ ۲ ۳ ۲
 بۇلۇت كۆڭلۈم دا

۶ ۱ ۳ ۲ | ۳ ۴ ۳ | ۲ ۳ ۴ | - ۴
 دەريا دا ۋاي

۴ ۳ ۶ | - ۶ | - ۶ | ۷ ۱ ۲ ۳ ۷
 ياخشى بېلىق كۆڭ - لۇم

- ۳ | - ۳ | ۴ ۵ ۷ ۵ | ۷ ۶ ۵
 دا تاپ - قازا نى

- ۳ | ۴ ۵ ۶ ۵ | ۷ ۶ ۵ | ۴ ۳ ۳
 نۇت كۆڭ - لۇم يامان نى

21

۳ ۴ ۳ | ۲ ۳ ۴ | - ۴ | - ۳
 دەردىڭ ۋاي

- ۳ | - ۳ | ۲ ۱ ۶ ۲ | ۱ ۲ ۳ ۲
 لايمىغ - لاپ تە دە

۶ ۱ ۳ ۲ | ۳ ۴ ۳ | ۲ ۳ ۴ | - ۴
 كۈيۈپ كۆل بول ۋاي

۲ ۲ ۶ | - ۶ | - ۶ | ۷ ۱ ۲ ۳ ۷
 مېغان كۆڭ لۇم

- ۶ | - ۶ | - ۶ | - ۶
 لۇم

تولۇق تېكىستى

ھاۋادا بۇلۇت كۆڭلۈم،
 دەريادا بېلىق كۆڭلۈم.
 ياخشى يارنى تاپقاندا،
 ياماننى ئۇنۇت كۆڭلۈم.
 دەردىڭدە تولا يىغلاپ،
 نەقىرات كۈيۈپ كۆل بولمىغان كۆڭلۈم.

22

قېچ-قېچىل توننى كىيىپ،
 ھاۋادا ئوينىغان كوڭلۇم.
 ياخشى يار ياندا تورۇپ،
 ياماننى خالىغان كوڭلۇم.

دەردىڭدە تۇلا يىغلاپ،
 نەقىرات: كويۇپ كۆل بولمىغان كوڭلۇم.

Sayfa 39 / 158

23

خۇشتارمەن
 (2)

$F=1 \frac{5}{8}$

5 6 7 1 1 7 6 7 1 7 1 2 3 4 4 6 6
 5 6 7 1 7 6 7 1 7 1 2 3 4 4 6 6

1 1 7 6 0 6 3 6 6 3 6 3 6 6 6 6
 1 1 7 6 0 6 3 6 6 3 6 3 6 6 6 6

بىردا نەئى

6 6 7 1 2 1 0 2 3 4 2 2
 6 6 7 1 2 1 0 2 3 4 2 2

دېم مىڭدانە بول - دۇم يارەي

5 2 3 3 0 2 3 4 3 4 3 3 2 1 0
 5 2 3 3 0 2 3 4 3 4 3 3 2 1 0

ئايىدەك يۈزۈڭ - گە يارەي خۇشتارە بول -

2 3 4 3 4 5 2 3 3 2 2 3 4 3 4
 2 3 4 3 4 5 2 3 3 2 2 3 4 3 4

دۇم يارەي خۇشتارە بول دۇم يارەي

6 7 1 7 6 6 7 1 7 1 2 3 4 4 0
 6 7 1 7 6 6 7 1 7 1 2 3 4 4 0

خۇشتار مەن سا گا يارم يارم دىگەي -

6 7 1 7 1 2 3 4 4 6 6 6 - 6
 6 7 1 7 1 2 3 4 4 6 6 6 - 6

مەن خۇشتار مەن سا گا يارم

24

[illegible]

گول یارنلک بیه - دا یاری

I
خوشتارمه نسا خوشیؤ رایدؤ گول

ثا یارم دنگه یسه ن یارم

I
سه ن

تولۇق تېكىستى

بىردانە ئىدىم، مىڭ دانە بولدۇم،
ئايىدەك يۈزۈڭگە خۇشتارە بولدۇم.
نەقىرات: خۇشتارەمەن ساڭا يارىم دىگەيسەن.
خۇشارە قىلغان شىرىن سۆزۈڭدۇر،
ھەيرانە قىلغان قارا كۆزۈڭدۇر.
نەقىرات: خۇشتارەمەن ساڭا يارىم دىگەيسەن.

ئېچىلدۇ گۈل،
 چېچىلدۇ گۈل.
 يارنىڭ بېغىدا،
 خۇش پۇرايدۇ گۈل.

نەقىرات: خۇشتارمەن ساڭا يارم دىگەيسە،

Sayfa 43 / 158

قادىر مەۋلان

(1)

$$F=1\frac{2}{4}$$

1 2 3 54 3 5 4 2 3 3 3 4 4 32 0

(- 6 - 6 712 7 1 2 2 7 1 7 6

6 4 3 3 5465 6 4 3 2 3 3 3 3 3 0

غۇنچە سەن چىمەنلىك قاپلىغان باغدا

- 3 3 4564 5 6 6 4 54 3 5465

نا رە گۈلى

5 6 6 4 54 3 5 6 7 1 3 - 3

گۈلى غۇنچە سەن

45 4 32 2 - 3 - 3 3 4564

گۈلى رە نانى رە نا

2 7 1 7 6 1 2 3 54 3 5 4 2 3 3 3

بۇلۇڭ مېنىڭدەك بۇل - يادلاش - قا

(- 6 - 6 - 6 - 6 712 7 1 3

بۇل - بۇل -

تواۇق تېكىستى

چىمەنلىك قاپلىغان باغدا،
غۇنچىسەن گۈلى رەنا.
گۈلى رەنانى يادلاشقا،
مېنىڭدەك بۇلۇلۇك بولسۇن.

بارارغا يوللىرىڭ بولسۇن،
يانارغا ھەمىيىڭ بولسۇن.
سېنىڭدەك نازىمىن يارغا
مېنىڭدەك قۇللىرىڭ بولسۇن.

قادىر مەۋلان

(2)

$$F=1 \frac{2}{4}$$

45 4 2 3 | 4 5 6 5 | 6 5465 | 6 16 66 0

1721 2 7 | 6 7 1 | 2 17 1 | 2 3 54 3

(- 6 | - 6 | - 6 | - 6

- 3 | 3 4 23 4 | 5 43 2 | 3 3 3 3 3

سېنى دەيدۇ مۇسەبى - نى دەيدۇ يارەي

5465 6 | 5 4 3 | 5 4 4 3 | - 3

ۋاي سېنى كۆر مەي

- 3 | - 3 | 3 5465 | 6 4 3

ئولەر مەز - جۇ

5 4 2 3 | 4 5 6 5 | 6 5 4 5 | 6 6 6 6 0

سېنى كۆرۈپ ئۆلۈپ كەتسەم بې - ھىش يۇ زى

1 721 2 7 | 6 7 1 | 2 17 1 | 2 3 4 3

كۆرەر مەز -

6 1 1 | 7 6 6 | - 6 | -
قادر مەۋلانەم

- 6 | 1721 2 7 | 6 7 1 | 2 1
سەب - خى ئىلا ھە - مەي

- 6 | - 6 | -
:

تولۇق تېكىستى

سېنى دەيمۇ، سېنى دەيمۇ يارەي، قادىرمەۋلان
سېنى ئىلاھىمەي،

سېنى كۆرمەي ئۆلەرمەنمۇ.
سېنى كۆرمەي ئۆلۈپ كەتسەم،
بېشىڭ يۈزى كۆرەرمەنمۇ.

ن بېشىڭغا كىرمەيمەن يارەي، قادىرمەۋلان
سېنى ئىلاھىمەي،

ئانارنى ئۆزۈمەيمەن.
ئەمدى كەلدىم ئەقلىمگە
نادان بىلەن يۈرمەيمەن.

غېرىپ ناخىسى

$F=1 \frac{4}{4}$

- - 6 7 1 | 2 7 1 2 3 4 | 3 2 6 1 1 7 6 |
بۇتاغلار ئىگىز

3 2 1 3 4 | 3 2 6 6 6 | 6 - - - 6
تاغلار

3 2 6 6 6 3 | - - 3 | - 3 3 4 2
غېرىپ يۈلە

- - - 3 | - - 3 3 4 | 5 2 3 1 3 4
باغلار

4 2 1 2 3 4 2 3 | 4 5 6 4 3 2 3 | 4 6 6 6 0 : ||
غېرىپ ئۆلە كىيىنلار غېرىپقا غېرىپ

2 3 6 1 2 3 4 | 3 2 6 1 1 7 6 | 5 7 6 7 1 2 3
رېپ يىغىلار رېپ رېپ قا غېرىپ

- - - 6 | - - 6 7 1
يىغىلار

تولۇق تېكىستى

بۇتاغلار ئىگىز تاغلار،
غېرىپ يولىنى باغلار.
غېرىپ ئۆلسەكىم يىغلار،
غېرىپقا غېرىپ يىغلار.

يا ئاتام يوقتۇر مېنىڭ،
يا ئاتام يوقتۇر مېنىڭ.
ئايىغى چىققان بۇلاقتەك
ئاقىدۇ يېشىم مېنىڭ.

قىچقىرىپ كەلگەن كاككۇكنىڭ
ئۇنى ھەر جايدا غېرىپ.
كەل كاككۇك ئاشنا بولايلى،
سەن مۇساپىر بىز غېرىپ.

ئامانەي

D=2 $\frac{2}{4}$

7 6 5 4 0 | - 3 | - 3 | 2 2 0 0)
2 | 2 3 2 4 3 | 4 5 6 | 3 4 5 6
7 6 1 7 6 7 | 1 2 1 7 | 1 2 2 6 | (- 2
گۈلباقىتا مۇ نار مۇ نار سال
1 7 1 2 2 6 6 | - 6 | - 6
دېم كۆرەدەن مۇ
- 6 | - 6 | 6 7 6 7 | 6 7 1 2
نار مۇ نار مەنى
7 6 5 | 6 7 7 1 | 6 7 6 5 | 2 5 5 5 0
ئۆلەپ ھىج تا پالەم دېم سەندەك بىر
- 2 | 3 2 4 3 4 | 5 6 3 4 | 5 6 7 1
سەندەك بىر مۇ لا مۇلاھىزى
7 6 5 4 0 | - 3 | - 3 | 2 2 0 2 | - 2
دوستلىرىم دوستلىرىم

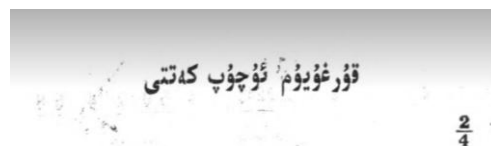

تولۇق تېكىستى

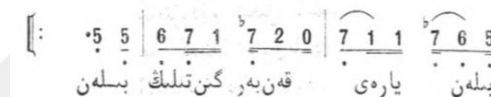
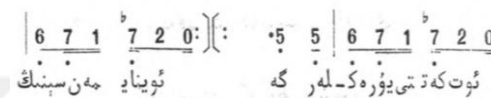
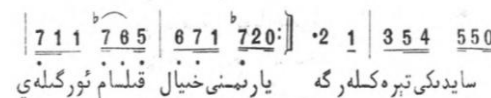
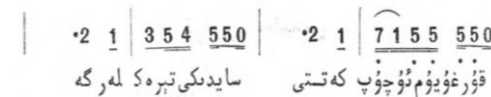
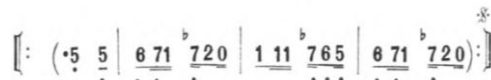
گۈلباققا مۇنار سالدىم،
كورمەسەن مۇنارىمنى.
ئىزلەپ ھېچ تاپالمىدىم
سەندەك بىر مۇلاھىمى.
نەقراۋ: دوستلىرىم ئامانەي.

ئات مىنىدىم كۈرەك قاشقا،
چاپتۇردۇم شېغىل تاشقا.
ھەر كىمىنىڭ يازى باشقا،
ئوخشامدۇ قەلەم قاشقا.
نەقراۋ: دوستلىرىم ئامانەي.

قوغۇن تېرىدىم خەندەك،
ئەللەر تېرىسۇن مەندەك.
خەق سۆيگەننى سۆيىمەيمەن،
ئۈزە ھىمىڭ سۆيگەننى قەندەك.
نەقراۋ: دوستلىرىم ئامانەي.

قۇرغۇيۇم ئۇچۇپ كەتتى

تولۇق تېكىستى

قۇرغۇيۇم ئۇچۇپ كەتتى،
سايدىكى تېرەكەرگە.

يارىمنى خىيال قىلسام،
ئوت كەتتى يۈرەكلەرگە.
نەقىرات: ئوينايىمەن سېنىڭ بىلەن،
قەن بەرگەن تىلىڭ بىلەن.

ئۈستەڭ بويىدا تۇرغان،
قىزىل يۈزلىگىم يارىم.
يۈرگىنىمى كويىدۇرگەن،
شېرىن سوزلىگىم يارىم.
نەقىرات: ئوينايىمەن سېنىڭ بىلەن،
قەن بەرگەن تىلىڭ بىلەن.

ئۈستەڭ بويى تال - تاللا،
ياپرىغىدا مارچانلار.
يارىم بىلەن كورۇش-تۇق،
ئەمدى يوقتۇر ئارمانلار.
نەقىرات: ئوينايىمەن سېنىڭ بىلەن،
قەن بەرگەن تىلىڭ بىلەن

مۇساپەر ناخشمسى

$F=1 \frac{7}{8}$

(4 6 7 1 | 3 2 1 2 3 4 | 6 3 2 1 6)

(6 - - 6 | - 6 7 1 | 3 2 6 5 4)

(2 3 4 6 3 | 2 3 2 1 | 6 6 6 4)

ئەجەپ بولدۇم ئە جەپ بول-دۇم ئە جەپ بولغا نغا

(6 - - 6 | - 6 5 7 | 1 2 3 6 1)

يە لايمەن نەي

(4 6 7 1 | 3 2 1 2 3 4 | 6 3 2 1 6)

مەن ئا تامدىن ئايرىلىپ غېرىپ بولغا نغا

(6 - - 6 | - 6 7 1 | 3 2 6 4 4)

يە لايمەن ۋا يەي

(6 - - 6 | 5 6 7 6 6 | 6 5 4 3 0)

سا ئاتام بولسا ئا نام بولسا

4 5 2 3 4 5 | 7 6 5 4 3 6 | 6 7 6 1

يەي غېرىپ بو لۇر مە - دى بېشىم

6 3 2 1 6 :|| 3 - - 3 | 3 - -

مې - نى باق - قان

3 2 6 4 4 | 4 6 7 1 | 3 2 1

بول - سا تو كۇلەر مە - دى بېشىم

6 - - 6 | - 6 7

يەي

تولۇق تېكىستى

ئەجەپ بولدۇم، ئەجەپ بولدۇم،
ئەجەپ بولغانغا يىغلايمەن.
مەن ئاتامدىن ئايرىلىپ،
غېرىپ بولغانغا يىغلايمەن.

ئاتام بولسا، ئانام بولسا،
غېرىپ بۇلۇرمىدى بېشىم.

مېنى باققان ئانام بولسا،
توكۇلەرمىدى بېشىم.

ئېشك ئالدى ئالما ياغاچ،
كېسۋەتتىم بولمىغاچ.
كېچە - كۈندۈز يىغلايمەن،
سەن ئانامنى سېغىنغاچ.

Sayfa 56 / 158

ئادار گۈل

F=1 $\frac{4}{4}$

2 3121 3 3 2 1 0

7 1676 1 1 2717 2

6 1721 2 7 6 5 7

(- - - 6 - - - 6

4 2 4 5 3 2 6 6 6 5 5 0

توشقاننىڭ لاچىن سوققان

16 1 2 7 6 5 7 21 3 7 6 3

ئادار دەي دا

- - - 6 - - - 6

گۈل

6 7 5 6 43 2 6 6 6 5 5 0

ئۈگىسى بار چاڭگالدا

41

45 6 4 5 6 7 5 6 43 2 3 2 6

دار ۋاي ئا

4 3 - - 3 - - - 3

مەن غەب گۈل

3 4 2 4 5465 4 3 5

نېڭ مۇساپىر رېپ

1 1 27 1 7 5 6 7 5 7 21 3 1 7

ۋاي ئا دار دا دەي

- - - 6 - - - 6

گۈل

6 5 7 1731 7 6 - - 1

يۇرت - تا بۇ

- - - 6 - - - 6 161 271 7 6 5

ۋاي نېمەسى بار

42

تولۇق تېكىستى

لاچىن سوققان توشقاننىڭ، ئادارگۈل،
جاڭگالدا ئۈگىسى بار.
مەن غېرىپ مۇساپىرنىڭ، ئادارگۈل،
بۇيۇرتتا نىمىسى بار.

ئاناغا نىمە دەپ يىغلاي، ئادارگۈل،
ئاناغا نىمە دەپ يىغلاي.
ئېتىمىنىڭ ئالدىدىن ئاشقان، ئادارگۈل،
ساماندىك ساغرىپ يىغلاي.

زاراڭزا

$F=1 \frac{2}{4}$

♩
| (6̣ 6̣ 6̣ | 5̣ 7̣ 1̣ 3̣ 2̣ 6̣ | 6̣ 7̣ 1̣ 2̣ | 7̣ 1̣ 3̣ 2̣ 0) :||

♩ : | 6̣ 6̣ 6̣ | 5̣ 7̣ 1̣ 3̣ 2̣ 1̣ | 1̣ 3̣ 2̣ 3̣ 4̣ | 2̣ 3̣ 2̣ 1̣ 0 :||
ئۇزۇن چاپىنىم تونچى قىسقا چاپ - نىم نوچى

| 6̣ 6̣ 6̣ | 5̣ 7̣ 1̣ 3̣ 2̣ 6̣ | 6̣ 7̣ 1̣ 2̣ | 7̣ 1̣ 3̣ 2̣ 0 |
بىزنىڭ يارلا ئو قۇچى ئويناپ چىقىدۇ چوڭ يولچى

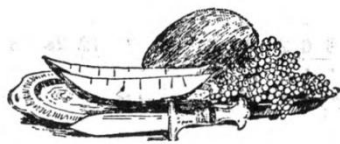
| 6̣ 6̣ 6̣ | 5̣ 7̣ 1̣ 3̣ 2̣ 6̣ | 6̣ 7̣ 1̣ 2̣ | 7̣ 1̣ 3̣ 2̣ 0 |
بىزنىڭ يارلا ئو قۇچى ئويناپ چىقىدۇ چوڭ يولچى *

تولۇق تېكىستى

ئۇزۇن چاپىنىم تونچى،
قىسقا چاپىنىم نوچى.
بىزنىڭ يارلا ئوقۇچى،

ئويناپ چىقىدۇ چوڭ يولچى.
 نەقىرات: بىزنىڭ يارلار ئوقۇچى،
 ئويناپ كېلىدۇ چوڭ يولچى.

زاراڭزايۇ - زاراڭزا،
 ئېچىلىپتۇ ھەر ياكزا.
 ھىچ كىشىگە كويىمەپتىم،
 ساڭا كويىدۇم بالاڭزا.
 نەقىرات: بىزنىڭ يارلار ئوقۇچى
 ئويناپ كېلىدۇ چوڭ يولچى.

كېتىپ بارغان ياش بالىنىڭ،
ئېزىنى مارايىسەن.

نەقىرات: ئاق بىلىگىم بويلارنىڭدا
قولۇڭ بويىنۇمدا.

كېچە يېتىپ سەھەر قوپسام،
يارىم قويىنۇمدا.

ئىگىز-ئىگىز تاغ بېشىدىن،
سېرىلدىم تۈزگە.
قىزىل گۈلنىڭ غۇنچىسىدەك،
ئىگىلدىم سىزگە.

نەقىرات: ئاق بىلىگىم بويلارنىڭدا،
قولۇڭ بويىنۇمدا.

كېچە يېتىپ سەھەر قوپسام،
يارىم قويىنۇمدا.

بىلەمسىزكىن، بىلەمسىزكىن،
كويدۇم مەن سىزگە.
دەردىڭىزدە ئولۇپ كەتسەم،
ئۇۋالىم سىزگە.

نەقىرات: ئاق بىلىگىم بويلارنىڭدا،
يارىم قويىنۇمدا.

يارىم قويىنۇمدا

$$G=1 \frac{2}{4}$$

(- 5 | 5 6 7 | 17 6 | 7 7 1 2 | 3 4 5 3 0)

- 3 | 2 1 3 2 2 | 3 3 4 5 | 5 5 5 5 0
ئوي ئويلايسەن ئوي ئويلايسەن نىمىنى ئويلايسەن

- 5 | 5 6 7 | 17 6 | 7 7 12 2 | 3 4 5 3 0
كېتىپ بارغان ياش بالىنىڭ ئېزىنى مارايىسەن

- 3 | 3 5 7 8 6 | 7 7 1 2 | 3 1 1 1 0
ئاق بىلىگىم بويلارنىڭدا قولۇڭ بويىنۇمدا

||: - 5 | 5 6 7 | 17 6 | 7 7 12 2 | 3 4 5 3 0
كېچە يېتىپ سەھەر قوپسام يارىم قويىنۇمدا

تولۇق تېكىستى

ئوي ئويلايسەن، ئوي ئويلايسەن،
نىمىنى ئويلايسەن.

كېچە يېتىپ سەھەر قوپسام،
قولۇڭ بويىنۇمدا.

ئىگىز، ئىگىز تاغ بېشىدا،
ئاي كورۇندىمۇ؟
مەھەللىڭىزگە تولا كەلسەم،
خار كورۇندۇممۇ؟

نەقىرات: ئاق بىلىگىم بويلارىڭدا،
ياردىم قوينۇمدا.
كېچە يېتىپ سەھەر قوپسام،
قولۇڭ بويىنۇمدا.

48

ھەشەمەتچەك

$F=1 \frac{4}{4}$

3	•2	3	4	5		4	3	3	3	0)		
6	4	6	5	4	5	2		-	-	2	1	
3	•1	3	1	7		1	2	3	4	5	5	
	(	-	-	-	6		6	5	-	•7	1	2
	i	3	i	7		6	5	5	5	0		
						مال	شا	ياز	ئەتە-			
	-	-	-	6		6	5	•7	i	2		
									كەل - دى			
	6	7	i	2	6		5	7	i	2	0	
						لا			بۇبىزنىڭ ھوي -			
	2	•3	4	5	2		3	5	•4	3		
						دوستە - لەرىم			بە - لەن			
	-	-	-	2		-	-	2	1			
									يا دوست			

49

3 2 3 4 5 4 3 3 3 0
 مەن يارد - مەغا خەت ئە ۋەت - تىم

6 4 6 5 4 2 3
 دوس - تىلە - دوس - مەي

1 3 1 7 1 2 3 4 5
 بىر تۇ تام غۇن - چە

6 5 7 1
 ن لە -

ساق سالامەت جېنى بولسا،
 كورۇشەرمىز بىر كۈنى.
 نەقىرات: ھەشقىپچەك باغدا رەيھان،
 دوستلار، شاخىدىن ئايرىلمىدى

ياردىم چىقتى ئىشىكتىن،
 بىرگىنە غۇنچە تۇتۇپ.
 مەنمۇ چىقتىم ئارقىسىدىن،
 بىرلىمچە گۈلنى تۇتۇپ.
 نەقىرات: ھەشقىپچەك باغدارەيھان،
 دوستلار، شاخىدىن ئايرىلمىدى.

تولۇق تېكىستى

ئەتىياز شامال كەلدى،
 بۇ بىزنىڭ ھويلا بىلەن.
 مەن يارىمغا خەت ئەۋەتتىم،
 بىر تۇتام غۇنچە بىلەن.
 نەقىرات: ھەشقىپچەك باغدارەيھان،
 دوستلار، شاخىدىن ئايرىلمىدى.

مەيلى بولسا گۈلنى ئالسۇن،
 ئەقلى بولسا غۇنچىنى.

باغدا ئالما يەپمىدۇق

$F=1 \frac{3}{4} \frac{2}{4}$

2 2 3 | 1·2 2 3 5 3 | 2 1·2 2 3 | 5 3 2 1 0

6 | 1721 27 1 | 2 5 | 1 6

6 7 5 6 | 6 6 6 6 | 6 6 0 | 6 | 6

ئۇچاڭ-دېكى چەك-چەنمۇ

6 2 | 5 3 | 6 6 7 | 5 6 6 7 | 6 6

قۇلۇڭ-دەد-كى كەت

6 | 3 | 3 | 3 | 5 4 6 5 | 6 4 5

قۇلۇڭ-جۇ-جەن

6 2 | 5 3 | 6 6 7 | 5 6 | 6 7

دەد-كى كەت

5 3 2 1 0 | 3 | 3 | 3 | 5 4 6 5 | 6 4 5

ئۇشقا ماڭسام جۇ-جەن

1 6 | 2 2 3 | 1 2 2 3 5 3 | 2 1 2 2 3

قارايسەن سەنمۇ مەن دەك دەرت

52

جۇ-جەن

1 2 2 3 5 3 | 2 1·2 2 3 | 5 3 2 1 0 | 6

باغدا ئالما يەپمىدۇق ئايرىد-لار مىز

1721 27 1 | 2 5 | 1 6 | 2 2 3

دەپ

0 6 | 6 | 6 | 5 3 2 1 0 | 6 | 6 | 6

باغدا ئالما دۇق دۇق

تولۇق تېكىستى

ئۇچاڭدىكى چەكەنمۇ؟
قۇلۇڭدىكى كەتمەنمۇ؟
ئۇشقا ماڭسام قارايسەن،
سەنمۇ مەندەك دەرتتەنمۇ؟
نەقىرات: باغدا ئالما يەپمىدۇق،
ئايرىلارمىز دەپمىدۇق.

ئەجەپمۇ باراقسانلىق،
سەن مەن يولىدا تېرەك.

53

ئانچە - مۇنچە كەپ تۇرسىلا،
چىدىمايدىكەن يۈرەك.
نەقىرات: باغدا ئالما يەپمىدۇق،
ئايىرلارمىز دەپمىدۇق.

بۇلبۇل ئەگىپ كەتمەيدۇ،
ياردىم ياسىغان باغدىن.
ئۆلسەممۇ ئۇنۇتمايمەن،
كوڭلۇم خۇش مېنىڭ ياردىن.
نەقىرات: باغدا ئالما يەپمىدۇق،
ئايىرلارمىز دەپمىدۇق.

قىزىل گۈل غۇنچىسى ياردىم

G=1 $\frac{4}{4}$

2 5 1 7 1 7 6 6 7 1 2 2

(- - - 5 5 6 7 1 2 2

5 6 4 3 2 3 4 1 1 1 1 5

ياردىم - نىڭ ئۆيى باش - تا چىچى - مەي

- - - 1 1 2 3 4 5 5

بەلگە - سى كۈلرەڭ تاش - تا

2 5 1 7 1 7 6 6 7 1 2 2

مۇنچە مەيلىك بول - مە - سا

(- - - 5 5 6 7 1 2 2

نەمىشقا - ئۆيى - خان باش - تا

تولۇق تېكىستى

يارمىنىڭ ئويى باشتا،
بەلگىسى كۈلرەڭ تاشتا.
مۇنچە مەيلىك بولمىسا،
نېمىشقا ئوينىغان باشتا.

قىزىل گۈل غۇنچىسى ياردىم،
سېرىق سەبەدە، تولۇن ئايىم.
ھەرجايدا ئامان بولغىن،
سەن مېنىڭ خېرىمداردىم.

ھاۋادىكى لاچىنى،
مەن قەپەزگە ئۈگەتتىم.
ئىچىمدىكى دەردىمنى،
غەزەل بىلەن تۈگەتتىم.

ئاسماندىكى ئاي

$$E = b \frac{4}{4}$$

4 5 6 4 5 4 3 3 4 5 6

(- - - 3 | - - - 3

7 6 5 6 6 6 0
ئاي ئاي ئاسماندىن

3 3 4 5 5 6 7 5 - 6
سا قويدىم - غا - نى

- - - 5 | 6 5 4 5 4
- - - نى يار لاي

4 5 6 4 5 4 3 3 4 5 6
يار لاي سا - غا - نى

- - - 3 | - - - 3
نى

7 6 7 7 7 7 7 7 6 5 0
يەكەندە ياريا دىم - غا

6 4 5 4 | 6 5 6 7 6
 ئىچمەي قو - يە - مەن - چايدى -

3 3 4 5 6 | - - - 5
 ئىچ - مەي قو - يە - ئى

- - - 3 | - - - 3 4 5 6 4 5 4
 چايدى - ئى مەن

تولۇق تېكىستى

ئاسماندىن ئالاي ئاينى،
 قوينۇمغا سالاي يارنى.
 يار يادىمغا يەتكەندە،
 ئىچمەي قويمەن چاينى.

ئاسماندىن ئالاي ئاينى،
 چىللاپ كەلتۈرەي يارنى.
 يارىمنىڭ ئېتى ئايسى،
 ئېچىلسۇن ئىچى قارنى.

توم يۇمۇلاق

$F=1 \frac{4}{4}$

2 3 4 3 1 7 6 6 7 1 1 0

توم يۇمۇلاق

6 6 1 7 1 2 1 7 3

دانسىدەك

3 4 5 4 4 1 6 6 6 6 3 0

سەنمۇ ئارنىڭ

2 1 3 5 2 1 7 11 2 3

مەنمۇ ئارنىڭ

2 3 4 3 1 7 6 6 7 1 1 0

يۈرگەن گەن - گەن

2 6 6 1 7 1 2 11 7 3

چاغاندا ياقان پانۇستەك

2 3 4 3 1 7 6 6 7 7 1 1 11 2

يۈمۇلاققا يۈمۇلاق

59

توم يۇمۇلاققا مەن ئامراق

2 3 4 3 1 7 6 6 7 7 1 1 11 0

يۈمۇلاققا يۈمۇلاق

6 6 1 7 1 2 1 1 7 3

توم يۇمۇلاققا مەن ئامراق

تولۇق تېكىستى

سەنمۇ ئارنىڭ دانسىدەك،
مەنمۇ ئارنىڭ دانسىدەك.
يۈرگەن گەن ئوت تۇتاشتى،
چاغاندا ياقان پانۇستەك.

نەقىرات: يۈمۇلاققا - يۈمۇلاق توم يۇمۇلاق،
توم يۇمۇلاققا مەن ئامراق.

ئويۇننىڭ ئارقىسى شورلۇق،
پۇشۇك ئاغر سەدىكى يارم،
مۇتۇڭدا ئولۇپ كەتسەم،

60

نەقىرات: يۇمۇلاققا - يۇمۇلاق، توم يۇمۇلاق
تەم يۇمۇلاققا مەن ئامراق.

تۇگەپ كەتتى يەنە سىتە .

كۈرۈشەرمىز دۇلۇۋەتتە.

نەقبرات: يۇمۇلاققا يۇمۇلاق، توم يۇمۇلاق،
جېنىم يۇمۇلاققا مەن ئامراق.

$$F = 1 \frac{2}{4}$$

|| (0 6 7 | 7 1 3 2 6 | 6 5 6 7 1 2 | 2 3 1 7 6 0)

6 5 7 1 1 2 3 2 4 6 8 5 6 7 1 3 3 2 6 6 6 0
بارغنه نمیدا یازبو لایم یانام زمیمه تانی

که چکن کو غول که چمه مدیکن یاردن نایرل - سام

$\left| \begin{array}{c} 4 \quad \widehat{62} \quad \widehat{222} \quad \widehat{2 \quad 2} \quad \widehat{220} \end{array} \right|$
 $\begin{array}{c} \cdot 6 \quad \cdot 7 \quad \cdot \overset{b}{7} \quad \cdot 1 \quad \widehat{320} \end{array}$
 سه‌می دندم ناه یاره‌ی یاردین ئایرلا - سام

$\overline{2\ 3\ 1} \quad \overline{7\ 6\ 0} \quad \overline{2\ 3\ 1} \quad \overline{2\ 1\ 7} \quad \overline{7\ 1} \quad \overline{2\ 3\ 0}$
 سنی لہ پنی ناہ دندم سنی

$\text{♩} : \text{♩}$
 $\cdot 6 \quad \overset{7}{\underset{7}{\text{—}}} \mid \overset{7}{\text{—}} \mid 1$
 ٹا ٲٲٲٲ
 $\overset{3}{\text{—}} \overset{2}{\text{—}} \overset{6}{\text{—}} \mid \overset{6}{\text{—}} \overset{5}{\text{—}} \overset{6}{\text{—}} \mid \overset{7}{\text{—}} \overset{1}{\text{—}} \overset{2}{\text{—}}$
 $\text{ٹا ٲا ٲا - جٲٲٲٲ ٲٲ ٲٲ}$

تولۇق تېكىستى.

بارغىنىمدا ياز بولۇپتۇ،
يانسام زېمىستان.
كەچكەن كوڭۇل كەچمەمدىگەن،
ياردىن ئايرىلسام.

نەقىرات: سېنى دىدىم ئاھ، سېنى دىدىم ئاھ.
سېنى ئىزلەپ تاپالمىدىم، ئەمدى تاپتىم ئاھ.

ئۇيان ئوتتۇپ، بۇيان ئوتتۇپ،
نەگە بارالا.
ئوسما قويۇپ، گۈلنى قىسىپ،
جاننى ئالالا.

نەقىرات: سېنى دىدىم ئاھ، سېنى دىدىم ئاھ.
سېنى ئىزلەپ تاپالمىدىم، ئەمدى تاپتىم ئاھ.

جۈسەيلىك

F=1 $\frac{4}{4}$

6 $\flat$ 7 $\sharp$ 1 3 2 | $\flat$ 7 $\sharp$ 1 3 2 0 ||

6 6 6 | 5 $\flat$ 7 $\sharp$ 1 3 2 6

1 3 2 3 4 | 2 3 2 1 0 ||

بىزنىڭ باغ - لار جۈسەيلىك - لىك

6 6 6 | 5 $\flat$ 7 $\sharp$ 1 3 3 2 1

سەيلىمەسە كۈمۈسەيلىك - لىك

6 $\flat$ 7 $\sharp$ 1 2 | $\flat$ 7 $\sharp$ 1 3 2 0 ||

سەن قارىمە - ساڭ يارىم

6 6 6 | 5 $\flat$ 7 $\sharp$ 1 3 2 6

ماڭا بىر نىسەيلىك - لىك

64

تۈۋۇق تېكەستى

بىزنىڭ باغلار جۈسەيلىك،
سەيلىمەسە كۈمۈسەيلىك.
سەن قارىمەسەك يارىم،
ماڭا بىر نىسەيلىك.

بىزنىڭ مەلە شاڭ مەلە،
تېلېفۇندا گەپ كەلدى.
سەن ئۆيەردە ئوينىساڭ،
سېنى كۆرگەنلەر دەپ كەلدى.

ئۈستەڭ بېشىدا قۇدۇق،
قۇدۇق بېشىدا تۇردۇق.
سەن ئۆيەردە ئوينىساڭ،
بىزمۇ ئوينىغاچ تۇردۇق.

65

جېنىم ئاچا

$\frac{2}{4}$

||: (7 7 7 | 1231 11 1 | 7 7 1231 | 3 3 330) :||

||: 2 3 2 | 1 7 12 3 | 5 2 3 2 | 1 7 77 0 :||

ئوگىزەم - گەقوناق يايىدىم ئويىناپ كۈلۈپ چاچمىسلا

| 7 7 7 | 1231 1 1 | 7 1232 | 3 3 3 3 0

بىز ئىك - كىمىز دوست بولسلى مەندىن ئۇنچە قاچمىسلا

| 3 5 5 7 | 1231 1 1 1 1 | 7 1232 | 3 3 3 3 0

ئاچا ئاچا جېنىم ئاچا مېنى بېقە ۋالساڭ - چۇئا چا

|| 7 7 7 | 1 2 3 1 1 1 1 | 7 7 1 2 3 2 | 3 3 3 3 3

ھويلاڭدىكى تال تې - رەككە جورقىلىۋالساڭ چۇئا چا *

تولۇق تېكىستى

ئوگىزەمگە قوناق يايىدىم،
ئويىناپ - كۈلۈپ چاچمىسلا،

بىز ئىككىمىز دوست بولسلى،
مەندىن ئۇنچە قاچمىسلا.

نەقىرات: ئاچا - ئاچا جېنىم ئاچا،
مېنى بېقەۋالساڭچۇ ئاچا،
ھويلاڭدىكى تال تېرەككە،
جور قىلىۋالساڭچۇ ئاچا.

ئىشك ئالدى گۈلدۈرمە،
يارىم مېنى گۈلدۈرمە،
ھەر قانچە سېغىنساڭمۇ،
دوست - دۈشمەنگە بىلدۈرمە.

نەقىرات: ئاچا - ئاچا جېنىم ئاچا،
مېنى بېقەۋالساڭچۇ ئاچا،
ھويلاڭدىكى تال تېرەككە،
جور قىلىۋالساڭچۇ ئاچا.

ئاق بىلىگىم

$$C=1 \frac{2}{4}$$

(- 1 | 1 23 43 2 | 3 3 4 5 | 6 7 160

- 6 | 5 4 65 5 | 6 6 7 1 | 1 1 11
جىنتەنمىگىن مىنتەنمىگىن يارىم كەتكىدەك

- 1 | 1 23 43 2 | 3 3 4 5 | 6 7 16
شۇنچە ئايلاپ يۈرگەنمىز زايى كەتكىدەك

- 6 | 6 1 32 2 | 3 3 4 5 | 6 4 440
ئاق بىلىگىم بويلا رىگدا دوپپاڭ باشىمدا

- 1 | 1 23 43 2 | 3 3 4 5 | 6 7 16
كېچە يېتىپ سەھەر قوپسام يوقسەن قاشىمدا

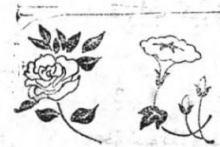
تولۇق تېكىستى

جىنتەنمىگىن، مىنتەنمىگىن يارىم كەتكىدەك،
شۇنچە ئايلاپ يۈرگىنىمىز زايى كەتكىدەك،
نەقىرات: ئاق بىلىگىم بويلا رىگدا
دوپپاڭ باشىمدا.

كېچە يېتىپ سەھەر قوپسام.
يوقسەن قاشىمدا.

ماڭسام - ماڭسام كورۇنمەيدۇ سەمەندىن قورغان،
نېمە ئانچە كويدۇرسەن يارىم سەمەرخان.
نەقىرات: ئاق بىلىگىم بويلا رىگدا،
دوپپاڭ باشىمدا.

كېچە يېتىپ سەھەر قوپسام،
يوقسەن قاشىمدا.

چىمەننە گۈل

D=1 $\frac{4}{4}$

| 2 3 4 5 6 5 4 3 | - 5 5 6 5 | 6 7 i 2 i 7 i :||

| 4 5 4 4 3 2 2 2 :|| - 2 2 3 4

قىزىل گۈلنىڭ غونچىسى

| 2 3 4 5 6 5 4 3 | - 5 5 6 5

چىمەننە گۈل ئېچىلدى چىمەنلىكتە

| 6 7 i 2 i 7 i :|| - 2 2 3 4

ۋاي دا دەي قاراپ كوزۇم تويمايدۇ

| 3 4 5 6 5 4 3 | 4 5 5 6 5

چىمەننە گۈل خۇشبوياق بوي لارنىڭغا

| 0 5 4 3 2 :|| - 2 2 3 4

ۋاي دا دەي دوست دەككۈدەك

| 0 5 4 3 2 2 | 0 5 4 6 5

نىمە دىدۇق ئاچىلدى دە - دۇق

70

Sayfa 86 / 158

0 5 4 6 5 5 | 0 5 4 6 5
شۇنداق بولماي مۇ - داق شۇن

- 2 2 3 4 | 3 4 5 6 5 4 3
ئامراق ئامراق ھەممىمىز دوستلار بىلەن

تولۇق تېكىستى

قىزىل گۈلنىڭ غونچىسى، چىمەننە گۈل،

ئېچىلدى چىمەنلىكتە، ۋاي دادەي.

قاراپ كوزۇم تويمايدۇ، چىمەننە گۈل،

خۇش بوياق بويلىرىغا ۋاي دادەي.

نەقىرات: دوست دەككۈدەك،

نىمە دىدۇق؟

ئاچىلدى دىدۇق.

شۇنداقمۇ؟

شۇنداق بولماي،

دوستلار بىلەن ھەممىمىز،

ئامراق ئىدۇق.

ئىشك ئالدى گۈل خەندەك، چىمەننە گۈل،

ئېچىلدى غونچە پورەك، ۋاي دادەي.

تاڭ سەھەردە سايرايمەن چىمەننە گۈل،

گۈل ئاشىقى بولبولدەك، ۋاي دادەي.

71

شاھ، سەيدەم

$F=1 \frac{4}{4}$

3 5 2 1 | 7̣ 6̣ 5̣ 6̣ 5̣ 5̣ 0)

6̣ 7̣ 1̣ 3̣ 2̣ 1̣ | 3 2 4 4 3

1 5̣ 6̣ 7̣ 1̣ | 3 2 4 4 6̣

(- - - 6̣ | - - - 6̣ 7̣ 1̣

6̣ 7̣ 6̣ 1̣ | 7̣ 6̣ 5̣ 6̣ 5̣ 5̣ 0

مەن ئې- تىم - نى سالا-

1̣ | - - - 1̣ 1̣ 7̣

جايتتىم

6̣ 7̣ 6̣ 1̣ | 7̣ 6̣ 5̣ 6̣ 5̣ 5̣ 0

دەريا بو يى لوم

1̣ | - - - 1̣ 1̣ 7̣

لوم-گە

73

3 5 2 1 | 7̣ 6̣ 5̣ 6̣ 5̣ 5̣ 0)

ئەجەپ ئى- چىم ئا-

6̣ 7̣ 1̣ 3̣ 2̣ 1̣ | 3 2 4 4 3

رەبە دۇ ئا- رەبە دۇ

1 5̣ 6̣ 7̣ 1̣ 3̣ 1̣ | 3 2 4 4 6̣

ئوتۇپ كەت- گەن ئوت

6̣ | - - - 6̣ 7̣ 1̣

رۈگە

3 5 2 1 | 7̣ 6̣ 5̣ 6̣ 5̣ 5̣ 0

شاھ- سەيدەم جېنىم ۋاي

6̣ 7̣ 1̣ 3̣ 2̣ 1̣ | 3 2 4 4 3

سەيدەم شاھ سەيدەم

1 5̣ 6̣ 7̣ 1̣ 3̣ 1̣ | 3 2 4 4 6̣

ئاغرىم - دۇ - مە - ئىلق

6̣ | - - - 6̣ 7̣ 1̣

قەد- دەم

74

تولۇق تېكىستى

مەن ئېتىمىنى سالمايتتىم،
دەريا بويى لوم - لومگە.
ئەجەپ ئىچىم ئاغرىدۇ،
ئوتۇپ كەتكەن ئومرۇمگە.
نەقىرات: ئاھ سەيدەم، جېنىم سەيدەم،
ئاغرىدۇ مېنىڭ مەيدەم.

ئىچىم قاينايدۇ - قاينايدۇ،
قازاندا قاينىغان چايدەك.
سېنىڭ ئالدىڭدا خار بولدۇم،
ئېچىلماي توزۇغان گۈلدەك.
نەقىرات: ئاھ سەيدەم، جېنىم سەيدەم،
ئاغرىدۇ مېنىڭ مەيدەم.

دوستلىرىمۇ زېرىكتى،
دۈشمىنىم سەنمۇ زېرىك.
ئىشەنگەن بۇ تاغلاردا،
ئەجەپ ياتمايدىكەن كىيىك.

نەقىرات: ئاھ سەيدەم، جېنىم سەيدەم،
ئاغرىدۇ مېنىڭ مەيدەم.

75

AltunQ

بوستان چاچ بالا

F=1 $\frac{2}{4}$

4 4 ^{*} 1 | 3 2 3 4 2 | 7 6 4 6 | 4 4 0 ^{*}

(- 6 | - 6 | - 6 ¹ | 7 1 ^{*} 7 6 ^b)

3 4 2 3 | 3 3 4 | 5 3 2 1 6 | 6 6 6 6 0

ئىشەك ئالدى - داسە - دە ئاتقا سەپ بې -

- 3 | - 3 | - 3 ⁶ | 4 2 3 2 1

دە - بە - دە

^{*} 1 3 2 | 3 3 4 | 5 3 2 1 6 | 6 6 6 6 0

سەن يارىمىڭ دەرد - دە بولدى يۇ ر

^b 7 6 4 6 | 4 4 1 | 1 ^{*} 7 6 ^b | 7 1 ^{*} 2 7 ^b

بوستان چاچ با دە سگم زد

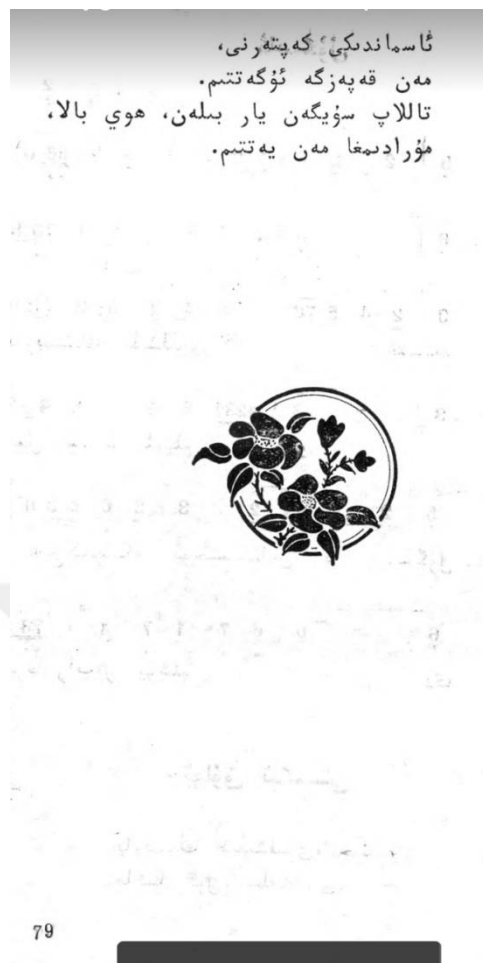
- 6 | - 6 ¹ | 7 1 ^{*} 7 6 ^b | 4 4 ^{*} 1 | 3 2 3 4 2

قوينۇڭدا ئا نار لا

|| - 6 | - 6 | - 6 | - 6 ¹ | 4 4 6

بوستان نار

76

ئاسىگۈل

$$F=1 \frac{1}{4} \frac{2}{4}$$

6 5 | 2 3 | 1 3 2 3 3 | 6 6 6 6 0

(- 6 | - 6 | 6 7 1 7 | 1 1 7 6 5

2 2 3 | 2 4 5 7 6 | 5 4 3 2 | 3 3 2 2 0

ماڭا جېنىم يارىمنىڭ مېڭىشلىرى

- 3 | - 3 | 4 2 3 4 5 4 | 5 4 3

قىل سې - لىشە رى

6 5 | 2 3 | 1 2 3 3 | 6 6 6 6 0

ھىچ كىشىگە ئوخشىماس ئاسىگۈل

[: - 6 | - 6 | 6 7 1 7 | 1 1 7 6 5

رى بىرقا راپ قو يۈشلە

تولۇق تېكىستى

يارىمنىڭ مېڭىشلىرى، جېنىم،

ماڭا قىل سېلىشلىرى.

AltunDax

ھىچ كىشىگە ئوخشىماس، ئاسىگۈل،
بىر قاراپ قويۇشلىرى.

يارىنىڭ ئىشلەيدۇ گۈللۈكتە، جېنىم،

بۇلبۇلى بولاي يارىنىڭ.

ئويىناپ كۈلۈپ خوشلۇقتا، ئاسىگۈل،

قولىغا قوناي يارىنىڭ.

يىڭىمۇمە بىلەش سىلەر داچەن

$G=1 \frac{2}{4} \frac{4}{4}$

6 7 1 2 | 2 3 4 2 | 2 3 2 2 | 1 7 5 0 |

5 6576 75 6 | 7 1 2 7 | 6 5 7

2 3 4 2 | 2 3 2 | 1 7 (0 5 | - - - 5

يەنە - يارىمە - نىڭ

2 3 4 2 | 2 3 2 | 1 7 5 2 | 2 3 2

سۇيىناپ تۇرۇپ - دۇ - كۆ

2 3 2 | 1 7 5 2 | - 2 | - 2

ئال - چىمە - كىن

7 1 2 7 | 6 5 7 | 6 7 1 2 | 2 3 4 2

يەنە - نىڭ ياشىمە - كىن

I 1 7 55 | - 5 | - 5 | 6576 75 6

ئال - چىمە زەل يۇ زى كۆ

82

I 2 3 4 5 | 5 2 0 5 | - 5 | - 5

يەنە - يارىمە - نىڭ

1 7 5 2 | 3243 4 2 | - 2 | 3243 42 3

سۇيىناپ تۇرۇپ

- 2 | - 2 | 3243 42 2 | 2 3 2

ئال - چىمە - كىن

6 7 1 2 | 2 3 4 2 | 2 3 2 | 1 7 0 2

يەنە - يارىمە - نىڭ

- 5 | 6576 75 6 | 7 1 2 7 | 6 5 5 7

سۇيىناپ تۇرۇپ - دۇ - كۆ

2 3 4 2 | 2 3 2 | 1 7 5 5 | - 5

ئال - چىمە - كىن

6576 75 6 | 7 1 2 7 | 6 5 5 7 | 6 7 1 2

يەنە - يارىمە - نىڭ

I 0 5 | - 5 | - 5 | I 1 7 5 5 | - 5 | - 5

ئال - چىمە زەل يۇ زى كۆ

83

تولۇق تېكىستى

يارىمنىڭ لىۋەن سۆزى،
ئويناپ تۇرىدۇ كۆزى،
ئالەمىكىن، قۇياشمىكىن،
يارىمنىڭ گۈزەل يۈزى.
نەقىرات: ئىگىلەر سۇنىاس، قەدرىگە يەتمەس،
يىگىرمە بەش سەرداچەن خەجىگە يەتمەس.

يار بىلەن ئويناپ تۇرۇپ،
سۇندى مېنىڭ نازۇك قولۇم.
يارىمنىڭ ياغلىقىدا،
تاخىشام ساقايمايدۇ قولۇم.
نەقىرات: ئىگىلەر سۇنىاس، قەدرىگە يەتمەس،
يىگىرمە بەش سەرداچەن خەجىگە يەتمەس.

ئاخىشام ئوينىغان يەردە،
ئالتۇن ئۇزۇگۈم قاپتۇ.
ئىزدىمەڭلا، سۈرىماڭلا،
كۈڭلۈمدىكى يار ئاپتۇ.
نەقىرات: ئىگىلەر سۇنىاس، قەدرىگە يەتمەس،
يىگىرمە بەش سەرداچەن خەجىگە يەتمەس.

ئانارگۈل بالا

$F=1 \frac{2}{4}$

يارىم

بارىم - خان توي - غا مەن سۈر مەي با

را - جاي - جەن

يارىمنىڭ كۈڭلى بەك نا زۇك

ئا نار گۈل با لا چاي قۇ يۇپ ئا

لا - جاي - جەن

يارىنىڭ مەن

تۈۋۇق تېكىستى

ياردىم بارمىغان تويغا،
مەن سورىماي بارالمايمەن.
ياردىنك كۈڭلى بەك نازۇك، ئانارگۈل بالا،
چاي قۇيۇپ ئالالمايمەن.

ئويلىرى قەيەردىرەك.
بەلگىسى قاپاق تېرەك.
چىددىمىدىن يۈرەك، ئانارگۈل بالا.
مەن باراي شۇ يەرگىرەك.

سائى خۇشمار

$$G = 1 \frac{3}{4} \frac{4}{4}$$

5 4 3 2 1 0

4 5 1 3 3 4 5 3 3 3 0

6 7 5 6 7 1 3 4 3 3 4

6 7 17 1 2 7 - - - 7

1731 7 6 7 1 2 3 3 4 5 3 1 7 5

(- - - 5 - 5 5 5 7

1 7 - 5 7 5 5 5 0

كېرەكسىز ھوي - لى - غا

4354 5 2 - 3

مەي مە

5 4 3 0 - - - 3

ئاي رەي

4 3 2 3 3 4 5 7 5 = 7 1 7

تاپ بېشىدىن ئاپ - ۋاي

3 | - - - 3 | - - - 3

نەي

4 5 7 1 3 | 3 4 5 3 3 3 0:

خۇش جىمى ئالەم سا ئا

6 7 5 6 7 1 3 | 3 2 3 3 4

سا ئا خۇشتار تار

5 7 17 1 2 7 | - - - 7

نەي

17 3 1 7 6 7 1 2 3 | 3 4 5 3 1 7 5

سېنىڭ خۇلقى جا ما لىڭ

5 5 5 7

دىن

ئۇلۇق تېرەكەستى

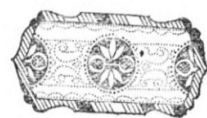
تېرەكەستى ھويلىغا كىرسەم،
بېشىمدىن ئاپتاپ ئوتتى.

90

گېپىڭمۇ يوق، سوزۇڭمۇ يوق،
سېنىڭ قەدىرىڭ ماڭا ئوتتى.

قىزارىپ چىقتىم ھويلاڭدىن،
ئاكاڭ ئايلاڭسۇن بويۇڭدىن.
جىمى ئالەم سا ئا خۇشتار،
سېنىڭ خۇلقى جامالىڭدىن.

ساناققا سەككىز ئاي بولدى،
جۇدا بولدۇم ۋىسالىڭدىن.
يۈرەككە خۇن تۈلۈپ كەتتى.
سېنىڭ دەردى پىراقىڭدىن.

مەپە ناخشىسى

F=1 $\frac{2}{4}$

$\begin{array}{|c|c|c|c|} \hline \sharp 1 & 2 & 3 & 4 \\ \hline \end{array} \begin{array}{|c|c|c|c|} \hline 4 & 2 & 4 & 4 \\ \hline \end{array} \begin{array}{|c|c|c|c|} \hline 6 & 5 & 4 & 4 \\ \hline \end{array} \begin{array}{|c|c|c|c|} \hline 4 & 4 & 4 & \sharp 4 \\ \hline \end{array}$

$\begin{array}{|c|c|c|c|} \hline - & 6 & \cdot 6 & 6 \\ \hline \end{array} \begin{array}{|c|c|c|c|} \hline \flat 7 & 1 & 2 & 1 \\ \hline \end{array} \begin{array}{|c|c|c|c|} \hline 2 & 3 & 2 & \end{array}$

$\begin{array}{|c|c|c|c|} \hline - & 3 & \cdot 3 & 6 \\ \hline \end{array} \begin{array}{|c|c|c|c|} \hline 7 & 7 & 2 & 6 \\ \hline \end{array} \begin{array}{|c|c|c|c|} \hline 6 & 6 & 6 & \end{array}$

پۇتۇمنى شوتىغا ئالدىم توۋا

$\begin{array}{|c|c|c|c|} \hline - & 3 & \cdot 3 & 6 \\ \hline \end{array} \begin{array}{|c|c|c|c|} \hline 7 & 2 & \cdot 6 & 6 \\ \hline \end{array} \begin{array}{|c|c|c|c|} \hline 6 & 6 & 6 & \end{array}$

پۇتۇمنى مەپە - گە كورسەلە

$\begin{array}{|c|c|c|c|} \hline \sharp 1 & 2 & 3 & 4 \\ \hline \end{array} \begin{array}{|c|c|c|c|} \hline 4 & 2 & 4 & 4 \\ \hline \end{array} \begin{array}{|c|c|c|c|} \hline 6 & 5 & 4 & 4 \\ \hline \end{array} \begin{array}{|c|c|c|c|} \hline 4 & 4 & 4 & \sharp 4 \\ \hline \end{array}$

مەمدى كەتسەم قارىمايمەن ۋايچىنىۋايجان ۋاي توۋا

$\begin{array}{|c|c|c|c|} \hline - & 6 & \cdot 6 & 7 \\ \hline \end{array} \begin{array}{|c|c|c|c|} \hline \flat 7 & 1 & 2 & 1 \\ \hline \end{array} \begin{array}{|c|c|c|c|} \hline 2 & 3 & 2 & \end{array}$

ى قېلىن شەرمەندىگە كورسەلە

تولۇق تېكىستى

بىر پۇتۇمنى شوتىغا ئالدىم، توۋا،
بىر پۇتۇمنى مەپەگە، كورسەلە.

ئەمدى كەتسەم قارىمايمەن، ۋايچىنىۋايجان ۋاي توۋا،
يۈزى قېلىن شەرمەندىگە، كورسەلە.

بۇ يىل شاپتۇل بەك بولدى، توۋا،
شاپتۇل تۇۋىدە كىم بار، كورسەلە.
يۈرگىم جىغىلدايدۇ، ۋايچىنىۋايجان، ۋاي توۋا،
يارنىڭ كۆڭلىدە كىم بار، كورسەلە.

مەن سېرىق، جېنىم سېرىق، توۋا،
سارغايغىنىمنى كىم بىلور، كورسەلە.
سارغىيىپ ئىشىگىدە تۇرسام، ۋايچىنىۋايجان، ۋاي توۋا،
مېھرىۋان يارىم كىلور، كورسەلە.

چىن تەخسە سۇنۇپ كەتسە، توۋا،
قاداتماي تۈلەپ بېرىمەن، كورسەلە،
مەندىن باشقا يار تۇتساڭ، ۋايچىنىۋايجان ۋاي توۋا،
سۈگەتكە ئۇسۇپ ئولۇپ بېرىمەن، كورسەلە.

ئىشىك ئالدى ئەزىم دەريا، توۋا،
ئېقىپ بارسام كورەرسەنمۇ، كورسەلە.
دەردىگە ئولۇپ كەتسەم، ۋايچىنىۋايجان، ۋاي توۋا،
نامازىمغا كېلەرسەنمۇ، كورسەلە.

كوك قوۋۇش

G=1 $\frac{4}{4}$

5 7 17 1 7 2 4 1 | 2 1 7 6 |

(- - - 5 | - - - 5 |

- 5 7 7 1 | 2 5 7 7 |

ئوتتى ياقا - سام ك قوۋۇش - قا

7 5 7 17 1 7 2 | 4 2 1 7 |

ۋا جەننەتتى دى كوي - ارغىمىپ

- - - 5 | - - -

ي

2 3 4 3 5 7 5 | 7 2 4 3 2 1 7 |

يەي را مىقا - كوڭ - يۈزى ئاقى

5 7 1 7 1 27 5 5 | 7 1 6 7 1 |

رەي يارنىيا رەي ۈل يا

5 7 17 1 7 2 4 1 | 2 3 1 7 6 5 5 |

جاس ئىدى مېنىڭدىن ئاي - رەي

94

5 7 5 7 | 5 7 |

يا رەي

5 7 17 1 7 2 4 1 | 2 3 12 1 7 6 |

(- - - 5 | - - - 5 |

- 2 2 4 3 4 | 5 3 3 3 3 |

شاخىنى گىلەدى ئۇن مەج لەيلى

7 2 2 4 3 4 3 5 | 7 5 4 3 2 |

يا دۇما ئا جەي - يارنى گىلە - جەي

- 7 6 7 17 1 | 7 2 4 1 |

رەي

- - - 5 | - - - 5 |

2 4 3 4 3 5 7 2 | 4 3 2 1 7 |

ياكىلەپ جە - ئىمىنى ئالغىن

5 7 1 7 12 7 5 5 | 7 1 6 7 1 |

رەي يارنىيا رەي گۈل يا

95

5 7 17 1 7 2 4 1 | 2 1 7 6 5

گن ما ئا ياكۇ ئۇل بەر

5 7 5 7

يا رەي

تولۇق تېكىستى

كۆك قومۇشقا ئوتنى ياقسام،
سارغىيىپ كويىمە سىمدى.
يۈزى ئاق، كۆڭلى قارا،
مېنىڭدىن ئايرىلماس ئىدى.

لەيلى مەجنۇن شاخ ئىگىلىدى،
يار ئىگىلىمەيدۇ ماڭا.
يا كېلىپ جېنىمنى ئالغىن،
يا كۆڭۈل بەرگىن ماڭا.

كەت دىسەڭ سەھراغا كېتەي،
قالدى قەشقەردىڭ ساڭا،
ئەلىمىڭنى تولا تارتتىم،
روخسىنىڭ بارمۇ ماڭا.

96

جورام ئازادە

F=1 $\frac{4}{4}$

6 5 4 3 3 4 5 | 6 7 1 5 4 3 0

(- - 6 7 | 5 7 1 2 3 1 21 7

- 2 2 3 2 | 1 7 6 6 6 0

يارنىڭ يىز لىكى يار دىن

2 2 3 3 4 5 | 6 5 6 1 5 6 5 4 6

يەي بال لا ۋاي

2 2 2 3 4 5 | 6 7 1 6 6 7 11 0

يەي بال لا جېنىمەي

6 5 4 3 3 4 5 | 6 7 1 5 4 3 0

قايىدىن يارى بول - مە - سا

(- - 6 7 | 5 7 7 1 3 1 21 7

دە ئازا جورام

- 2 2 3 2 | 1 7 6 6 6 0

غۇنچە بويى - لى - دى زى - با

97

2 2 3 3 5 4 5 | 5 6 5 6 6 5 4 6

يەي بال لا

2 2 2 3 5 4 5 | 5 6 1 6 6 7 1 1

يەي بال لا جېنە مەي

6 5 4 3 3 4 5 | 6 5 4 3 0

ئازىدىن شىرەن سۆز لە - رى

- - 6 7 5 7 1 2 3 1 2 1

دە ئا زا ئورام

تولۇق تېكىستى

ياردىڭ يوللىرى ياردىن،
ياردى بولمىسا قايدىن.
غۇنچە بويلىرى زىبا،
شېرىن سۆزلىرى ئازدىن.

قۇرغۇچىڭ بولاي يارىم،
مەيدەڭگە قوناي يارىم.
ئۆزىگە ياردىڭ بولمىسا،
چىن ياردىڭ بولاي يارىم.

98

ھالىمىنى سۆزىداڭچۇ

$F=1 \frac{2}{4}$

(- 6 | 6 7 12 3 | 4 3 2 1 7 1 | 1 1 1 1)

- 6 | 7 1 2 6 7 | 6 7 1 1 | 3 2 2 2 2 2

ئېتىم ئېغىناپ سۇندۇ رىدۇ ئىگە رىمى يەي

- 6 | 7 1 2 6 7 | 6 7 1 1 | 3 2 2 2 2 2

ئاتام ماڭا ئەپ بەر مەيدۇ سۆيىگە نىمى يەي

- 2 | 3 2 1 7 0 | 3 2 1 7 0

سۆيىگە نىمى يەي

(- 6 | 6 7 12 3 | 4 3 2 1 1 1 | 1 1 1 1 1)

قېشىڭىزغا را چېچىڭىز ئۇزۇن ھالىمىنى سۆزىداڭچۇ

تولۇق تېكىستى

ئېتىم ئېغىناپ سۇندۇر دۇ ئىگە رىمى،
ئاتام ماڭا ئەپ بەر مەيدۇ سۆيىگە نىمى.
نەقىرات: قېشىڭىز قارا، چېچىڭىز ئۇزۇن،
ھالىمىنى سۆزىداڭچۇ.

99

ئۇ قاتناشمەن، بۇ قاتنامەن، قاچان كۆرەرمەن،
خۇدا بەرسە سەينى يارىم بىركۇن سۈيەرمەن.
نەقىرات: قېشىڭىز قارا، چېچىڭىز ئۇزۇن،
ھالىمنى سورىساڭچۇ.

Alimogha

100

دوستۇم ئازادە

G=1 $\frac{4}{4}$

5) $\begin{array}{|c|c|c|c|c|c|c|c|c|c|} \hline 7 & 6 & 7 & 1 & 2 & 4 & 2 & 3 & 3 & 2 & 1 & 7 \\ \hline \end{array}$ $\begin{array}{|c|c|c|c|c|c|c|c|c|c|} \hline - & - & - & 5 & 7 & 7 & 6 & 1 & 3 & 7 & 5 \\ \hline \end{array}$

$\begin{array}{|c|c|c|c|c|c|c|c|c|c|} \hline 2 & 3 & 4 & 5 & 3 & 3 & 3 & 3 & 2 & 3 & 1 & 7 & 7 \\ \hline \end{array}$ 0
سەھەردە ساي - رە - خان بۇلىۇل

$\begin{array}{|c|c|c|c|c|c|c|c|c|c|} \hline - & - & - & 7 & 3 & 1 & 6 & 7 & 7 & 1 & 2 \\ \hline \end{array}$ ۋا
يەي

$\begin{array}{|c|c|c|c|c|c|c|c|c|c|} \hline 6 & 7 & 1 & 2 & 4 & 3 & 3 & 2 & 3 & 1 & 7 & 7 \\ \hline \end{array}$ 0
كۆڭۈلنىڭ زېمە - نە - نى ئاچ - تى

$\begin{array}{|c|c|c|c|c|c|c|c|c|c|} \hline - & - & - & 5 & 7 & 7 & 6 & 1 & 3 & 7 & 5 \\ \hline \end{array}$ دوستۇم
زا دە ئا

$\begin{array}{|c|c|c|c|c|c|c|c|c|c|} \hline 2 & 3 & 4 & 5 & 3 & 3 & 3 & 3 & 2 & 3 & 1 & 7 \\ \hline \end{array}$ 0
ئېچىل - خان قە - زىل گۈلى

$\begin{array}{|c|c|c|c|c|c|c|c|c|c|} \hline - & - & - & 7 & 3 & 1 & 6 & 7 & 7 & 1 & 2 \\ \hline \end{array}$ ۋا
يەي

101

Savfa 117 / 158

6 7 1 2 4 3 | 3 2 3 1 7 0

يارقۇ لا قە - خا قىستى

5 7 | 7 6 1 3 7 5

دوستۇم ئا زا دە

تواۋۇق تېگىسى

سەھەردە سايرىغان بۇلبۇل،
كوڭۇلنىڭ زېھنىنى ئاچتى.
ئېچىلغان قىزىل گۈلنى،
يار قۇلاقىغا قىستى.

ئاسماندا مېنىڭ ئايىم،
گۈلزاردا مېنىڭ جايىم.
ئاڭلاڭلا خالايقىلار،
گۈل قىسقان مېنىڭ ياردىم.

ئاللا بالىخان

$G=1 \frac{2}{4}$

2 2 4354 | 5 3 5 | 5 7 6 6 | 6 6 55 0

قاتار قاتار سۈڭەتنىڭ ئال - لا بالىخان

5 | 5 7 | 17 1 6 7 | 1 2 3 1

سايىد - سىبو لام - دد - كىن

2 3 4 | 5 7 3 | 3 5 5 5 | 5 5 55 0

يارغا كويگەن يۈرەكنىڭ ئال - لا بالىخان

5 | 5 7 | 17 1 6 7 | 1 2 3 1

تازىد - سىبو لام - دد - كىن

2 4354 | 5 3 5 | 5 7 6 6 | 6 6 55 0

ئاللا ئاللا ۋاي باللا ئال - لا بالىخان

5 | 5 7 | 17 1 6 7 | 1 2 3 1

دوستلارغا سالا م لام دەڭ - لا

تولۇق تېكىستى

قاتار - قاتار سۈگە تىنىك،
سايىسى بولامدىكىن.
يارغا كويگەن يۈرەكنىڭ،
تازىسى بولامدىكىن.
ئاللا - ئاللا ۋاي باللا،
نەقىرات: دوستلارغا سالام دەڭلا.

دولاندىكى كەتمەنمۇ،
ئۈستۈڭدىكى چەكمەنمۇ.
ئەجەپ سايىرىدىڭ كاككۇك،
سەنمۇ مەندەك دەرتەنمۇ.
ئاللا - ئاللا ۋاي باللا،
نەقىرات: دوستلارغا سالام دەڭلا.

104

تار كوچاڭدىن ئۆتمەيەن

$F=1 \frac{5}{4}$

6 6 5 4 3 | 2 6 | 1 1 2 3 | 4 3 2 |

(- 6 7 1 | 2 7 | 1 1 2 3 | 4 6

6 5 4 3 | 2 6 | 7 1 2 3 | 4 6

جەيمەن ئۆت - چاڭدىن تا ركو

- 2 3 | 4 5 | 3 5 6 7 | 6 6

جەيمەن كەت - مارداپ ئىشكىنى

7 1 2 3 | 4 2 | - - - - 2

يەرنىڭ كۆڭلى

7 1 2 3 | 4 6 | 6 5 4 3 | 2 6

قۇيۇپ ئا چا ي نە زۇك بەك

6 5 7 | 1 7

چايمەن. لال -

105

Savfa 121 / 158

تولۇق تېكىستى

تار کو چاڭدن ئۆتمەيمەن،
ئېشىكنى مارىلاپ كەتمەيمەن.
يارنىڭ كوڭلى بەك نازۇك،
چاي قۇيۇپ ئالسايمەن.

ياردم كوينه ك كيميپتۇ،
كسيگەن كوينىگى ماقۇل.
يار مەندىن يامانلاپتۇ،
مەن يارىمغا ناماقۇل.

یاری یار

$$F = 1 \frac{2}{4}$$

| 2 6 | 7 1 2 | 3 2 | 1 2 2 2 :||
 | (- 6 | 6 6 | 7 1 2 7 | 6 7 1 1
 | - 3 | - 3 | 2 4 | 5 6 6 6
 بۆلۈل تولا سايە - رايە - دۇ
 | - 6 | 7 1 2 | 3 2 | 1 2 2 2 :||
 بېغىمە - داقە - زىل گۈل - دە يارى يار
 | 2 6 | 7 1 2 | 3 2 | 1 2 2 6 :||
 ياتسام ئۇيقۇم كەل - مەيە - دۇ يارى يار
 | - 6 | 6 6 | 7 1 7 | 6 7 1 1
 سىنى كۆرمە - گەن كۈن - دە يارى يار

تولۇق تېكىستى

بۇلبۇل تولا سايرايدۇ،
بېغىمدا قىزىل گۈلدە.

ياتسام ئۇيغۇم كەلمەيدۇ،
سېنى كۆرمىگەن كۈندە.

بېغىمدا قىزىل ئالما،
سۈكرەي پىشپ قاپتۇ.
جېنىم ئاق بېلىق دوستۇم،
چۈشۈمگە كىرىپ قاپتۇ.

بېغىمدا ئەجەپ بوپتۇ،
شايتۇلا بىلەن ئالما.
سەن گۈزەلنى چوڭ تۇتۇپ،
مېنىڭدىن ئايرىلىپ قالما.

ئوينال دەردى بار باللا

G=1 $\frac{4}{4}$

♩

2 4 5 6 7 | 7 1 2 6 7 6 5 4)

(- - - 5 | - 5 5 5 6 4

5 7 3 1 2 3 | 3 4 5 3 3 1 0

تولۇن دە سېرىق سەد -

- - - 1 | - 1 1 1 2 7

ئادەك

5 7 3 1 2 3 | 3 4 5 3 3 1 0

نۇر يا را يۈزۈڭگە

- - - 1 | - 1 1 1 7 2

شېندۇ

5 7 3 1 2 3 | 3 4 5 3 3 1 0 :

پىرا قى سېنىڭ ئىش -

- 5 6 7 6 1 | 3 2 4 4 5

♩ پىرا قىڭ - دا قىڭدا

3 4 5 6 7 | 1 3 6 4

تا تۇ ئوت رەككە

5 5 5 6 4

شېپۇ

تولۇق تېكىستى

سېرىق سەبدە، تولۇن ئايدەك،
يۇزۇڭگە نۇر ياراشىپتۇ.
سېنىڭ ئىشقى - پىراقىڭدا،
يۈرەككە ئوت تۇتاشىپتۇ.

ئەجەپمۇ كەلىمىدىڭ يارىم،
يولۇڭغا بارغىدەك بولدۇم.
قۇلۇمغا قوش پىچاق ئېلىپ،
يۈرەكنى يارغىدەك بولدۇم.

Sayfa 126 / 158

110

ئۈزەمنىڭ سۈيگىنى قەندەك

G=1 $\frac{2}{4}$

(5 5 1 | 6 7 123 1 | 3 5 2 1151 | 1 1 650)

2 2 1 | 235 2 11 5 | 32 33 5 | 5 5 5 0

قوغۇن تېرىد - دېم خەندەك ئەللەرتىد - سۇن مەندەك

5 5 1 | 6 7 123 1 | 3 5 2 11 1 | 1 1 6 5 0

خەق سۈيگەننى سۈيەيمەن ئۈزەمنىڭ سۈيگىنى قەندەك

(5 5 1 | 6 7 12 1 | 3 5 2 1151 | 1 1 6 5 0)

باشلىۋالغىن مەلەڭگە تېگىۋالغىن مەيدەڭگە

تولۇق تېكىستى

قوغۇن تېرىدىم خەندەك،
ئەللەر تېرىسۇن مەندەك.
خەق سۈيگەننى سۈيەيمەن،
ئۈزەمنىڭ سۈيگىنى قەندەك.

باشلىۋالغىن مەلەڭگە،
نەقىرات: تېگىۋالغىن مەيدەڭگە.

111

قۇرغۇي قونىمىغان دەرەخ،
خەمەك سالىمىغان پىلەك.
ئۈنەش ياشتا يارتۇتۇپ،
يارغا قانىمىغان يۈرەك.
باشلىۋالغىن مەلەككە،
نەقىرات: تېگىۋالغىن مەيدەككە.

ئالتۇنجان

$F=1 \frac{2}{4} \frac{3}{4}$

$\begin{array}{|c|c|c|c|} \hline \flat 7 & 6 & 4 & 3 & 2 & 6 \cdot 6 & 6 & 5 \cdot 4 & 4 & 4 & 44 \cdot 0 \\ \hline \end{array}$
 $\begin{array}{|c|c|c|c|} \hline (- & 6 & \cdot 6 & 7 & \flat 7 & 1 & 32 \cdot 1 & 2 & 3 & 4 & 6 \\ \hline \end{array}$
 $\begin{array}{|c|c|c|c|} \hline (0 & 2 & 6 & 6) & 2 & 2 & 3 & 5 \cdot 2 & 1 & 3 & 2 & 2 & 2 & 0 \\ \hline \end{array}$

دۇتار چېلىپ ئول - تۇرسام

$\begin{array}{|c|c|c|c|} \hline 2 & 2 & 3 & 5 \cdot 2 & 1 & 3 & 4 & 5 & 6 & 7 & \flat 1 & 6 & 7565 & 4 & 3 : \\ \hline \end{array}$
ئالتۇن جانەي خىيالىمىغا سەن كەلدىڭ

$\begin{array}{|c|c|c|c|} \hline 3 & 2 & 6 & 6 & 5 \cdot 4 & 4 & 4 & 4 & 4 : & (0 & 2 & 6 & 6) \\ \hline \end{array}$
دەردىڭ بولسا ئېيت يا رەم ئالتۇن -

$\begin{array}{|c|c|c|c|} \hline - & 6 & \cdot 6 & 7 & \flat 7 & 1 & 2 & 1 & 2 & 3 & 4 & 6 & \flat 7 \cdot 6 & 4 \\ \hline \end{array}$
جانەي مۇڭداشقىلى مەن كەل - دەم

تولۇق تېكىستى

دۇتار چېلىپ ئولتۇر سام،
خىيالىمىغا سەن كەلدىڭ.

دەردىڭ بولسا ئېيت يارىم،
مۇڭداشقىلى مەن كەلدىم.

دۇتار چېلىپ ئولتۇرسام،
چىرايلىقتىن چىرايلىقسەن.
مەن كويگەن بۇ ئوتلاردا،
سەن كويۇپ چىدالامسەن؟

ئايىمىسەن

$F=1 \frac{2}{4}$

$\left| \begin{array}{c} 2 \ 3 \ 6 \cdot 4 \\ 32 \end{array} \right| \cdot 3 \left| \begin{array}{c} 5465 \ 6 \ 7 \\ 1 \ 6 \ 68 \ 0 \end{array} \right|$

$\left| \begin{array}{c} - \ 6 \\ - \ 6 \end{array} \right| \left| \begin{array}{c} 1721 \ 2 \ 3 \\ 4 \ 6 \ 7 \ 1 \ 0 \end{array} \right|$

$\left| \begin{array}{c} - \ 6 \\ - \ 6 \end{array} \right| \left| \begin{array}{c} 71 \ 2 \ 1 \ 3 \\ 4 \ 6 \ 7 \ 1 \ 0 \end{array} \right|$

گۈلبىغىمنىڭ ئۇ - چە - دە

$\left| \begin{array}{c} - \ 3 \\ - \ 3 \end{array} \right| \left| \begin{array}{c} 2 \ 1 \ 6 \cdot 1 \\ 2 \ 1 \ 7 \ 6 \ 0 \end{array} \right|$

ھەريان قاراپ ساي - راي - دىمەن

$\left| \begin{array}{c} 2 \ 3 \ 5 \cdot 4 \\ 2 \end{array} \right| \cdot 3 \left| \begin{array}{c} 4565 \ 6 \ 7 \\ 1 \ 6 \ 68 \ 0 \end{array} \right|$

مەن ياردىنى سەم - خە - سام

$\left| \begin{array}{c} - \ 6 \\ - \ 6 \end{array} \right| \left| \begin{array}{c} 1721 \ 2 \ 3 \\ 4 \ 6 \ 7 \ 1 \ 0 \end{array} \right|$

ئاي چولپانغا قا راي - مەن

$\left| \begin{array}{c} - \ 6 \\ - \ 6 \end{array} \right| \left| \begin{array}{c} 7 \ 5 \ 3 \cdot 5 \\ 6 \ 6 \ 68 \ 0 \end{array} \right|$

ئاسماندىكى ئا پىم - سەن

ئاھ دەپ ئويغىنىپ كەتتىم.
پاھ يۈرۈگۈم كويىدى دەپ.

ئاينى - ئايغا قاتايمۇ؟
كۈننى كۈنگە قاتايمۇ؟
يارىم دەردىگە سېنىڭ،
پەنجىرەگە ياتايمۇ؟

تولۇق تېكىستى

كۈلبىغىمنىڭ ئىچىدە،
ھەريان قاراپ سايىمەن.
مەن يارىمنى سېغىنىسام،
ئاي - چولپانغا قارايمەن.

ئاسماندىكى ئايىمىسەن،
كۆڭلۈمدىكى يارىمىسەن.
مېنى ئوتتا كويىدۇرگەن،
خۇشخۇيلۇق خۇمارىمىسەن.

كېچە يېتىپ چۈش كوردۇم
تولۇن ئاي قوينۇمدا دەپ.

لەۋلەرىجان

G=1 $\frac{4}{4}$

(- - 5 5 7 | 16 1 7 6 5 | 4 0)

- 5 6 7 | 1 3 2 4 4 4 0
لى بى - لەن گۈل زارلار گۈل

- 5 6 7 | 16 1 3 4 2 4 4 5
لى بى - لەن گۈل ئۆسەر غو

- 2 3 4 5 5 | 5 6 4 3 2 5
زۇك ئوينا ئوينى - سالا تۇ

- 2 3 4 5 5 | 5 4 3 2 2
لى بى - لەن ھەرئىشنىڭ يو

3 4 5 3 2 2 | 5 5 6 4 3 3 2
لەۋلە - رىڭىز لەۋلە - رىد - جانىم

3 4 2 4 4 | 2 - 2 3 4 1 2
ئادا بول - جاس ئادا قىل - سىز

2 1 7 6 | 5 5 7 6 7 1 3
دا دەردىگە دەرتلىرىڭىز

6 1 7 6 5 | 4 6 6 7 1 2 3 4
ۋا بولمىز ۋا

- - - 5 | - - 5 5 7
يەي

تولۇق تېكىستى

گۈللەر گۈلى بىلەن،
گۈل ئۆسەر غولى بىلەن،
ئوينىساڭ تۈزۈك ئوينا،
ھەرئىشنىڭ يولى بىلەن،

لەۋلەرىجانم لەۋلەرىڭىز،
ئادا قىلىسىز.
نەقىرات: ئادا بولماس دەرتلىرىڭىز،
دەردىگە داۋا بولسىز.

ئىشك ئالدىڭىدىن ئۆتەم،

بالمخان يارهي

(1)

$C=1 \frac{4}{4}$

| (- - - 1 | 2 1 3 2 1 3 5)

| 1̣ 7̣ 6̣ 1̣ 7̣ 1̣ 5̣ | 5̣ 3̣ 1̣ 2̣ 1̣ 0̣
ياپى - دۇم - شىك يا رى - مەي

| 6̣ 5̣ 3̣ 5̣ 6̣ 1̣ 5̣ | 5̣ 3̣ 1̣ 2̣ 1̣ 6̣
كۈن - مەد - دۇم - شىك يا رى - مەي

| 1̣ 7̣ 1̣ 6̣ 1̣ 7̣ 1̣ 5̣ | 5̣ 3̣ 1̣ 2̣ 1̣ 1̣ 0̣ :||
سەھەردە چىققان چولپان - دەك

| 3̣ 2̣ 1̣ 3̣ | 5̣ 6̣ 7̣ 1̣ 6̣
گۈلۈم - دۇم - شىك يا رى - مەي

|| : - - - 1 | 2 1 3 2 1 3 5 5
بالم - خان يا رەي

قىلىۋالسىەن گەپنى.
كويىگەن چاغدا تەڭ كويىگەن،
بىللە تارتىلى دەرتنى.

لەۋلىرىجانىم لەۋلىرىڭىز،
ئادا قىلىسىز.
نەقىرات: ئادا بولماس دەرتلىرىڭىز،
دەردىمگە داۋا بولسىز.

AltunQ

بالمخان يارهي

(2)

$$C=1\frac{5}{8}$$

$$\left| \begin{array}{ccc|ccc} 1 & 2 & 3 & 2 & 1 & 0 \\ 2 & 2 & 1 & 1 & 0 & 0 \end{array} \right| \left(\begin{array}{c} 1 \\ -1 \end{array} \right) \left| \begin{array}{cc} 2 & 32 \\ 1 & 35 \end{array} \right|$$

قاتار قاتار كورۇنگەنلەر

$$\left| \begin{array}{ccc|ccc} 3 & 5 & 767 & 6 & 7 & 120 \\ 3 & 5 & 767 & 6 & 7 & 120 \end{array} \right| \left| \begin{array}{c} 67 \\ 110 \end{array} \right|$$

سايىنك دەرد - خى يارهي سايىنك دەرد - خى يارهي

$$\left| \begin{array}{ccc|ccc} 5 & 3 & 222 & 1 & 3 & 565 \\ 5 & 3 & 222 & 1 & 3 & 565 \end{array} \right| \left| \begin{array}{c} 6 \\ 6 \end{array} \right| \left| \begin{array}{c} 550 \\ 0 \end{array} \right|$$

مەن يارمىنى كورەي دىسەم يولنىڭ يىراغى يارهي

$$\left| \begin{array}{ccc|ccc} 1 & -1 & 1 & 1 & -1 & 1 \end{array} \right| \left| \begin{array}{c} 1 \\ -1 \end{array} \right| \left| \begin{array}{c} 232 \\ 135 \end{array} \right|$$

بالمخان يا رەي رەي

تولۇق تېكىستى

قاتار - قاتار كورۇنگەنلەر،

سايىنك دەردىنى.

مەن يارمىنى كورەي دىسەم،

يولنىڭ يىراغى، بالمخان يارهي.

تولۇق تېكىستى

ئايىمدۇ مېنىڭ يارم،

كۈنىمدۇ مېنىڭ يارم.

سەھەردە چىققان چولپاندەك،

گۈلىمدۇ مېنىڭ يارم، بالمخان يارم.

ئايدا ئوخشاتتىم سېنى،

كۈنگە ئوخشاتتىم سېنى.

سەھەردە چىققان چولپاندەك

گۈلگە ئوخشاتتىم سېنى، بالمخان يارم.

يىراق بولۇپ، يېقىن بولۇپ،

داۋانى يوقتۇر.

مەن يارمىنى ئىزلەپ تاپتىم،

ئارمانىم يوقتۇر، بالىخان يارەي.

ئورگىلىمەن لىللاسى

$$G=1\frac{2}{4}$$

||: (7̣ 7̣ 7̣ | 1̣ 6̣7̣ 7̣7̣ 1̣ | 7̣ 1731̣ | 2̣ 2̣ 17̣ 0̣) :

| 7̣ 7̣ 7̣ | 1̣ 6̣7̣ 7̣7̣ 1̣ | 7̣ 7̣ 6̣7̣ | 7̣1̣ 5̣ 5̣5̣ 0̣ |
گۈللەر ئېچە - ئورباغدا ئورگىلىمەن لىللاسى

| 7̣ 7̣ 7̣ | 1̣ 6̣7̣ 7̣7̣ 1̣ | 7̣ 1721̣ | 2̣ 2̣ 17̣ 0̣ |
مۇرادىغا يەتكەندە چورگىلىمەن لىللاسى

||: 7̣ 1731̣ | 2̣ 43̣ 4̣ 5̣ 5̣ :| 2̣ 2̣ 2̣ | 2̣ 2̣ 17̣ 0̣ |
قەدرىم ئوتتۇرغا ئورگىلە - مەن لىللاسى

||: 7̣ 7̣ 7̣ | 1̣ 6̣7̣ 7̣7̣ 1̣ | 7̣ 1̣ 7̣ 2̣ 1̣ | 2̣ 2̣ 17̣ 0̣ :|
مەن بۇيەردىن كەتكەندە چورگىلىمەن لىللاسى

تولۇق تېكىستى

گۈللەر ئېچىلۇر باغدا، ئورگىلىمەن لىللاسى،

مۇرادىغا يەتكەندە، چورگىلىمەن لىللاسى،

Altan

سەيلە ناخەشى

(1)

$$F=1\frac{2}{4}$$

(- 6 | 7 1 1 1 2 | 2342 431 | 13 4 460)

- 6 | 7 6 5 6 6 6 | 6 7 1 1 | 7 6 6 6 0
ۋاي-قەزارپ تەن تەنگە سىغاسمەن

- 6 | 7 6 5 6 6 7 | 7 6 5 5 4 | 4 4 5 6 0
ۋاي-نىگارگور سەم ۋاي-جاما لىگىنى

0 43 | 2 2 2 | 2 3 4 4 6 | 6 7 5 6 7 1 | 1 7 6 0
ۋاي-جاھان ئەف لىگە بەردەس - جەن ئەھ -

2342 431 | 13 4 4 6 0 | 2 3 | 3 4 4 6 6
لىگە بەردەس - جەن ۋاي-سېنىگدەك جو

5 | 6 | 2 7 5 6 6 6 0 | 6 | 2 7 1 1 2
جوهرە خانىمە - نى ئويناي - لى دوست - لار

- 2 | 3 4 3 4 6 6 | 6 4 5 | 2 | 3 4 3 4 6 0
كۈلەيلى دوستلار يارەي كۈلەيلى دوستلار

قەدرىم ئوتۇلۇر يارغا، ئورگىلىمەن لىلاسى،
مەن بۇ يەردىن كەتكەندە، چورگىلىمەن لىلاسى

قاتار - قاتار ئۇرنىلار، ئورگىلىمەن لىلاسى،
يارىمغا سالام دەڭلا، چورگىلىمەن لىلاسى.
كوزۇم تويسا توپغاندۇ، ئورگىلىمەن لىلاسى،
كوكلۇم ئويىمدى يارغا، چورگىلىمەن لىلاسى.

$\text{||: - } \underline{\underline{6}} | \underline{\underline{6}} \underline{\underline{7}} \underline{\underline{1}} \underline{\underline{1}} \underline{\underline{2}} | \underline{\underline{2342}} \underline{\underline{431}} | \underline{\underline{1}} \underline{\underline{3}} \underline{\underline{4}} \underline{\underline{60}}$
 يارنىڭ بېغە - دا سايرايلى دوستلار

تولۇق تېكىستى

قىزارىپ تەنگە سىغاسمەن،
 نىگار كۆرسەم جامالىڭنى.
 جاھان ئەھلىگە بەرمەسمەن،
 سېنىڭدەك جورە خانىمنى.
 نەقىرات: ئوينايلى دوستلار، كۈلەيلى دوستلار،
 يارنىڭ بېغىدا سايرايلى دوستلار.

يېشىل مەخمەلدۇر جادىرىڭىز،
 ئېسىمدىن كەتمەس خاتىرىڭىز،
 ئالدىڭىزدا بولسام چاكىرىڭىز،
 قامچام تەگسۇن چاچ باغرىمگە.
 نەقىرات: ئوينايلى دوستلار، كۈلەيلى دوستلار،
 يارنىڭ بېغىدا سايرايلى دوستلار.

سەيلە ناخشىسى

(2)

$F=1 \frac{2}{4}$

$\text{||: - } \underline{\underline{6}} | \underline{\underline{6}} \underline{\underline{6}} \underline{\underline{6}} \underline{\underline{1}} | \underline{\underline{7}} \underline{\underline{1}} \underline{\underline{234}} | \underline{\underline{6}} \underline{\underline{3}} \underline{\underline{210}}$
 پويىزىمنىڭ پەرۋا زى ئامان دوستلار - ئامان يار
 $\text{||: 3 3 3 | 2 1 2 2 6 0 | 2 3 2 3 | 2 2 2 2 0}$
 پويىزىمنىڭ پەرۋا زى ئامان دوستلار ئامان يار
 $\text{||: 3 3 3 | 2 1 2 2 6 1 | 1 2 3 4 | 6 6 6 6 0}$
 گۈلدۈرلەيدۇ ئاۋا زى ئامان يار ئات توپىسىدە
 $\text{||: 6 5 5 5 5 0 | 6 6 6 1 | 7 1 2 3 4 | 6 3 2 1 0}$
 ئويناي - دۇ ئامان دوستلار ئامان يار ئات توپىسىدە
 $\text{||: 6 6 6 6 0 | 3 3 3 | 2 1 2 2 2 6 | 2 3 2 3 4 5}$
 ئويناي دۇ ئامان دوستلار ئامان يار باتۇرلارنىڭ
 $\text{||: 6 3 2 1 0 | 3 3 3 | 2 1 2 6 1 | 1 2 3 4}$
 سەرۋا زى ئامان يار ئامان يار

سەيلا ناخشىسى

(3)

$$F=1\frac{2}{4}$$

كوردۇڭلارمۇ شۇ يارنى ئوينايلى دوستلار

باشتىن ئايە - ھى گۈلدۈر كۈلەيلى دوست - لار

جەننەت بېغە - دائىم - كەن ئوينايلى دوست - لار

لەۋلە - رىقە - زىل گۈلدۈر كۈلەيلى دوست - لار

تولۇق تېكىستى

پويىزىمنىڭ پەرۋازى،
ئامان دوستلار، ئامان يار.
گۈلدۈرلەيدۇ ئاۋازى،
ئامان يار.

ئات توپسىدە ئوينىيدۇ،
ئامان دوستلار، ئامان يار.
باتۇرلارنىڭ سەرۋازى،
ئامان يار.

AltunQax

130

تولۇق تېكىستى

كوردۇڭلارمۇ شۇ يارنى،
ئوينايلى دوستلار،
باشتىن ئايىغى گۈلدۈر،
كۈلەيلى دوستلار.

131

جەننەت بېغىدا ئۆسكەن،
ئوينايلى، دوستلار،
لەۋلىرى قىزىل گۈلدۈر،
كۈلەيلى، دوستلار.

قەشقەر سەنئىتى

(1)

G=1 $\frac{4}{4}$

(- 5 6576 5 7 7 2 6 7 1 7 2 2)

4 5 6 6 7 1 2 1 7 6 5 5 5 5 0
ياخشىنى ياردەمدۇ كىشى يا ماننى يار

32 0 2 2 3 5 2 2 3 4 5 5 6 4
يا ۋاي دەم دۈكەنشى ئالايەي

- 5 5 6 5 7 7 2 6 7 7 1 1 2
ۋاي ۋاي سەنەم رەي

4 5 3 3 4 4 5 5 7 7 7 1 7 7 7 0
ياخشى يارىاندەتۈرۈپ ياماننى

2 5 6576 7 5 7 1 3 1 3 3 4
يا خالامدۈكەنشى ۋاي ئالايەي

- 5 6576 5 7 7 2 6 7 1 7 2 2
ۋاي ۋاي سەنەم رەي

$$G=1 \frac{4}{4}$$

(- 5 6576 5 7 | 7 2 6 7 1 7 2 2)

- 2 1 7 1 0 | 1 1 1 1 1 1 0

چەلا-لاڭ توخام چىلاڭ توخام

- 5 4 6 6 6 | 6 1 7 7 7 7 0

يا رىم ئويغا نسۇن يا رى يار

5 6 5 4 5 6 6 | 6 1 7 1 7 7 0

يا رىم ئويغا نسۇن يا رى يار

4 3 2 1 7 2 1 | 2 2 3 3 4 4 5

مۇقامنى تەۋلاپ سازنى چالاي

2 5 6576 7 5 | 7 1 3 1 3 3 4

يا چو چۈپ ئويغا نسۇن يا رى يار

- 5 6576 5 7 | 7 2 6 7 1 7 2 2

رەي ۋاي ۋاي سەنەم

تواۇق تېكىستى

ياخشىنى يار دەمدۇ كىشى،
ياماننى يار دەمدۇ كىشى.
ياخشى يار ياندا تۇرۇپ،
ياماننى خالامدۇ كىشى.

مەن يىراقتىن يارنى كوردۇم،
يار مېنى كوردىمىكەن.
يۇرگىمىگە ئوت تۇتاشتى،
يار ئۇنى بىلىدىمىكەن.

$$G=1 \frac{2}{4}$$

(2 2 2 3 | 3 4 6 5 2 | 2 1 2 3 4 5 | 5 6 7 7 2 0)

2 3 4 5 | 5 6 7 6 5 4 6 | 6 6 5 7 6 | 6 6 5 4 0
تال ئۇچى تال غاتىگە مدۇ تال ئۇچى تال - دىن يىراق

(2 2 2 3 | 3 4 6 5 2 | 2 1 2 3 4 5 | 5 6 7 7 2 0)
مەيلىمىز سىز گە چۈ شۇپتۇ ئويە - كىز ئاتىدىن يىراق

تولۇق تېكىستى

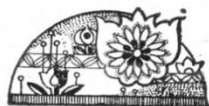
تال ئۇچى تالغا تېگە مدۇ،
تال ئۇچى تالدىن يىراق،
مەيلىمىز سىزگە چۈشۈپتۇ،
ئويىڭىز ئاندىن يىراق.

ئوي يىراقى بولسا بولسۇن،
كۆڭۈل يىراقى بولمىسۇن،
ئىككىمىزنىڭ ئارىسىدا
ۋەدە يالغان بولمىسۇن.

تولۇق تېكىستى

چىللاڭ توخام، چىللاڭ توخام
يارىم ئويغانسۇن.
مۇقەممى توۋلاپ، سازنى چالاي
چوچۇپ ئويغانسۇن.

بىر قۇتىدا ئۇنچە - مارجان
ئۆزەڭدە تۇرسۇن.
ئىككى قاراپ بىرسۇيگىنىم
كۆڭلۈڭدە تۇرسۇن.

قەشقەر سەنئىتى

(4)

G=1 $\frac{2}{4}$

(2 42 4 | 7543 * 4 5 6 | 6 17 1 2 | 1 7 77 0)

7 7 7 7 | 67 5 55 5 | 5 65 6 | 5 5 5 5 0
ئاق ئالەمنى ساقلىدىم يارى يار ئايلىنىمەن

2 22*4 | 7543 * 4 5 6 | 6 17 1 2 | 1 7 77 0
قىزىل ئالەمنى ساقلىدىم يارى يار ئايلىنىمەن

7 77 7 | 67 5 55 5 | 5 65 6 | 5 5 5 5 5 0
مېنىڭ ئالەمغا تەگمەڭلار يارى يار ئايلىنىمەن

[: 2 2 2 4 | 7543 * 4 5 6 | 6 17 1 2 | 1 7 77 0 :]
مەن يارىمغا ساقلىدىم يارى يار ئايلىنىمەن.

تولۇق تېكىستى

ئاق ئالەمنى ساقلىدىم،
يارى يار، ئورگىلىمەن.
قىزىل ئالەمنى ساقلىدىم،
يارى يار، ئورگىلىمەن.

138

مېنىڭ ئالەمغا تەگمەڭلار،
يارى يار، ئورگىلىمەن.
مەن يارىمغا ساقلىدىم،
يارى يار، ئورگىلىمەن.

139

قەشقەر سەنئىتى

(5)

G

$$\begin{array}{|c|c|c|c|c|c|} \hline (- & 2 & \underline{1 \ 23} & \underline{4222} & \underline{4 \ 4} & \underline{56 \ 7} & \underline{65} \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{|c|c|c|c|c|c|} \hline - & 6 & \underline{56 \ 7} & \underline{1 \ 6 \ 2} & \underline{2 \ 31} & \underline{32 \ 3} & \underline{2} \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{|c|c|c|c|c|c|} \hline \text{باغنىڭ گۈللىرى} & \text{قاپ-تۇ} & & & & & \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{|c|c|c|c|c|c|} \hline \text{بىكەن} & \text{ئورگىلىمەن} & \text{قەشقەر} & \text{بالىرى} & & & \\ \hline \end{array}$$

تولۇق تېكىستى

ئېچىلىپ قايتۇ،
 باغنىڭ گۈللىرى.
 ئوينىدىكەن ئورگىلىمەن،
 قەشقەر بالىلىرى.

مىللى نەغمە سازىمىز،
 كوڭۇل ئاچار بېغىمىز.
 كەتتى بىزدىن قاراتۇن،
 ئەمدى ئوينىار چېغىمىز.

AltunQK

مۇقاۋىنى لايىھىلىگۈچى: ئەكبەر پەيزۇللا

ئۇيغۇر خەلق ناخشىلىرى (1)

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى نەشر قىلدى
شىنجاڭ شىنخۇا كىتاپخانىسى تارقىتىدۇ
شىنجاڭ شىنخۇا باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى
1982 - يىل 3 - ئاي 1 - نەشرى
1982 - يىل 4 - ئاي 1 - بېسىلدى
كىتاپ نومۇرى: M8098.553
باھاسى: 0.27 يۈەن

书号: M8098.553
定价: 0.27元